

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА**

ОСВІТНІЙ ДИСКУРС:

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК 48 (1-3)

**КИЇВ
2024**

ОСВІТНІЙ ДИСКУРС: збірник наукових праць

/Видання засновано у 2017 році/

Свідоцтво про державну перереєстрацію друкованого засобу масової інформації:

серія КВ № 24357-14197 ПР від 24.02.2020 року

Видання включено до Переліку наукових фахових видань України: категорія "Б"

з Педагогіки та Філософії

(наказ №1643 від 28.12.2019 року)

Друкується за рішенням

Вченої ради Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*

(протокол №7 від 29.02.2024 року)

*відповідно Наказу МОН України №949 від 25.10.2022 р. про реорганізації Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова

Шеф – редактор: Андрущенко В. П., доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України (Україна, Київ)

Головний редактор: Кивлюк О. П., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Відповідальний редактор: Мордоус І. О., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Редакційна колегія:

Андрущенко В. П., доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України (Україна, Київ)

Андрушкевич Ф., доктор педагогічних наук, професор (Польща, Ополе)

Базалук О.О., доктор філософських наук, професор (Китай, Маомінг)

Бобрицька В. І., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Бондаренко В. Д., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Вашкевич В. М., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Вернидуб Р. М., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Воронкова В. Г., доктор філософських наук, професор (Україна, Запоріжжя)

Доній Н. Є., доктор філософських наук, професор (Україна, Чернігів)

Задорожна О. М., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Кивлюк О. П., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Луценко І. О., доктор педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Матусевич Т. В., кандидат філософських наук (Україна, Київ)

Мезарос К.М., доктор філософії, доцент (Румунія, Тімішоар)

Мордоус І. О., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Олефіренко Т. О., кандидат педагогічних наук, професор (Україна, Київ)

Путров С. Ю., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Савенкова Л. В., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Самчук З.Ф., доктор філософських наук, старший науковий співробітник, (Україна, Київ)

Свириденко Д. Б., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Терепищій С. О., доктор філософських наук, доцент (Україна, Київ)

Франчук В. М., доктор педагогічних наук, доцент (Україна, Київ)

Цзоу Ч., кандидат філософських наук, доцент (Китай, Маомін)

Чорноморець Ю. П., доктор філософських наук, професор (Україна, Київ)

Шиндаулова Р., доктор філософських наук, доцент (Казахстан, Алмати)

Концепція збірника базується на багатоплановому науковому висвітленні проблем сучасної освіти і науки в умовах полікультурного глобалізаційного суспільства. Основні рубрики охоплюють всі освітні галузі (науки про освіту; філософія освіти; освітні вимірювання; дошкільна, початкова, середня, професійна, вища освіта, менеджмент освітньої діяльності тощо).

ОСВІТНІЙ ДИСКУРС : ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ / Голов. ред. О. П. Кивлюк. – Київ : ТОВ “Науково-інформаційне агентство “Наука-технології-інформація”, 2024. – Випуск 48 (1-3). –97 с.

DRAGOMANOV UKRAINIAN STATE UNIVERSITY

**EDUCATIONAL
DISCOURSE:
COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS**

VOLUME 48 (1-3)

KYIV
2024

EDUCATIONAL DISCOURSE: collection of scientific papers

/The publication was founded in 2017 year/

Certificate of printed mass media's state re-registration:

Series KB № 24357-14197 IIP from February 24th, 2020

The publication is included in the list of scientific publications: Category "B" on **Pedagogy** and **Philosophy**

(order of the Ministry of Education and Science No. 1643 dated December 28, 2019)

Printed by decision

Academic Council of Dragomanov Ukrainian State University *

(protocol № 7 from February 29, 2024)

* In accordance with the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 949 dated October 25, 2022, on the reorganisation of the National Pedagogical Dragomanov University

Honored Chief Editor: Andrushchenko V. P., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, Acad. of NAPS Ukraine (Ukraine, Kyiv)

Chief Editor: Kyvliuk O. P., Doctor of Philosophical Sciences, Professor, (Ukraine, Kyiv)

Responsible Editor: Mordous I. O., PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Editorial board:

Viktor Andrushchenko, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Corresponding Member of NASU, Acad. Of NAPSU (Ukraine, Kyiv)

Fabian Andrushkevych, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Poland, Opole)

Oleg Bazaluk, Doctor of Philosophical Sciences, Profess (Maoming, China)

Valentyna Bobrytska, Doctor, Professor (Ukraine, Kyiv)

Viktor Bondarenko, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Viktor Vashkevych, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Roman Vernydub, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Valentyna Voronkova, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Zaporizhzhia)

Nataliia Donii, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Chernihiv)

Olha Zadorozhna, PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Olga Kyvliuk, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Iryna Lutsenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Tatiana Matusevych, PhD in Philosophy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Claudiu Mesaros, PhD in Philosophy, Associate Professor (Romania, Timisoara)

Iryna Mordous, PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Taras Olefirenko, PhD in Pedagogy, Professor (Ukraine, Kyiv)

Sergii Putrov, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Liudmyla Savenkova, PhD in Pedagogy, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Zoreslav Samchuk, Doctor of Philosophical Sciences (Ukraine, Kyiv)

Denys Svyrydenko, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Sergii Terepyshchyi, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Vasyl Franchuk, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Ukraine, Kyiv)

Chenzhan Zou, PhD in Philosophy, Associate Professor (China, Maomin)

Yuriy Chernomorets, Doctor of Philosophical Sciences, Professor (Ukraine, Kyiv)

Raushan Shyndaulova, Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor (Kazakhstan, Almaty)

The collections' concept is based on a multifaceted scientific coverage of the problems of modern education and science in terms of multicultural globalizational society. The main headings cover all educational areas (sciences about education; Philosophy of education; Educational measurements; Pre-school, primary, secondary, vocational, higher education, management of educational activities, etc.).

EDUCATIONAL DISCOURSE : COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS / Chief Editor O. P. Kyvliuk. – Kyiv : LLC "Scientific Information Agency "Science-technologies-information", 2024. – Volume 48(1-3). – 97 p.

© Editorial board, 2024

© Authors of articles, 2024

© Dragomanov Ukrainian State University, 2024

© LLC "Scientific Information Agency "Science-technologies-information", 2024

ЗМІСТ

ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Анацька Н. В. Кравченко І. А. Пенюк В. Б.	Абсолютна цінність життя – засадничий принцип сучасної екологічної етики	7
Кислий А. О.	Морально-виховний вплив конвергенції християнства та спорту на формування особистості	17
Зінов'єва К. Ф.	Філософсько-психологічні орієнтири життєтворчості у літературній антропології доби модерну	28

ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ

Чумак М. Є. Єфименко В. В.	Фізична теорія: емпірична компонента, загальна теорія і модель	34
Покотило Л. Б.	Екстра-психолінгвістичні фактори викладання іноземної мови під час війни	44
Слободянюк Л. В.	Структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії у закладах фахової передвищої освіти	50
Копил-Філатова Т. В.	Сучасні виклики забезпечення ефективної та відповідальної державної служби	61
Бруняка Я. В.	Проблема розвитку цифрових компетентностей фахівців поліграфічної сфери в умовах неформальної освіти	72
Галицький О. В. Джурляк А. В.	Використання хмарного сервісу Wordwall у навчальному процесі закладу вищої освіти	81

CONTENT

PHILOSOPHICAL CONCEPTS: HISTORY AND MODERNITY

Nataliia Anatska Iryna Kravchenko Vadim Penyuk	The absolute value of life is the fundamental principle of modern environmental ethics	7
Anatoliy Kysliy	Moral and educational influence of convergence of christianity and sports on personality formation	17
Kateryna Zinovieva	Philosophical and psychological orientations of life creativity in the literary anthropology of the Modern	28

INNOVATIONS IN EDUCATION

Mykola Chumak Vasyl Yefymenko	Physical theory: empirical component, general theory and model	34
Lidiia Pokotylo (Krotenko)	Extra-psycholinguistic factors of foreign languages teaching during the war	44
Liudmyla Slobodianiuk	Structural-functional model of professional competence formation of future bachelors in computer engineering in vocational higher education institutions	50
Tetyana Kopil-Filatova	Modern challenges of ensuring effective and responsible civil service	61
Yaroslav Bruiaka	The problem of the development of digital competences of printing specialists in the conditions of non-formal education	72
Oleksandr Halytskyi Andrii Dzhurliak	Use of the Wordwall cloud service in the educational process of a higher education institution	81

**ФІЛОСОФСЬКІ КОНЦЕПЦІЇ:
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ**

DOI 10.33930/ed.2019.5007.48(1-3)-1
УДК 544.17.18.(045)

**АБСОЛЮТНА ЦІННІСТЬ ЖИТТЯ – ЗАСАДНИЧИЙ ПРИНЦИП
СУЧАСНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЕТИКИ**
*THE ABSOLUTE VALUE OF LIFE IS THE FUNDAMENTAL PRINCIPLE OF
MODERN ENVIRONMENTAL ETHICS*

**Н. В. Анацька
І. А. Кравченко
В. Б. Пенюк**

Актуальність теми дослідження зумовлена потребою у виокремленні і дослідженні засад екологічної етики в якій абсолютна цінність життя являє собою першорядний принцип, зорієнтований на її нормативно-регулятивні імперативи, ціннісно-категоріальні установки, морально-етичні норми. У зв'язку з цим зазначається, що виявлені межі прогресу з очевидністю розкрили, з одного боку, граничні можливості нашої планети, а з іншого – показали у новому світлі етичні проблеми сучасності, оскільки наші дії здатні подолати шкоду, нанесену природному середовищу для збереження людського буття. Насамперед йдеться про екологічний підхід, а отже, і про екологічну етику. Тому, будь-які дослідження з питань відповідального ставлення до природного буття мають наукову новизну.

Постановка проблеми. Стала очевидною необхідність пошуків нових ціннісних орієнтацій та морально-етичних норм регуляції суспільства, обговорення яких перемістилось в площину екологічної етики.

Визначено, що найбільшого значення набувають екогуманістичні принципи, свідомо обрані людиною як екологічні цінності та ідеали, що стають засадою сучасної екологічної етики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішення сучасних екологічних проблем не можливо уявити без дослідження проблем екологічної етики, філософії моралі. Публікації на тему екологічної етики, етики

Urgency of the research is determined by the need to identify and study the foundations of environmental ethics, in which the absolute value of life is a primary principle oriented to its normative and regulatory imperatives, value-categorical attitudes, moral and ethical norms. In this regard, it is noted that the identified limits of progress on the one hand clearly revealed the limit possibilities of our planet, and on the other hand, they showed in a new light the ethical problems of our time, since our actions are able to overcome the damage caused to the natural environment in order to preserve human being. First of all, it is about an ecological approach, and therefore, about ecological ethics. So, any research on issues of responsible attitude to natural existence has scientific novelty.

Target setting. The need to search for new value orientations and moral and ethical norms of society regulation became obvious, the discussion of which moved to the plane of environmental ethics.

It was determined that ecohumanistic principles, consciously chosen by man as ecological values and ideals, which become the basis of modern ecological ethics, acquire the greatest importance.

Actual scientific researches and issues analysis. It is impossible to imagine solving modern environmental problems without studying the problems of environmental ethics and moral philosophy. Publications on environmental

відповідальності маємо у Г. Йонаса, О. Леопольда, А. Швайцера. Вони створюють онтологічну етику цінностей, де буття і збереження буття посідають центральне місце. Концепцію збереження буття підтримують: А. Шопенгауер, А. Швайцер, Т. Майер. Проблеми взаємодії екологічної етики і науки висувають О. Геффе, Р. Гольфельд, Й. Рау, І. Фогель та інші.

Українські філософи досліджують принципи відповідальної політики, екологічної етики, філософські проблеми екологічної освіти, філософії освіти: Т. Гардашук, О. Базалук, В. Баранівський, Г. Берегова, В. Гур, А. Єрмоленко, З. Самчук, М. Кисельов, В. Крисаченко, К. Корсак, Т. Черноштан та інші. Але не зважаючи на вагомий внесок філософів, питання екологічної етики, етики для екологічної освіти завжди потребують розгляду.

Постановка завдання. Показати необхідність концепції ековіталізму для екологічної етики та її методологічних засад. Розглянути становлення екологічної етики на засадах абсолютної цінності життя, яка має вплив на формування життєво-ціннісних орієнтацій сучасної людини, втілення основних цінностей екологічної етики в практику. Усвідомити, що прийдешнє людства залежить від того, чи усвідомить воно необхідність екологічної етики, екологічної відповідальності, екологічно доцільної поведінки для збереження життя на нашій планеті.

Виклад основного матеріалу. У статті досліджується покладена в основу екологічної етики, концепція ековіталізму насамперед як екологічне забезпечення життя, орієнтоване не просто на збереження своїх природних підстав, а на історично сформоване суспільне ставлення до природи як до цінності. Разом з тим людська діяльність, як морально регульована життєдіяльність, базується не на суто природничих детермінаціях, а в новій якості природно-історичного процесу, основою розуміння якого не сама природа, а цінність природи як похідної соціального прогресу. Це дає підстави

ethics and ethics of responsibility are available from H. Jonas, O. Leopold, and A. Schweitzer. They create an ontological ethics of values, where existence and preservation of existence occupy a central place. The concept of preservation of existence is supported by: A. Schopenhauer, A. Schweitzer, T. Mayer. Problems of the interaction of environmental ethics and science are put forward by O. Geffe, R. Holfeld, Y. Rau, I. Vogel and others.

Ukrainian philosophers explore the principles of responsible politics, environmental ethics, philosophical problems of environmental education, philosophy of education: T. Hardashuk, O. Bazaluk, V. Baraniivskyi, H. Berehova, V. Gur, A. Yermolenko, Z. Samchuk, M. Kiselyov, V. Kryshachenko, K. Korsak, T. Chornoshtan and others. But regardless the significant contribution of philosophers, questions of environmental ethics, ethics for environmental education always need consideration.

The research objective. Show the necessity of the concept of ecovitalism for environmental ethics and its methodological foundations. Consider the formation of environmental ethics on the basis of the absolute value of life, which has an impact on the formation of life-value orientations of modern people, the implementation of the main values of environmental ethics in practice. Realize that the future of humanity depends on whether it realizes the need for environmental ethics, environmental responsibility, ecologically appropriate behavior to preserve life on our planet.

The statement of basic materials. The article examines the concept of ecovitalism, which is the basis of environmental ethics, primarily as an ecological support for life, focused not simply on the preservation of its natural foundations, but on the historically formed social attitude to nature as a value. At the same time, human activity, as a morally regulated life activity, is not based on purely natural determinations, but in a new quality of the natural-historical process, the basis of which is not nature itself, but the value of nature as a derivative of social progress. This gives grounds for asserting that the absolute value of life has becomes

стверджувати, що базовою основою сучасної екологічної етики постала абсолютна цінність життя.

Показано, що екологічна етика – важливий аспект у становленні екологічної освіти і створює нові цінності для збереження людського буття.

Висновки. Отже, незважаючи на розробку більш реалістичного способу осмислення і втілення в дійсність основних цінностей екологічної етики, що знайшли своє вираження в низці документів, представники нової громадськості виявили необхідність актуалізації проблем гуманістичного ставлення до світу, які показали важливість перегляду сутнісних характеристик екологічної етики.

Глобальні проблеми сучасної екологічної кризи можна розв'язати лише системно. А через те проблема полягає в тому, щоб цьому процесу надати соціально-гуманістичного спрямування. Адже вирішення сучасних екологічних проблем важко уявити без звернення до екологічної етики і екологічної освіти.

Ключові слова: ековіталізм; екологічна етика; абсолютна цінність життя; екологічна освіта, природа; гуманізм; відповідальність; моральні цінності, глобальна екологічна криза.

the main basis of modern environmental ethics.

It is shown that environmental ethics is an important aspect in the formation of environmental education and creates new values for the preservation of human existence.

Conclusions. So, despite the development of a more realistic way of understanding and implementing the main values of environmental ethics, which were expressed in a number of documents, representatives of the new public found the need to update the problems of a humanistic attitude to the world, which showed the importance of revising the essential characteristics of environmental ethics.

The global problems of the modern ecological crisis can only be solved systematically. And because of that, the problem is to give this process a socio-humanistic orientation. After all, it is difficult to imagine the solution of modern environmental problems without turning to environmental ethics and environmental education.

Keywords: *ecovitalism; environmental ethics; the absolute value of life; environmental education, nature; humanism; responsibility; moral values, global environmental crisis.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Екологічна ситуація сучасного світу досить складна, така що потребує переосмислення феномену людської цивілізації і місця в ній людини. “...Людському буттю на планеті загрожує не сама по собі фундаментальна наука й породжувана нею індустрія супертехнологій, а жага їхніх творців тотальної влади над глобальною еволюцією фізичного, хімічного, біологічного й соціального космосів...Перетворення людини на постлюдину – не наслідок, а чинник людської жаги тотальної влади над незліченними ресурсами Всесвіту” [13, с. 74]. Тож такі дії призводять до висновку, що сучасна людина відчуває все зростаючу тривогу щодо можливого наближення світового суспільства до швидкого зростання наукового, технічного прогресу, внаслідок розвитку проривних інновацій та створення штучного інтелекту.

Водночас актуальним постає питання і щодо іншої загрози для людини і природи: динаміка постіндустріальної цивілізації зберігає антигуманістичну тенденцію, створюючи нові небезпеки, що загрожують свободі, справедливості, здоров'ю та життю. “Ця проблема вирішується через розуміння сучасною людиною, яка обтяжена провинною за ті глобально-конфліктні ситуації, викликані її утопічними уявленнями про безконфліктний шлях у майбутнє, а так само невмінням вирішувати властиву людському буттю конфліктність, орієнтуючись не на економічно-технічне зростання, яке визначається природничим інтересом, а на розумність, що несе у собі моральну необхідність”

[3, с. 189]. Окрім того, стало важливим з'ясування складнощів і загроз людському існуванню за умов постіндустріально-технологічного суспільства, що призвело теоретиків коеволюції до низки основоположних висновків, які вплинули не лише на принципові положення, а й знайшли своє вираження у перегляді методологічних установок і змістовних визначень екологічної етики як науки. “Трагізм сьогодення полягає в тому, що для заміни нинішньої системи природокористування залишається, як передбачають вчені, вельми мало часу. Тому питання зміни колективної поведінки людства постає не тільки як теоретичне завдання, а й як нагальна потреба, пов’язана з пошуком шляхів виживання людського суспільства” [11, с. 8]. Якщо говорити про загострення зазначених проблем, то це змушує переосмислити провідні морально-етичні положення життєдіяльності людини і суспільства, а саме це і є одним із завдань екологічної етики.

Відповідальність за майбутнє, а отже, і питання про гуманізм прогресу пов’язується з перспективою формування гідного людини буття, де центральне місце займає дослідження прогресу в аспекті етико-екологічних цінностей, які найбільше окреслюють усі взаємозв’язки людей з позиції абсолютної цінності життя. Етико-екологічна критика спрямована проти прогресу та техніки у тому смислі, що вона націлена на невиправдане ототожнення зростання та прогресу. Кількісний прогрес веде не тільки до бажаних і добре відомих нам економічних результатів, але в еволюційно-біологічній перспективі загрожує катастрофою, що в екстремальному випадку означає знищення всього людського роду на Землі. “Посилено екстенсивне господарювання людини спричинило загрозу якісних змін біосфери. У наш час із трьох потоків, що визначають баланс кругообігу планетної речовини: абіогенного (геологічного), біогенного (біосфери) та техногенного, обумовленого впливом людини, техногенний потік став провідним” [5, с. 60]. Звідси випливає, що всяка надмірна перевага одного з функціональних елементів не призводить до поліпшення цілого, а містить у собі зародок його загибелі. Спираючись на нове бачення світу, враховуючи корінні зрушення, що відбулися в ньому, програма екологічної етики при виробленні вихідних принципів, основних цінностей і системи поглядів на вирішення доленосних проблем людства робить головний акцент на формування екологічної свідомості.

Це означає, що перетворення людиною природи, які базуються на досягненнях техніки, що руйнують біосферу, а звідси виникають інші загрози, поставили завдання перед наукою й освітою про необхідність відмовитись від антропоцентризму, а з тим і так званого олюднення природи, що і стало нагальним завданням сучасної екологічної етики з орієнтацією на абсолютну цінність життя.

Мета статті: надати філософське осмислення ековіталізму як засадничому принципу сучасної екологічної етики. Головне завдання екологічної етики потребує не лише навчитись оберігати природу й навчити цього інших, але й у своєму ставленні до неї керуватись розумінням абсолютної цінності природи як цінності самого життя. Ця нова етико-філософська концепція означає, що і в людській свідомості, і в людській діяльності мають надаватись пріоритети моральним цінностям, екологічним чинникам, а екологічним знанням належить стати засадою сучасної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Унаслідок вивчення теоретичного матеріалу було обґрунтовано ідею про абсолютну цінність життя як методологічну засаду екологічної етики. Засадничим джерелом стали:

концепція ноосфери В. Вернадського, принцип відповідальності Г. Йонаса, О. Леопольда, етика життя А. Швайцера, раціовіталізм Х. Ортеги-і-Гассета, принцип ековіталізму В. Гура.

Ґрунтуючись на ідеях філософів, роботи яких містять конкретні завдання щодо захисту природи, втілення екологічного знання, моральних цінностей в освіту, в практику, зокрема це праці: В. Андрущенко, О. Базалука, В. Баранівського, Г. Берегової, Т. Гардашук, В. Гура, А. Єрмоленка, М. Кисельова, В. Крисаченка, К. Корсака, З. Самчука та інших науковців. Проте згадані проблеми до сьогодні продовжують бути предметом наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом своєї історії існування люди навчилися не тільки виживати у протиборстві з природою, а й шанувати її, бережливо користуватися природними багатствами і передавати цей досвід у спадок від одного покоління до іншого. Проблема осмислення світоглядних бачень стала центральною в українському літописі, який охоплює дві тисячі років “Велесовій книзі” – книзі українських традицій, подій історичних, культурних в житті тогочасного суспільства. Однією з провідних думок “Велесової книги” постало також питання духовної, моральної, природної кризи та свідомі спроби зупинити процес їх наростання. “І тако дозріємо до раю нашого і узріємо квіти красиві, і дерева, і луки. І станемо в'яну в'янити од полів тих, і житву трудити, і ячмінь полоти, і пшоно-просо збирати до закутів Сварожих. І се одречемось од злих діянь наших. І прилучимось до добра” [2]. Звичайно ж, національний світогляд українців завжди включав гуманізм, мужність, прагнення до свободи, любов до природи. Пам'ятка праукраїнської історії та культури містить одну з провідних думок про прихід нових часів, коли відбулася втрата перевірених тисячоліттями, світоглядних принципів. Тогочасне суспільство, згідно з цими уявами, втратило нерозривний зв'язок зі своєю основою буття, тобто з Космосом і Природою. “Наслідком таких змін у світогляді стало те, що люди у своїй життєдіяльності почали керуватися вже не уявленнями про універсальний космічний “закон” (“Наву праву”), а міркуваннями виключно соціального змісту...це проблема втрати світоглядних орієнтирів, з якими пішли у небуття одвічні й непорушні правила життя пращурів...Адже людство, втративши зв'язок з Природою, стоїть зараз на світоглядному роздоріжжі. Більше того – перед загрозою самознищення” [12, с. 199-200]. Отже, одна з головних проблем, порушених у “Велесовій книзі” – проблема втрати світоглядних принципів, з якими пішли у небуття одвічні й непорушні гуманістичні настанови життя наших пращурів.

Звісно, що й до тепер ці питання лишаються доволі актуальними. “...сучасна екологічна криза характеризується цілим комплексом таких проблем: зміна клімату внаслідок викидів парникових газів, зростання чисельності населення, виснаження природних ресурсів, недостатня кількість і забруднення прісної води, зникнення лісів та спустелення, зменшення біорізноманіття, ерозія ґрунтів, виснаження озонового шару у стратосфері, підвищення рівня ґрунтових вод, танення льодовиків внаслідок підвищення температури, урбанізація, поширення захворювань, пересихання річок тощо” [11, с. 23]. Нині спостерігаються ознаки напруження щодо цих питань, що може призвести до переростання екологічної кризи в екологічну катастрофу, яка загрожуватиме знищенням усього живого на планеті Земля.

Останнім часом досить актуалізується екологічна розумність, яка робить нову установку для екологічної етики, що визначає як в методологічному, так і в

нормативному відношенні постановку питання про основні антропологічні характеристики існування людини, тобто про ековіталізм. Епістемологічні установки експлікуються не з філософських, моральних, світоглядних основ, а з наочних уявлень про небезпеки, коли негативне, тобто антижиттєве, стає в методологічному плані відправним для виходу на позитивне вирішення науково-теоретичних проблем як екоетичних.

Оскільки визначальним моментом неоекзистенційної ситуації, яка ставить під загрозу життя людини, є проблема збереження природних основ людського буття, оскільки саме екзистенційно-онтологічний сукупно-цілісний підхід до розуміння людини дає підстави розглядати її природну обумовленість як ековіталістичну ціннісну субстанційність “картину людини”. У сучасній “картині людини” визначальним є положення: “людина має вижити”. Тому субстанційний момент теперішнього людського буття – гранична ситуація (вижити-жити) – і в методологічному, і в змістовно-буттєвому плані вказує на двобічність людського буття, а отже, на сукупний, ековіталістичний підхід до його моральних засад. А відтак, базовою основою екологічної етики стала абсолютна цінність життя. “Абсолютна ековіталістична цінність суспільної людини, що впливає звідси, вбираючи в себе гідність особистості як її права на “вижити” і “жити” в їхній нероздільній єдності, але вже в новому співвідношенні в порівнянні з природністю (тілесністю) і соціальністю, зумовленою техніко-економічними детермінаціями, моральний аспект гідності людини як вихідної цінності екологічної етики” [3, с. 190]. Право кожного на життя дає більш реалістичне трактування гідності людини як абсолютної цінності – вихідного моменту конструювання екологічної етики.

З цих міркувань випливає, що антропоцентрична “боротьба з природою” замінюється ековіталістичним ставленням до неї, у результаті екологічне оновлення постіндустріального суспільства постає як дилема так-ні, тобто передусім як мирний союз з природою. З точки зору оновлення екологічної етики як науки означає, що реальні характеристики моральних цінностей буття в позитивному плані визначаються орієнтацією на вільне самоздійснення людини, але при цьому ціннісним критерієм морального самоствердження особистості є її здатність зрозуміти та практично попередити можливість катастрофи, оскільки в основі кожного поодинокого морального факту безпосередньо лежить планетарно-світова відповідальність (адже ми живемо у вік планетарних загроз). “Той факт, що руйнування довкілля спричинене геть мирною технікою, що служить людині – тож замість швидкого ядерного, здійснюється повільний апокаліпсис, – зумовлює те, що фізична загроза перетворюється на екзистенційну, якщо попереду проглядається глобальна біда, яка лише встановлює ще непов’язаний з відповідальністю імператив простого виживання” [6, с. 32]. Отже, проблема загрози в методологічному аспекті виступає не як визначальний, а опосередкований момент конструювання нормативно-ціннісних орієнтацій. Оскільки цілепокладання в принципі спирається в даному контексті на “основні цінності”, тому що вони базуються не на ірраціональній духовно-екзистенційній основі, а на абсолютній цінності життя, що виражає граничну ситуацію буття людства. “Істотним для сучасного розуміння людини тепер є не практичне чи природне ставлення до навколишнього світу, а життєво-ціннісне, коли “природа вже не виступає як підкорювана сила”. Інакше кажучи, йдеться не про владу людини над природою, а про освоєння себе через природу як цінність екзистенційного порядку” [3, с. 192]. Тож стає ясно, що гранична ситуація, викликана базовою основою життя-

смерть людини, а в результаті – роду людського – перетворює природні з основ життя на цінність життя.

Основою для формування екологічної етики стали ідеї О. Леопольда, А. Швайцера, концепції Г. Йонаса та інших учених, екологів, філософів, які пропагували філософське обґрунтування етико-екологічних концепцій, екологічних питань, виробляли основні концепції екологічної етики.

Екофілософ, відомий натураліст, природоохоронець О. Леопольд у своїй праці «Альманах піщаного графства», яка стала класикою тверджень про збереження навколишнього середовища, писав, що поняття про землю, як про спільність, складає основу екології, але любов і повага до землі належить етиці. Про те, що земля збагачує культуру, відомо здавна, але в останній час цей факт дуже часто забувається. На його думку, люди часто не оберігають землю, тому що вважають її своєю власністю, а ось коли зрозуміють, що земля – це спільність, до якої належать і вони самі, то, можливо, почнуть користуватися нею з повагою. Він пояснює необхідність етичного ставлення до всіх складових природи: ґрунту, води, рослини, тварини, людини – і доводить, що підхід до природи лише з економічних позицій поглиблює екологічні та етичні проблеми. «Щоб відкрити шлях становлення етики, достатньо лише одне: припинити вважати, що ставлення до землі є суто економічною проблемою». Тому, коли сьогодні йдеться про екологічну етику, то в основі своєї концепції вона мусить бачити право на існування будь-якого виду тваринного, рослинного, незалежно від його економічної вартості. При цьому людина має змінити свій статус завойовника на рівноправного члена спільності. Крім того, природа виховує людину й дає їй знання, які роблять її добрішою, відповідальнішою і толерантнішою [1]. Це свідчить, що природа дає людині не лише ресурси, а й етичне і естетичне виховання.

Врешті-решт слід визнати, що вирішення екологічних проблем можливе лише за умов загальної суспільної діяльності, яка керується принципом відповідальності за природу. О. Гюфе зауважує: “Для конкретної відповідальності установлюється всезагальний масштаб. Він не висловлюється патент-рецептом, а несе у собі головне питання... про спасіння, підтримку, захист життя як утвердження гідного людини життя і життя на краю загибелі, коли природа піддається факторам ризику і руйнування. Інакшими словами, дане питання трансформується в імператив: так, щоб людське життя не руйнувалося, а навпаки, відтворювалося і його умови постійно б покращувалися” [15, с. 86]. Вживанням та гуманним життям не можна нехтувати, тому що ми не маємо права обмежувати іншим їхнє право на життя: ні нашим сучасникам, ні навколишньому світу, ні нащадкам. Через це так важливо, щоб екологічна освіта орієнтувалася не тільки на збереження життя, але й на покращення його умов. “Поряд з отриманням знань і вмінь, через оцінку яких, власне, і легітимізується вища освіта в суспільстві, студенти за роки свого навчання набувають соціального досвіду, який закладає в їхні особистості певні цінності як життєві орієнтири, що формують засади й контури їхнього світогляду, з яким вони потім йдуть у самостійне життя і творять соціальну дійсність” [14, с. 563]. Окрім того, вирішення екологічних проблем повинне полегшувати наше життя та поліпшувати добробут. Через те екологічні знання необхідно включати в навчальні програми всіх без винятку дисциплін: і технічних, і гуманітарних.

У своїх роботах філософ-пропагандист екологічної етики, екологічної освіти Г. Йонас висловлює думки щодо “Етики майбутнього”, яка повинна стати

компонентою екологічної освіти. Його намагання проявляються в тому, щоб подолати відстань між суцим і належним і таким чином подолати в етиці антропоцентризм. Отже, подолання антропоцентризму в етиці і внесення змін в її змістовні характеристики "... роблять інтерес до збереження природи моральним інтересом" [9, с. 21]. Можна зауважити, що екологічна етика для гуманного життя антропоцентризм повинна замінити на ековіталізм, виходячи з цього, на місце імперативів, що регулюють міжлюдські стосунки, поставити імператив збереження людського буття, тому що людство має жити в майбутньому, поєднати вимогу збереження людини із вимогою збереження природи, коли природа й людина утворюють єдину гармонійну систему.

Багато пишуть про екологічне навчання школярів, студентів, проте формування практично дієвої екологічної свідомості на всіх рівнях буде залишатися безплідним до тих пір, поки його підґрунтям, його теоретичною засадою не стане екологічна етика. Крім цього, теоретично доводиться, що шкоду сучасній Україні завдають воєнні дії, екологічно шкідливі промислові виробництва, сільськогосподарське перевантаження землі мінеральними добривами та інші негаразди. Інакше кажучи, із різноманітних засад і напрямків обговорюються проблеми природи як об'єкта діяльності людини. Безсумнівно, екологічна етика виводить сутність сучасної екологічної кризи в першу чергу з кризи суспільної свідомості "...а не зводить її до браку знань, технологій або природних ресурсів. Вона намагається запропонувати програму дій, що їх треба вжити для переходу до суспільства, яке здатне було б існувати у гармонії з природою" [4, с. 85]. Тому цілком слушною є думка, що провідний моральний принцип екологічної етики перед суспільством полягає в охороні та гуманізації людського життя, та розмаїтого довкілля, при чому не тільки з огляду на наше покоління, а й з огляду на наших нащадків.

Основне завдання екологічної етики як галузі філософського знання – це дослідження людського життя, моральної відповідальності людства щодо тваринного та рослинного світу, біосфери тощо. Етика розглядає природу не з навчально-детермінантних засад, тобто не практично й утилітарно, а підходить до неї аксіологічно. Вона вбачає в ній абсолютну цінність смисложиттєвої діяльності людини. Тому управління формуванням екологічної свідомості повинно починатись не з вказівок і постанов чиновників, а з розуміння природи не просто як цінності, хоча і абсолютної, а як щонайвищої святості [1]. Адже для дійсно моральної людини будь-яке життя повинно бути священним, навіть те життя, яке з людської точки зору бачиться нижчестоящим.

У результаті редукування методологічних основ етики відповідальності до ековіталістичних засад вносить зміни в механізм здійснення як самого пізнавального процесу, так і змістовних визначень сукупного знання. У світлі ековіталістичної картини гідності людини, в першу чергу, як її права на життя, виникає необхідність надання онтологічному статусу суб'єкта такого тлумачення, що пізнає, інтегрує в собі плюралістичність різних сутнісних його характеристик. Елементи етики нових відносин усвідомлюються як життєві лише через екологічну ціннісну орієнтацію. "Дисгармонія між духовно-етичним та матеріальним розвитком людства призводить до того, що сучасна людина за умов успішного науково-технічного поступу все більше відчуває дискомфортність власного існування. Вражаючий успіх технологій та немислимий діапазон споживацьких практик не додали людині доброти, гуманності, вихованості, гідності. Скоріше навпаки...Довкілля не можна ні зводити до об'єкта маніпуляції та експлуатації, ні абсолютизувати й ставити

понад гідність людської особи” [10, с. 9-10]. При цьому зрозуміло, що екологічна криза однозначно трактується як моральна проблема.

Звідси виходить, що особливій уваги набуває екологічна етика, завдання її полягають у певній гармонії з природою, в усвідомленні системи цінностей на засадах ековіталізму. Проблема гуманізму у світлі екологічної проблематики набуває нового змісту. Гуманізм, котрий визнає цінність кожної людини як особистості, її право на свободу, на щастя, на життя в чистому природному середовищі, в результаті змінює антропоцентристські цінності на нові, які враховують нерозривний зв'язок людини з природою. Тому головною рушійною силою сучасності повинен стати шлях до гуманізації, гуманітаризації і екологізації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Висунуте на передній план екологічної етики тлумачення морального зобов'язання через призму розумності, в змістовні визначення якої тепер включається проблема відповідальності, що конкретизується ступенем небезпеки, дозволяє екологічну етику розглядати не як етику, що абсолютизує обмеження, а як можливість з їх допомогою враховувати і осмислювати небезпеки для вирішення смисложиттєвих задач. Отже, слід звернути увагу, “що природа і культура взаємоперетинаються, вони не доконечно чимось протилежні одна до одної, а взаємодоповнювані складники одного й того самого витвору. Природа – це не тільки довкілля людини, а й складник її культури. Так само і людина та її культура – це не просто частина природи, а отже тільки її довкілля. Людина разом із культурою утворює саму цю природу, так звану “другу природу” [11, с. 213]. А тому проблема полягає в тому, щоб цьому процесу надати соціально-гуманістичного, ековіталістичного спрямування.

Звідси слідує висновок, що пріоритетними є такі орієнтації, які не обмежують, а вибудовують перспективу людських устремлінь. З іншого боку, орієнтації на основні цінності, замість простих етичних постулатів, повинні включати аналіз ситуацій, тенденцій, інтересів і сил, від яких залежить відповідальне вирішення назрілих глобальних проблем. Звідси впливає специфіка ековіталістичної свідомості людини як концептуальної з погляду філософсько-етичної наповненості її діалогічності у процесі актуалізації відповідальності та перспективи позитивного майбутнього. У такий спосіб екологізація освіти стосується насамперед переосмислення техніко-цивілізаційних теорій, а з тим і людської практики на засадах ставлення до природи як до абсолютної цінності життя.

У такий спосіб, істотним моментом новизни є трактування принципу екоетичної розумності через концепцію ековіталізму в екологічній етиці, що пояснює співвідношення ціннісно-цільових установок зі способами реалізації через зважений підхід до небезпек.

Перспективи подальших досліджень полягатимуть в утвердженні чітких завдань сучасної екологічної етики щодо регулювання взаємин суспільства з природою і гармонійного вирішення екологічних питань за допомогою концепції ековіталізму. Загалом етична раціональність мовить про недостатній ступінь вивченості зазначеного предметного поля, що зумовлює потребу у необхідності підпорядкувати технологічний прогрес настановам абсолютної цінності життя та зробити його підконтрольним вимогам моральної відповідальності екологічної етики майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Анацька, НВ 2016, *Екологічна освіта: знання і життєво-ціннісні орієнтації сучасної людини*. Дисертація кандидата наук, Київ, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, 220 с.
2. Велесова книга. Народний епос (n. d.). Доступно: <<https://www.ukrlib.com.ua/narod/printout.php?id=11&bookid=0>>. [31 Січень 2024].
3. Гур, ВІ 1997, *Етична концепція німецької соціал-демократії (історико-філософський аналіз: Бад-Годесберг, 1959 - Берлін, 1989)*. Монографія, Київ: Центр соціальних досліджень ім. В. Старосольського, 256 с.
4. *Екологічні виміри глобалізації 2006*, Монографія, автори: Кисельов, ММ, Гардашук, ТВ, Зарубицький, КЄ та ін., Київ: Вид. ПАРАПАН, 260 с.
5. *Етика – вчення про смисл життя 2008*, Навчально-методичний посібник, автори: Гур, ВІ, Свідло, ТМ, Анацька, НВ та ін., Київ: НТУУ “КПІ”, 80 с.
6. *Етика майбутнього 2003*, Збірник статей, ред. Т. Майєра і С. Міллер, пер. з нім. Київ: Основні цінності, 262 с.
7. *Етос і мораль у сучасному світі 2004*, Монографія, автори: Аболіна, ТГ, Єрмоленко, АМ, Кисельова, ОО та ін., Київ: ПАРАПАН, 200 с.
8. Єрмоленко, АМ 2010, *Соціальна етика та екологія. Гідність людини – шанування природи*. Монографія, Київ: Лібра, 416 с.
9. Йонас, Г 2001, *Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації*, пер. з нім. Анатолій Єрмоленко, Володимир Єрмоленко, Київ: Лібра, 400 с.
10. Кисельов, ММ, Гардашук, ТВ, Грабовський, СІ та ін. 2015, *Антропосфера: сучасні інтерпретації*. Монографія, Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 192 с.
11. Марушевський, ГБ 2008, *Етика збалансованого розвитку*. Монографія, Київ: Центр екологічної освіти та інформації, 440 с.
12. Ніколова, НІ 2018, *Давня культура України у світовому контексті*. Монографія, КПІ ім. Ігоря Сікорського, Київ: Політехніка, 216 с.
13. Природознавство і гуманітарія. Пошуки взаєморозуміння 2009, Монографія, автори: Лук'янець, ВС, Кравченко, ОМ, Мороз, ОЯ та ін., відп. ред. Лук'янець, ВС, Київ: ПАРАПАН, 317 с.
14. Рябченко, ВІ 2015, *Вища школа України в загальноцивілізаційному контексті : соціально-філософський аналіз з позицій світоглядно-компетентнісного підходу*. Монографія, Київ: Філософіоцентр, 674 с.
15. Hrsrg. Meyer Th. & Miller, S 1986, *Zukunftsethik und Industriegesellschaft*, München: Schweitzer, 169 p.

References:

1. Anatska, NV 2016, *Ekolohichna osvita: znannia i zhyttievo-tsinnisni oriientatsii suchasnoi liudyny (Environmental education: knowledge and life-value orientations of modern man)*. Dysertatsiia kandydata nauk, Kyiv, Instytut vyshchoi osvity Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy, 220 s.
2. *Velesova knyha. Narodnyi epos (Veles book. Folk epic)* (n. d.). Dostupno: <<https://www.ukrlib.com.ua/narod/printout.php?id=11&bookid=0>>. [31 Sichen 2024].
3. Hur, VI 1997, *Etychna kontseptsiiia nimetskoï sotsial-demokratii (istoryko-filosofskyi analiz: Bad-Hodesberh, 1959 - Berlin, 1989) (The Ethical Concept of German Social Democracy (historical and philosophical analysis: Bad Godesberg, 1959 - Berlin, 1989))*. Monohrafiia, Kyiv: Tsentr sotsialnykh doslidzhen im. V. Starosolskoho, 256 s.
4. *Ekolohichni vymiry hlobalizatsii (Ecological dimensions of globalization) 2006*, Monohrafiia, avtory: Kyselov, MM, Hardashuk, TV, Zarubytskyi, Kİe ta in., Kyiv: Vyd. PARAPAN, 260 s.
5. *Etyka – vchennia pro smysl zhyttia (Ethics - teaching about the meaning of life) 2008*, Navchalno-metodychnyi posibnyk, avtory: Hur, VI, Svidlo, TM, Anatska, NV ta in., Kyiv: NTUU “KPI”, 80 s.
6. *Etyka maibutnoho (Ethics of the future) 2003*, Zbirnyk statei, red. T. Maiiera i S. Miller,

- per. z nim. Kyiv: Osnovni tsinnosti, 262 s.
7. *Etos i moral u suchasnomu sviti (Ethos and morality in the modern world)* 2004, Monohrafiya, avtory: Abolina, TH, Yermolenko, AM, Kyselova, OO ta in., Kyiv: PARAPAN, 200 s.
  8. Iermolenko, AM 2010, *Sotsialna etyka ta ekolohiia. Hidnist liudyny – shanuvannia pryrody (Social ethics and ecology. Human dignity is respect for nature)*. Monohrafiia, Kyiv: Libra, 416 s.
  9. Ionas, H 2001, *Pryntsyp vidpovidalnosti. U poshukakh etyky dlia tekhnolohichnoi tsyvilizatsii (The principle of responsibility. In search of ethics for a technological civilization)*, per. z nim. Anatolii Yermolenko, Volodymyr Yermolenko, Kyiv: Libra, 400 s.
  10. Kyselov, MM, Hardashuk, TV, Hrabovskyi, SI ta in. 2015, *Antroposfera: suchasni interpretatsii (The Anthroposphere: Modern Interpretations)*. Monohrafiia, Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M. M., 192 s.
  11. Marushevskiy, HB 2008, *Etyka zbalansovanoho rozvytku (Ethics of balanced development)*. Monohrafiia, Kyiv: Tsentr ekolohichnoi osvity ta informatsii, 440 s.
  12. Nikolova, NI 2018, *Davnia kultura Ukrainy u svitovomu konteksti (Ancient culture of Ukraine in the world context)*. Monohrafiia, KPI im. Ihoria Sikorskoho, Kyiv: Politekhnik, 216 s.
  13. *Pryrodoznavstvo i humanitariia. Poshuky vzaiemorozuminnia (Natural science and humanitarianism. Searches for mutual understanding)* 2009, Monohrafiia, avtory: Lukianets, VS, Kravchenko, OM, Moroz, OIa ta in., vidp. red. Lukianets, VS, Kyiv: PARAPAN, 317 s.
  14. Riabchenko, VI 2015, *Vyshcha shkola Ukrainy v zahalnotsyvilizatsiinomu konteksti : sotsialno-filosofskiy analiz z pozytsii svitohliadno-kompetentnisnogo pidkhodu (The higher school of Ukraine in the general civilizational context: socio-philosophical analysis from the perspective of the worldview-competency approach)*. Monohrafiia, Kyiv: Fitosotsiotsentr, 674 s.
  15. Hrsg. Meyer Th. & Miller, S 1986, *Zukunftsethik und Industriegesellschaft*, München: Schweitzer, 169 p.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.48(1-3)-2
 УДК 27-42:796]:316.61

**МОРАЛЬНО-ВИХОВНИЙ ВПЛИВ КОНВЕРГЕНЦІЇ
 ХРИСТІЯНСТВА ТА СПОРТУ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ
 MORAL AND EDUCATIONAL INFLUENCE OF CONVERGENCE OF
 CHRISTIANITY AND SPORTS ON PERSONALITY FORMATION**

А. О. Кислий

Актуальність теми дослідження. Помітні соціально-економічні та суспільно-політичні трансформації в українському суспільстві, викликані зовнішньою військовою агресією, актуалізували тему переосмислення відомих та пошуку нових орієнтирів у розвитку людини. Для філософії та педагогіки важливим залишається питання дослідження надійних основ морального виховання особистості.

Постановка проблеми. Проблема

Urgency of the research. Noticeable socio-economic and socio-political transformations in Ukrainian society, caused by external military aggression, actualized the topic of rethinking the known and searching for new guidelines in human development. For philosophy and pedagogy, the question of researching the reliable foundations of moral education of the individual remains important.

Target setting. The problem of the

дослідження полягає у відсутності ґрунтовних наукових праць з питань взаємозв'язку соціокультурних явищ спорту і християнства. Тема переосмислення виховного ідеалу в полікультурному середовищі та в умовах зростання індивідуальних можливостей самоідентифікації особи спонукає звернення до історії та нинішніх особливостей спорту і християнства, які виявляються важливими чинниками продукування морально-виховного потенціалу для формування особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У концептуальному плані для вирішення завдань дослідження важливими є праці: провідних українських філософів: В. Андрущенко, В. Бондаренка, В. Єленського, М. Ібрагімова, А. Кислого, В. Кременя, О. Сагана, П. Сауха, Л. Филипович, Ю. Чорноморця; педагогів: М. Булатової, С. Бубки, О. Вацеби, М. Візитей, Ж. Козіної, І. Олексина, В. Платонова, Є. Приступу; іноземних авторів: Andrew Parker, David Asa Schwartz, Duke Taber, Earle F. Zeigler, Joseph Price, Kathleen M Armour, Kevin Lixey, Michael Novak, Nick J. Watson, Robert Higgs, Shirl Hoffman, Stuart Weir та ін.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз факторів конвергенції соціокультурних явищ спорту та християнства в історії розвитку людської культури та сучасного розуміння можливості морально-виховного впливу їх взаємозв'язку на формування особистості.

Виклад основного матеріалу. Розглянуто становлення організованої спортивної діяльності, що виникла на основі олімпійських ідеалів в Стародавній Греції. Спортивні змагання мали глибоко релігійний і культовий характер та сприяли вихованню особи. З появою християнства відносини між спортом та християнською церквою набувають антропологічних вимірів. Спорт і християнство постають як закономірний результат багатовікової історії людства, як багатofункціональне явище культури, де найбільш виразно проявляються фізичні і духовні якості людини та виражаються ціннісні надбання цивілізації, що у єдності представляють

research is the lack of scientific works on the relationship between the socio-cultural phenomena of sports and Christianity. The topic of finding an educational ideal in a multicultural environment and in the conditions of the growth of individual opportunities for person self-identification needs to turn to the history and current features of sports and Christianity, which turn out to be important factors in the production of moral and educational potential for personality formation.

Actual scientific researches and issues analysis. In the conceptual plan, the works of leading Ukrainian philosophers are important for solving the research tasks: V. Andrushchenko, V. Bondarenko, V. Yelenskyi, M. Ibragimov, A. Kyslyi, V. Kremen, O. Sagan, P. Saukha, L. Filipovych, Y. Chornomorets; teachers: M. Bulatova, S. Bubka, O. Vatsyby, M. Vizytei, Zh. Kozina, I. Oleksyn, V. Platonova, E. Prystupy; foreign authors: Andrew Parker, David Asa Schwartz, Duke Taber, Earle F. Zeigler, Joseph Price, Kathleen M Armour, Kevin Lixey, Michael Novak, Nick J. Watson, Robert Higgs, Shirl Hoffman, Stuart Weir and others.

The research objective. The purpose of the study is to analyze the factors of convergence the socio-cultural phenomena of sports and Christianity in the history of the development both the human culture and the modern understanding the possibility of the moral and educational influence of their relationship on the formation of personality.

The statement of basic materials. It is considered the formation of organized sports activities, which arose on the basis of Olympic ideals in ancient Greece. Sports competitions had a deeply religious and cult character and contributed to the education of the individual. With the advent of Christianity, the relationship between sports and the Christian church acquired anthropological dimensions. Sports and Christianity appear as a natural result of the centuries-old history of mankind, as a multifunctional cultural phenomenon, where the physical and spiritual qualities of a person are most clearly manifested and the valuable assets of civilization are expressed, which in unity represent a

потужний морально-виховний ресурс у формуванні особистості.

Висновки. Спорт та християнство як особливі соціокультурні явища мають багату історію взаємозв'язків. Вони, детермінуючи явища суб'єктивного порядку, дозволяють засвоїти такі компетентності, що поглиблюють індивідуальне сприйняття та спонукальні мотиви, конструюють відповідну систему виховання, яка сприяє гармонійному розвитку особистості у єдності інтелектуальних, духовних та фізичних якостей людини.

Ключові слова: історія спорту, історія християнства, моральне виховання, конвергенція спорту та християнства, формування особистості.

powerful moral and educational resource in the formation of personality.

Conclusions. Sports and Christianity as special socio-cultural phenomena have a rich history of mutual relations. By determining the phenomena of the subjective order, they make it possible to acquire such competences that deepen individual perception and motivating motives, construct an appropriate education system that promotes the harmonious development of the individual in the unity of the intellectual, spiritual and physical qualities of a person.

Keywords: history of sports, history of Christianity, moral education, convergence of sports and Christianity, personality formation.

Актуальність теми дослідження. Початок нового тисячоліття для українського суспільства і держави виявився часом кардинальних соціально-економічних, суспільно-політичних трансформацій та зумовив переосмислення відомих і пошук нових орієнтирів у формуванні особистості. Створення сучасної ціннісної системи морально-виховного впливу на окрему особу для філософії та педагогіки залишається найскладнішою і найважливішою справою.

Постановка проблеми. Нинішні вимоги до виховного ідеалу особистості актуалізували проблему розуміння його суб'єкт-об'єктивної природи, адже "індивідуалізація", що є породженням сучасної цивілізації, створює передумови для зростання індивідуальних можливостей та сприяє багатосторонньому розвитку людини. Самоідентифікація особистості в сучасних умовах відбувається під впливом найрізноманітніших чинників. Зокрема заслуговують на увагу два потужні, суперечливі та своєрідні соціальні явища – спорт і християнство. Вони в тій чи іншій мірі пронизують усю історію становлення людської цивілізації, а в нинішній соціокультурній реальності виявляються важливим чинником акумулювання та продукування суспільних ідеалів та світоглядних орієнтирів, що впливають на розвиток суспільства та окремої особи. При цьому методологічна проблема дослідження полягає в різноманітності таких соціальних явищ як спорт і християнство та суперечливість оціночних суджень з приводу міри їх взаємовпливу, підходів до моральних ідеалів та потенційних можливостей у вихованні конкретної особи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасними авторитетними дослідженнями морально-виховної місії християнської церкви серед іноземних християнських мислителів, філософів і педагогів є роботи: Р. Ахонен, Д. Бош, Д. Йорк, В. Карвер, М. Келлер, І. Мейєндорф, О. Смит, І. Стамуліс, Р. Хедланд, Г. Шварц, О. Шмеман та ін. Вони проводять аналіз сучасних змін у підходах до пастирської просвітницької діяльності християн у нових умовах плюралістичного світу.

У концептуальному плані для вирішення завдань дослідження важливі праці провідних українських філософів-релігієзнавців та богословів: В. Бондаренка, В. Єленського, А. Кислового, А. Колодного, В. Кременя, М. Мариновича, О. Сагана, С. Саннікова, П. Сауха, Р. Соловія, В. Титаренко,

Л. Филипович, В. Хромця, М. Черенкова, Ю. Чорноморця та ін.

Сфера фізичної культури і спорту в Україні традиційно представлена дослідниками з педагогічної науки: М. Булатова, С. Бубка, О. Вацеба, М. Візитей, Ж. Козіна, І. Олексин, В. Платонов, Є. Приступа.

Заслужують на увагу роботи авторитетних іноземних авторів, серед яких слід назвати: Andrew Parker, David Asa Schwartz, Duke Taber, Earle F. Zeigler, Joseph Price, Kathleen M Armour, Kevin Lixey, Michael Novak, Nick J. Watson, Robert Higgs, Shirl Hoffman, Stuart Weir та ін. Основними питаннями, що розглядаються цими авторами, є історія спорту та Олімпіади від виникнення в Стародавній Греції до сьогодення, особливості змагальної діяльності в окремих видах спорту, особистий життєвий досвід спортсменів та роль їх світоглядних, етичних переконань у професійному спорті. Особливість окремих робіт полягає у намаганні подати олімпійський спорт через призму християнського світогляду та моралі. Наприклад, Stuart Weir у своїх дослідженнях [2] зосереджується на аналізі професійного життя видатних спортсменів-християн та, поставивши за мету проказати важливість християнської віри для успішних виступів спортсменів, доводить зв'язок олімпійського духу з Євангелієм.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження актуальної проблеми взаємодії соціокультурних явищ спорту і християнства та їх морально-виховного впливу на формування особистості. Основна увага в роботі спрямована на аналіз факторів взаємозв'язку спорту та християнства в історії розвитку людської культури та сучасне розуміння можливості їх конвергенції як справедливого морально-духовного арбітражу у сферах суспільного та приватного життя особистості.

Виклад основного матеріалу. Безперечно організована спортивна діяльність у формі олімпійських ігор, сформувалась у Стародавній Греції. Загальногрецькі урочистості змагання, що проводились в Олімпії – найбільш шанованому релігійному місті, мали глибоко культовий характер і присвячувались Зевсу Олімпійському та іншим олімпійським богам і героям. Змагання, агони були основою культури греків, а Олімпійські ігри довгий час зберігали високі суспільні ідеали, займали важливе місце у житті людини ще до виникнення Християнської Церкви. Підготовка та змагання атлетів оцінювались як участь у війні, а перемога вважалась настільки престижною, що слава про тріумфатора поширювалась далеко за межі полісу. Відповідно до цих спортивних традицій переможці сучасних олімпіад отримують довічне звання олімпійського чемпіона, а “ідеали, що є основою олімпійського спорту Давньої Греції вічні і привабливі для людства” [5, с. 4].

Із занепадом грецької культури історично розвиток спорту продовжується під владою Риму. Тут олімпійські ігри стають усе більше схожими на римські *spectaculis* – “видовища”, “спортивні шоу”. Олімпіоніками, які раніше складали еліту елінів, міг стати будь-хто з римського народу, для якого не були знайомі грецькі ідеали агону. Популярна потреба “хліба та видовищ”, що увійшла у політику державних діячів, які підкуповували так плебеїв для утримання та поширення влади, практично протиставлялась прагненням, відомим з героїчного минулого греків. Римські видовища, що мали язичницькі коріння і з'явилися з етрусського ритуалу принесення у жертву полонених та рабів, пізніше стають ареною гладіаторських поєдинків “приречених на смерть”. Подібні розваги були настільки популярними, що практично стали почесним обов'язком громадянина. Безперечно такі події привертали увагу християн, які уже знаходились у процесі формування основ свого віровчення та церкви. Християни

були, по суті, єдиними, хто ставився всерйоз до римського язичницького жертвопринесення як ідолопоклонства, що заважає душі людини. В історію християнства подвиг непротивлення злу та смерті на гладіаторській арені став ідеалом небесного подвигу мучеництва за віру, адже не одноразово засудженими на смерть ставали християни.

Таким чином Олімпійські ігри остаточно підтвердили нездатність виконувати морально-виховні функції спорту, що відводилися їм у минулому. Християнство, у свою чергу отримавши за імператора Костянтина Великого економічну, політичну та ідеологічну підтримку держави, наполягає на боротьбі з язичницькими звичаями, виступає проти “гріховної тілесності”, обґрунтовує необхідність повної заборони ігор. Під впливом християнських ідей, внутрішніх економічних та політичних протиріч, поганой організації змагань у збіднілих містах, що постійно піддавалися нападам варварів, Олімпійські ігри було заборонено як язичницьке свято. При цьому виступ християнства проти фізичної культури та спорту не можна розглядати окремо від діаметрально протилежних подій, що відбувалися на стадіонах та аренах. Римську владу налаштовувала проти ігор і та обставина, що тут на стадіонах постійно відновлювалася і брала початок боротьба т.з. “агоністиків” (богоборців), спрямована проти християн, що проводила до масових заворушень і вимагала значних ресурсів для встановлення порядку [1, с. 60].

Громадяни Риму не піддали забуттю всі форми фізичної культури, адже колишні атлетичні традиції стали елементом військової підготовки. Не можна однозначно охарактеризувати і критику спорту зі сторони, перш за все воцерковлених християн, адже їхні твердження базувалися на необґрунтованих упередженнях проти спорту, які, як правило, виникали на основі їх власного негативного життєвого досвіду, що підживлювався нагадуванням про страти християнських мучеників на аренах та однобокого трактування християнських ідей, які критикували спортивні вправи як язичницькі пережитки.

Фундаментальні засади християнського розуміння сутності та розвитку людини закладені у Святому Письмі та Святому Переданні. Новозавітні тексти звертають увагу на грецькі спортивні змагання, які часто ставляться у приклад для християн як подолання труднощів та досягнення вищих цілей, але при цьому екстраполюючи їх за межі фізичної дійсності. У Посланнях апостола Павла виразно прослідковується, наскільки глибоко Павло був знайомий з греко-римською культурою, фізичними вправами грецьких атлетів та олімпійськими іграми. Культ тілесності греків він не засуджує, не вважає його марним чи гріховним, але не наділяє його великим значенням для есхатологічних перспектив людської душі.

Християнське вчення наголошує на тому, що людина була створена Богом в єдності душі і тіла. Єдність безсмертної душі і тіла, яким обіцяне воскресіння, забезпечує цілісність людської істоти як особи. Завдяки тілесним здібностям та здатностям людина засвідчує наявність творчого потенціалу, прояву розуму, свободи волі і відповідальності, стає суб'єктом власних моральних вчинків. Тілесний вимір людини дозволяє їй долучитись до матеріального світу і вважати себе гідним пошани Творця. Тіло вважається храмом Духа Святого, що живе у кожній людині, а занедбаність тіла означається вимірами гріха [8, с. 89-90]. Демонструючи розбіжності між античним (дуалістичним, язичницьким) і християнським (холістичним) розумінням людини, Отці Церкви не виділяли питання формування особистості як окремих предмет розгляду окремо від вчення Церкви про Святу Трійцю [7, с. 56].

У Другому Посланні апостола Павла, передбачаючи свою швидку смерть, Павло ділиться з Тимофієм: “Я змагався добрим змагом, свій біг закінчив, віру зберіг. Наостанку мені призначається вінок праведності, якого мені того дня дасть Господь, Суддя праведний; і не тільки мені, але й усім, хто прихід Його полюбив” (2 Тим. 4:7–8). Апостол Павло у цих віршах використовує термінологію зі спортивного життя греків. Він добре провів змагання, пройшов дистанцію, завершив свій біг, зробив усе у боротьбі за християнську віру. Тут біг розуміється як фундаментальна ознака життєвого успіху. Пало наголошує, що у спорті завжди один переможець, який отримує нагороду. Для християн усе життя повинне розумітися як перегони, але нагороду повинні отримати усі “бігуни”, які не зійшли з дистанції праведного життя.

Святитель Іоанн Златоуст, тлумачить ці вірші як певний заповіт Павла – настанову нащадкам, учням про необхідність боротьби та прагнення до перемоги над суперниками (ворогами) протягом усього життя, адже неминуча старість та “вінок праведності” – це звіт про працю, подвиги і славу перед Богом [6]. “Вінок праведності” відомий образ і в спорті як лавровий вінок, яким увінчували переможців Олімпійських ігор, що символізував найвищу честь і пошану, які міг здобути спортсмен. Різниця між подвигами спортсменів та подвигами християн полягала в цілях подвижництва. Атлет отримує земну славу і шану від перемоги на змаганнях. Спортивні ж аналогії апостола Павла адресовані усім християнам як активна життєва позиція, метою якої було життя вічне, невичерпна нагорода на небесах. У Посланні апостола Павла до євреїв життя християнина уподібнюється до спортсмена (Євр 12: 1-2). Тут апостол пропонує відкинути мирські, матеріальні речі, які обмежують людину у спогляданні Бога, які не дозволяють подолати тягар гріха, досягнути успіху спортсменам під час змагання, а християнам проповідуючи серед невірних.

Отже формування людини у християнстві полягає у спрямованості її волі, особистісного розвитку, вищою метою якого є прагнення та устремління до внутрішнього преображення тварної природи людини та енергійного прилучення до Бога в особі Ісуса Христа. Людина постає як духовно-фізична істота, котра здатна, отримавши дієву вольову енергійну підтримку через єднання з Богом, подолати наявні перешкоди не лише у духовно-душевному, а й матеріально-фізичному вимірах. Християнство, починаючи з апостольських часів, накопичило значний масив богословських ідей, що довгий час будуть визначати історичне майбутнє європейської культури, впливати на розвиток фізичної культури і спорту, формування людини.

Приймаючи ідеали аскетизму, celibату та есхатологічного майбутнього, в лоні католицької церкви виникають християнські лицарські ордени – братства воїнів Христових. Ідеалізація та оспівування трубадурами лицарів як представників честі та прославлених учасників турнірів як мирного суперництва, що стане прикладом для наслідування багатьох поколінь, це лише одна із сторін того, яке місце займали хрестоносці в історії та культурі людства. Наносячи на одяг зображення хреста як знак своїх християнських добрих намірів, лицарі повинні були мати хорошу фізичну підготовку, адже найбільш яскраво вони проявились як учасники хрестових походів, захисники християнської віри і Церкви.

Найбільше заслуговують на увагу в контексті аналізу даного питання ідеали гуманізму, що виникають в епоху Відродження. На зміну теологічному вченню Середньовіччя гуманізм запропонував ідеї, в основі яких лежала людина як головна цінність. Ідеал людини формувался через подолання суперечності

“Царство боже” – “Царство земне” як прояв особистих якостей, здібностей, активності, свободи волевиявлення і, разом з тим, прагнення до вигоди, самозбереження, себелюбства тощо. Фокусом філософії стає людська особистість у повноті її духовної і фізичної досконалості в умовах земної реальності. Першочергова значимість епохи Відродження полягала у подоланні схоластики у системі освіти та виробленні філософської думки, що буде зорієнтована на багатосторонній інтелектуальний, моральний та фізичний розвиток особистості [7, с. 12]. У роботах просвітників масово з’явилися різноманітні теоретичні та практичні напрацювання зі спорту та фізичного виховання, що поступово виокремлюються в окремий предмет педагогічної науки.

Ідеали гуманізму значно розширили поле зайнятості людини та сприяли ренесансу одного із найвищих досягнень давньогрецької культури – Олімпійських ігор. Серед багатьох осіб отримують зацікавленість ігри та низка інших сфер фізичної активності людини, що згодом стають національним надбанням провідних Європейських країн. Небезпідставна заслуга в цьому і протестантського християнського вчення про “виправдання глибокою вірою”, проголошення свободи вибору, заперечення церковних обмежень і забобон, що мають земне походження. Протестантизму в межах власної ціннісної системи вдалось сформулювати такі ідеали, що стали мотивувати зміни у житті західної людини, адже її доля, стверджували протестантські просвітителі, залежить не тільки від Божої волі, а й активної діяльності. Протестантське вчення розірвало кайдани стремління людини до гармонії духовного та фізичного розвитку, перетворюючи його не тільки в слухне, а й угодне Богові заняття.

Офіційному початку проведення Олімпійських ігор як символу відродження та повернення до спорту, змагань, олімпізму буде передувати ціла низка спроб організувати олімпійські фестивалі в Швеції, Канаді, Англії, Греції, Німеччині, США тощо [5, с. 354-373]. Такі спортивні заходи акумулювали нові імперативи розуміння суспільної моралі, цінностей та ідеалів, їх виховного впливу на формування особистості. Вони продемонстрували, що спорт здатен виконувати соціально важливі функції, стати основою фізичних, духовних, етичних та естетичних пріоритетів людини.

Хоча християнство ще довгий час визнавалось єдиним джерелом духовності й моральності у формуванні особистості, все ж таки динаміка соціального інтересу до спорту стає підставою не лише для врахування Церквою його соціального та морально-ціннісного потенціалу для розвитку людини, а й використання для підготовки своїх послідовників. Одним із відомих фактів в історії християнства і відродження спорту є впровадження предметів з рухової активності та занять спортом у навчально-виховний процес у семінарії міста Рондо (Франція) у першій половині XIX століття. Священство помічає значну користь спорту та фізичного виховання для духовного зростання семінаристів та вводить їх в освітній процес. Згодом семінарія та її учні за підтримки церкви і державної влади уже виступають організаторами та учасниками спортивних змагань, розробляють правила та ритуали, що стали образом відновлення Олімпійських ігор за прикладом Стародавньої Греції [4, с. 14-15]. Багато вихованців семінарії опікувались спортом та зробили значний вплив на відновлення спортивних олімпіад. Випускники семінарії та й самі ідеали спорту, яких дотримувались тут, мали значний вплив і на світогляд та діяльність французького громадського діяча, ініціатора відродження давньогрецьких Олімпійських змагань, барона П'єра де Кубертена.

У своїй олімпійській концепції Кубертен підкреслює виховну значимість

цінностей змагання, суперництва, агоністики, що реалізувалась в давньогрецькій культурі і відстоювалася багатьма давньогрецькими філософами та педагогами. При цьому він неодноразово наголошує про подібність його ідеалів олімпізму з релігією та називає аналогічні ознаки спортивної діяльності з християнським культом. “Моя концепція спорту, – писав він, – завжди відрізнялася від концепції багатьох, можливо, навіть більшості спортсменів. Для мене спорт був релігією зі своєю церквою, своїми догматами, своєю службою..., але насамперед – релігійною свідомістю...” [9, с. 91-92]. У своїх посланнях він неодноразово акцентує увагу на відродженні релігії спорту, яка була основою культури греків.

Усі олімпійські функціонери, від керівних діячів сучасного Олімпійського руху до вчених, визнають, що засадничі принципи Олімпійської хартії базуються на основних ідеях Олімпійської концепції Кубертена, в якій окреслено значення спорту як для окремої особи, так і для усього суспільства. Олімпійські ідеали спорту, пропонуючи гармонійний розвиток особистості, виховання здорової та сильної молоді, заохочуючи індивідуальні зусилля і не приймаючи жодної дискримінації, є вагомим соціокультурним та виховним фактором всієї новітньої історії людства. Найвищі цінності спорту, на наш погляд, зазначені в Олімпійській хартії, де вказується, що “Олімпізм являє собою філософію життя, що звеличує та об’єднує в гармонійне ціле якості тіла, волі та розуму. Поєднуючи спорт з культурою та освітою, Олімпізм намагається створити спосіб життя, який базується на радості від зусилля, освітній цінності доброго прикладу, соціальній відповідальності та повазі до універсальних фундаментальних етичних принципів” [12].

Кубертен наголошує на великій виховній цінності спорту і тому мета Олімпійського руху, на його думку, повинна бути спрямована на створення умов для практичного використання їх переваг. Опорою для цього повинні стати зв’язки спорту з інтелектуальним, моральним і релігійним життям та, звичайно, з сучасними технологіями, демократичним інтернаціоналізмом тощо [9, с. 71]. На думку Кубертена, велич спорту полягає в його головній меті: “оновлення людства через виховання”, маючи на увазі виховний ідеал, що полягає у формуванні прекрасної людини, яка поєднує зовнішні переваги з внутрішніми, духовними, моральними якостями у гармонії тіла і душі [9, с. 17-19].

Не дивлячись на цілу низку спільних позитивних рис морально-виховного впливу на формування особистості, християнська церква досить радикально засуджувала спорт як гріховні заняття людей з оголеними тілами. Більше того підживлювало таку жорстку позицію церкви і те, що спортивні змагання проводились в дні великих християнських свят. Але практична реалізація духу змін у європейському соціумі та потреба в інших, нових підходах до розвитку людської особистості та способів її життєдіяльності стала потужним стимулом для перспективи становлення спорту. Безперечно європейська суспільна етика, дух протестантизму і становлення капіталізму відіграли тут свою роль, що проявилась в особливостях підготовки спортсменів, проведення змагань та становленні професійного спорту з усіма його атрибутами. Морально-виховними вимірами спорту є цілком мирські, світські ідеали фізичної культури людини. Але вони не стали різким протиставленням духовно-моральному християнському світу, що в кінцевому підсумку не заважає спортсменам та спортивним функціонерам сповідувати християнські моральні цінності, вірити в Бога, відвідувати богослужіння, мати свого духовного наставника, пастира.

Насправді життя спортсмена і воцерковленого християнина має цілу

низку схожих рис. Спортсмен, як і християнин, повинен постійно підтримувати форму, дотримуватись законів і правил, прагнути досягнути вищої мети, виконувати завдання і приймати участь в обов'язкових заходах. Для них існує система покарань і нагород, безліч дисциплінарних обмежень та рекомендацій, наявність наставників тощо. Звичайно не можна абсолютизувати тілесну підготовку та фізичне виховання як єдину основу спорту, адже спортсмен, як і християнин, це людина у єдності духовного і фізичного, душі і тіла. Для спортсмена, як і для християнина, який має справу з душею і не залишає тіло поза увагою, питання духовних цінностей знаходиться на першому місці. Таким чином, схожі підходи до розуміння ідеалів життєдіяльності людей, представляють такий тип виховної етики, яка забезпечує подолання розриву між духовною і фізичною сферами у формуванні особистості.

Серед молоді, спортсменів та суспільства у цілому авторитетом користуються відомі спортсмени, для яких абсолютно нормальною є демонстрація приналежності до церкви та ролі християнської віри у спортивному житті та перемогах над суперником. Наприклад, серед відомих футболістів, що публічно заявляють про роль віри в Бога у спортивній кар'єрі, слід назвати Девіда Бекхема, Едінсона Кавані, Неймара, Вейна Марк Руні, Роналду, Кака. Останній стверджує: "Біблія каже, що Бог може дати нам навіть більше, ніж ми просимо. І ця фраза описує всю історію мого життя... Якщо ти справді обираєш Ісуса, то, без сумніву, потрапиш у найкращу команду, про яку можна тільки мріяти" [11]. Таким яскравим прикладом українського спортивного олімпу є боксери Олександр Усик та Василь Ломаченко. Олександр Усик завжди підкреслює свою приналежність до Української православної церкви, демонструє глибоку віру, наголошує про божий захист і опору. Християнські цінності для них та багатьох інших спортсменів стали не лише мірилом професійного успіху, а й моральним атрибутом повсякденного життя. Така поведінка спортсменів на тренуваннях та змаганнях дозволяє окремим дослідникам стверджувати про енергійну божу допомогу, волю та віру, що надають силу для перемоги.

Сьогодні, усвідомлюючи кризу цінностей та необхідність боротьби за душі людини, встановлення духовної опіки над молоддю, Християнська Херква переважно на прикладі діяльності окремих священників, пастирів долучається до створення християнських спортивних федерацій, клубів, команд, проведення спортивних змагань, будівництва та утримання спортивних зал, дитячих спортивних майданчиків і басейнів. Багато священників – це професійні спортсмени у минулому. Багато з них поряд із виконанням своєї пастирської місії професійно займаються різними видами спорт, виступають на змаганнях різних рівнів, здобувають перемоги, стають навіть олімпійськими чемпіонами, тренують молодих спортсменів [10]. Без перебільшення моральний авторитет таких спортсменів-християн визнається не лише паствою, а і є прикладом сили духу для усіх спортсменів та пересічних громадян незалежно від світоглядних переконань та релігійних поглядів.

Спорт як складова сучасної культури постійно розвивається, трансформується, модифікується відповідно до викликів часу, запитів, людини і суспільства. Такий процес на відміну від християнської практики є надзвичайно динамічним, а результат помітний відразу. Спорт – це закономірний результат багатовікової історії розвитку людини та суспільства, це багатofункціональне явище культури, де найбільш виразно проявляються фізичні і духовні якості людини та виражаються ціннісні надбання сучасної цивілізації. Заняття спортом

та фізичною культурою покликані найповніше реалізовувати ідею гармонійного розвитку особистості.

Сучасний спектр уваги християнських мислителів все більше концентрується на виявленні специфічних властивостей способу життєдіяльності особистості у її духовній і фізичній цілісності та соціальній активності. У хаосі сучасного світу християнство намагається виступати не стільки ретранслятором богословських істини, як творцем механізмів поширення морально-виховних чеснот, здійснювати контроль за їх дотриманням та бути буфером у захисті етичних норм, у тому числі у спорті, який сьогодні відіграє винятково важливу роль у житті багатьох людей [7, с. 225].

Висновки. Отже, спорт та християнство як особливі соціокультурні явища мають багату історію взаємозв'язків. Вони, детермінуючи явища суб'єктивного порядку, дозволяють засвоїти такі компетентності, що сприяють "входженню" людини в окремі сфери суспільного буття та будувати власні конструкції особистого життя. Для нинішнього покоління, яке знаходиться в бурхливому інформаційному потоці, спорт та християнство поглиблюють індивідуальні сприйняття та спонукальні мотиви, створюють відповідну систему виховання та впливають на особливі способи життєдіяльності людини. Спорт і християнство наголошують на гармонійному розвитку особистості у єдності інтелектуальних, духовних та фізичних якостей та докладають максимум зусиль у боротьбі проти відомих людству асоціальних, аморальних явищ, що розкладають тіло і душу людини. Сучасна людина, звертаючись до спорту та християнства, знаходить в них моральні орієнтири, що спрямовані на стимулювання позитивних якостей особистості. Вони, декларуючи власні правила, етичні норми і цінності, у своїй взаємодії виступають у ролі досвідчених наставників, мотивують людину на добрі справи, правильні вчинки, активну життєву позицію, нові практичні результати, високі досягнення, в тому числі й спортивні.

Список використаних джерел:

1. Kun, László 1990, *Egyetemes testnevelés- és sporttörténet*, Budapest: Sport, 385 о.
2. Stuart, Weir 2004, 'The Ultimate Prize: Great Christian Olympians', *Hodder & Stoughton*, 224 p.
3. *Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту: із мови давньоєврейської й грецької на українську дослівно наново перекладена* 2002, пер. І. Огієнко, Київ : Українське Біблійне Товариство, 1159 с.
4. Бубка, СН 2011, 'Пять веков пути к олимпийскому возрождению', *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*, № 2, с. 12-20
5. Булатова, ММ & Бубка, СН 2012, *Культурное наследие Древней Греции и Олимпийские игры*, Киев: Олимпийская литература, 408 с.
6. Златоуст Иоанн (п.д.), *Беседы на Второе Послание апостола Павла к Тимофею*, Беседа 9. Доступно: <https://azbyka.ru/otechnik/Ioann_Zlatoust/tolkovanie-na-vtoroe-poslanie-k-timofeju/>. [26 Січень 2024].
7. Кислий, АО 2020, *Суспільний ідеал у сучасному християнстві*. Монографія, Чернівці: Десна Поліграф, 348 с.
8. *Компендіум соціальної доктрини Церкви* 2008, Київ: Кайрос, 549 с.
9. Кубертен, Пьер де 1997, *Олимпийские мемуары*, Киев, 180 с.
10. Литвинець, АІ 2018, *Спортивна діяльність християнських організацій*. Автореферат дисертації кандидата наук, Львівський державний університет фізичної культури, Львів, 20 с.

11. Найвідоміші футболісти-християни світу розповіли про досвід віри 2016. Доступно: <<https://velychlviv.com/najvidomishi-futbolisty-hrystyyany-svitu-rozpovily-pro-dosvid-viry/>> [26 Січень 2024].
12. Олімпійська хартія 2019. Доступно: <<https://lasersailing.com.ua/images/olimpic.pdf>>. [26 Січень 2024].

References:

1. Kun, László 1990, *Egyetemes testnevelés- és sporttörténet*, Budapest: Sport, 385 o.
2. Stuart, Weir 2004, 'The Ultimate Prize: Great Christian Olympians', *Hodder & Stoughton*, 224 p.
3. *Bibliia abo Knyhy Sviatoho Pysma Staroho y Novoho Zapovitu: iz movy davnoievreiskoi y hretskoi na ukrainsku doslivno nanovo perekladena (The Bible or the Books of the Holy Scriptures of the Old and New Testaments: from the ancient Hebrew and Greek languages into Ukrainian, literally re-translated)* 2002, per. I. Ohienko, Kyiv : *Ukrainske Bibliine Tovarystvo*, 1159 s.
4. Bubka, SN 2011, 'Piat vekov puty k olymпыiskomu vozrozhdeniyu (Five-century path to Olympic revival)', *Pedahohika, psykholohiia ta medyko-biolohichni problemy fizychnoho vykhovannia i sportu*, № 2, s. 12-20
5. Bulatova, MM & Bubka, SN 2012, *Kulturnoe nasledye Drevnei Hretsyi y Olymпыiskye yhry (Cultural Heritage of Ancient Greece and the Olympic Games)*, Kyev: *Olymпыiskaia lyteratura*, 408 s.
6. Zlatoust Yoann (n.d.), *Besedy na Vtoroe Poslanye apostola Pavla k Tymofeiu (Discourses on the Second Epistle of the Apostle Paul to Timothy)*, Beseda 9. Dostupno: <https://azbyka.ru/otechnik/Ioann_Zlatoust/tolkovanie-na-vtoroe-poslanie-k-timofeju/>. [26 Sichen 2024].
7. Kyslyi, AO 2020, *Suspilnyi ideal u suchasnomu khrystyianstvi (Social ideal in modern Christianity)*. Monohrafiia, Chernihiv: *Desna Polihraf*, 348 s.
8. *Kompendium sotsialnoi doktryny Tserkvy (Compendium of the social doctrine of the Church)* 2008, Kyiv: *Kairos*, 549 s.
9. Kuberten, Per de 1997, *Olymпыiskye memuary (Olympic memoirs)*, Kyev, 180 s.
10. Lytvynets, AI 2018, *Sportyvna diialnist khrystyianskykh orhanizatsii (Sports activities of Christian organizations)*. Avtoreferat dysertatsii kandydata nauk, *Lvivskiy derzhavnyi universytet fizychnoi kultury*, Lviv, 20 s.
11. *Naividomishi futbolisty-khrystyiany svitu rozpovily pro dosvid viry (The world's most famous Christian football players spoke about their faith experience)* 2016. Dostupno: <<https://velychlviv.com/najvidomishi-futbolisty-hrystyyany-svitu-rozpovily-pro-dosvid-viry/>> [26 Sichen 2024].
12. *Olimpiiska khartiia (Olympic Charter)* 2019. Dostupno: <<https://lasersailing.com.ua/images/olimpic.pdf>>. [26 Sichen 2024].

DOI 10.33930/ed.2019.5007.48(1-3)-3
УДК 130.2+141.78[82]

**ФІЛОСОФСЬКО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ
ЖИТТЄТВОРЧОСТІ У ЛІТЕРАТУРНІЙ АНТРОПОЛОГІЇ ДОБИ
МОДЕРНУ**

*PHILOSOPHICAL AND PSYCHOLOGICAL ORIENTATIONS OF LIFE
CREATIVITY IN THE LITERARY ANTHROPOLOGY OF THE MODERN*

К. Ф. Зінов'єва

Актуальність теми дослідження. Світоглядні зміни, екзистенційні виклики, надмірний тиск технологій, з якими у повсякденному бутті стикається сучасна людина, досить часто призводять до втрати життєвих орієнтирів. Тому на досвіді літератури Модерну відбувається моделювання життєтворчості задля буттєвого укорінення індивіда.

Постановка проблеми. У статті автор досліджує концептуальне осмислення філософсько-психологічних орієнтирів життєтворчості у літературній спадщині доби Модерну крізь призму проблем сучасної людини, залучаючи національне пробудження та інтеграцію проблемного поля даних понять в українській літературі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У літературі проблема життєтворчості розглядалася багатьма авторами, зокрема такими як: Е. Фромм, А. Шопенгауер, Ф. Ніцше. Розробку сутності понять в літературі Модерну розглянуто в працях вітчизняних авторів: С. Павличко, Д. Наливайка, В. Моренця, Т. Гундорової, М. Моклиці, Р. Мовчан, А. Бичко, О. Забужко, Р. Семківа.

Постановка завдання. Для досягнення результатів поставленого завдання, здійснено структурований аналіз формування понять індивідуалізму і суб'єктивності, які є джерелом проблеми з глибокими пошуками і роздумами над значенням існування та людського буття через призму сучасного антропогенезу.

Виклад основного матеріалу. У статті висвітлюються філософсько-психологічні орієнтири життєтворчості у літературній антропології доби Модерну, які залучають сучасну людину через призму концепцій до осмислення свого існування. Аналіз прозових творів українських авторів модерну у порівнянні з іноземними авторами дозволив

Urgency of the research. Worldview fractures, existential challenges, excessive pressure of technologies, which a modern person faces in everyday life, quite often lead to the loss of life orientations. Therefore, based on the experience of Modern literature, life creativity is modeled for the essential rooting of the individual.

Target setting. In the article, the author explores the conceptual understanding of the philosophical and psychological orientations of creativity in the literary heritage of the Modern era through the prism of the problems of modern man, involving the national awakening and the integration of the problematic field of these concepts in Ukrainian literature.

Actual scientific researches and issues analysis. In the literature, the problem of creativity was considered by many authors, in particular, such as: E. Fromm, A. Schopenhauer, F. Nietzsche. The development of the essence of concepts in Modern literature is considered in the works of domestic authors: S. Pavlychko, D. Nalivayka, V. Morenets, T. Gundorova, M. Moklitsa, R. Movchan, A. Bychko, O. Zabuzhko, R. Semkiv.

The research objective. To achieve the results of the task, a structured analysis of the formation of the concepts of individualism and subjectivity, which are the source of the problem with deep searches and reflections on the meaning of existence and human being through the prism of modern anthropogenesis, was carried out.

The statement of basic materials. The article highlights the philosophical and psychological orientations of life creation in the literary anthropology of the Modern era, which involve the modern person through the prism of concepts to the understanding of his existence. Having analyzed the prose works of Ukrainian Modern authors in comparison with foreign authors, she came to the conclusion that truth exists in every subjective

зробити висновок, що істинність існує у кожному суб'єктивному світогляді індивіда, тому на цих поняттях ґрунтується важливість власного переживання та індивідуального розуміння світу.

Висновки. В даній роботі на підставі проведеного аналізу дослідження філософсько-психологічних орієнтирів життєтворчості у літературній антропології доби Модерну виявлено, що життєтворчість індивідів проявляє себе у волі і свободі, у змістовному виявленні форм індивідуального самовираження і породження реалізації суб'єктивного буття. Аргументовано узагальнене концептуальне осмислення життєтворчості у літературній спадщині доби Модерну крізь призму проблем сучасної людини, які залучають індивіда до національного пробудження.

Ключові слова: філософсько-психологічні орієнтири, життєтворчість, індивідуалізм, суб'єктивність, модерн.

worldview of an individual, therefore, the importance of one's own experience and individual understanding of the world is based on these concepts.

Conclusions. In this work, based on the analysis of the philosophical and psychological orientations of life creativity in the literary anthropology of the Modern era, it was found that the life creativity of individuals manifests itself in will and freedom, in the meaningful discovery of forms of individual self-expression and the generation of the realization of subjective existence. The generalized conceptual understanding of creativity in the literary heritage of the Modern era through the prism of the problems of modern man, which involve the individual in the national awakening, is argued.

Keywords: philosophical and psychological orientations, life creativity, individualism, subjectivity, Modern.

Актуальність теми дослідження. Філософсько-психологічні орієнтири життєтворчості залишаються актуальними завдяки переосмисленню і відновленню інтересу до ціннісних мотивів буттєвого світу сучасної людини. Світоглядні злами, екзистенційні виклики, надмірний тиск технологій, з якими у повсякденному бутті стикається сучасна людина, досить часто призводять до втрати життєвих орієнтирів. Тому на досвіді літератури Модерну відбувається моделювання життєтворчості задля буттєвого укорінення індивіда.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство диктує поліваріативні способи до переосмислення антропологічних проблем і повернення до етносу. У статті автор досліджує концептуальне осмислення філософсько-психологічних орієнтирів життєтворчості у літературній спадщині доби Модерну крізь призму проблем сучасної людини, залучаючи національне пробудження та інтеграцію проблемного поля даних понять в українській літературі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У літературі проблема життєтворчості розглядалася багатьма авторами, зокрема такими як: Е. Фромм, А. Шопенгауер, Ф. Ніцше. Розробку сутності понять в літературі Модерну розглянуто в працях вітчизняних авторів: С. Павличко, Д. Наливайка, В. Моренця, Т. Гундорової, М. Моклиці, Р. Мовчан, А. Бичко, О. Забужко, Р. Семківа.

Мета статті полягає у виявленні філософсько-психологічних орієнтирів життєтворчості у літературній антропології доби Модерну задля екзистенційного буття сучасної людини. Своє дослідження автор формує на концептуальному осмисленні життєтворчості через призму аналізу творів Модерну і впливу на їх написання європейської літератури.

Постановка завдання. Для досягнення результатів поставленого завдання, тобто осмислення філософсько-психологічних орієнтирів життєтворчості у літературній антропології доби Модерну здійснено структурований аналіз формування понять індивідуалізму і суб'єктивності, які є джерелом проблеми з глибокими пошуками і роздумами над значенням

існування та людського буття через призму сучасного антропогенезу.

Виклад основного матеріалу. Літературні твори доби Модерну стали своєрідним дзеркалом, що відображає людський досвід, його турботи, амбіції та реакцію на соціальні зміни. Вони стали не лише творами мистецтва, але й важливим джерелом для вивчення антропологічних аспектів життя та культури українського суспільства того часу. Шлях, який проходить сучасна людина сьогодні вимагає від нас зануритись в українську літературу Модерну. У статті висвітлюються межі модерного індивідуалізму і суб'єктивності, таким чином завдяки даним поняттям знаходимо внутрішню гармонію самореалізації і одночасно не втрачаємо своєї суб'єктивності. І власне, бачимо, які філософсько-психологічні орієнтири життєтворчості у літературній антропології доби Модерну залучають сучасну людину через призму концепцій до осмислення свого існування. Аналіз прозових творів українських авторів модерну у порівнянні з іноземними авторами дозволив зробити висновок, що "істинність існує у кожному суб'єктивному світогляді індивіда, тому на цих поняттях ґрунтується важливість власного переживання та індивідуального розуміння світу. Насамперед це стосується феномену людської суб'єктивності і соціального індивідуалізму, конфлікту природи і культури, психології і творчості, антропоцентризму" [7, с. 13].

Письменники, що представляли період модернізму орієнтувалися у творчості на західно-європейські модерні, літературні напрями і переносили нові мистецькі досягнення на український ґрунт. Видатні закордонні філософи, такі як Артур Шопенгауер, у своїх працях мають на меті показати основну ідею суб'єктивного характеру сприйняття світу, адже суб'єктивна природа нашого світогляду дає детальний аналіз оточуючого середовища, формує розуміння світу, що нас оточує, тобто реальність існує лише в межах нашого сприйняття та свідомості. У своїй роботі філософ розглядає індивідуальну волю як основний принцип всього існуючого. Таким чином, автор акцентує свою увагу на унікальності кожної людини та неповторності кожного індивідууму. У творі підкреслюється важливість самовираження та розвитку особистої думки, важливість власного особистого досвіду кожної людини [15, с. 256].

У філософських працях Фрідріха Ніцше ідеї індивідуалізму і суб'єктивності були поєднані із концепцією виховання надлюдини. Ніцше підкреслює важливість розвитку унікальності людини, яка розкриває важливість самовираження і самореалізації як ключових аспектів буттєвого укорінення і екзистенції. Філософсько-психологічні орієнтири життєтворчості у роботах Ніцше розкривають поняття "істинність" в тому, що вона існує у кожному суб'єктивному світогляді індивіда. Власне сприйняття світу потребує ґрунту на якому базується індивідуалізація екзистенційного переживання [5, с. 65].

Отже, філософсько-психологічні орієнтири життєтворчості поєднують в собі реалізацію індивідуальності [13, с. 96]. Таким чином був проведений аналіз поточного орієнтованого на філософсько-психологічні орієнтири життєтворчості доробку філософських творів, де розкривається потенціал реалізації антропологічного проекту творчих резервів проблематики для розкриття феномену індивідуальності і суб'єктивності" [1, с. 12].

Особлива увага періоду українського модерну для реалізації філософсько-психологічних орієнтирів життєтворчості приділяється суспільним подіям і ставленням до них людини. Звертаючись до літературної творчості Л. Українки, проаналізувавши її життєвий шлях і літературний доробок бачимо, що філософсько-психологічні орієнтири поетеси поєднують в собі незламну

особистість і втілення випробувань сучасної людини через яку вона проходить. Задля того автор статті звертається до літературної антропології Модерну, щоб висвітлити крізь призму сьогодення проблеми сучасності. В даний період модернізація культури починалася з критики народництва. Поняття “модернізм”, яке означало художній напрям досить впевнено вжила Леся Українка у виступі, який мав назву “Малорусские писатели на Буковине”. Дана доповідь розпочинала діалог, який згодом розмежує українських письменників на модерністів та народників. Модерністська філософська проза висвітлює надважливі проблеми української культури і суспільства в цілому. Насамперед, це питання індивідуального досвіду та суб’єктивного права на вираження особистої думки через призму художньої літератури, естетичну форму художнього слова і філософську думку. Дана проблематика висвітлює переосмислення індивідуального досвіду і суб’єктивного переживання, таким чином вказуючи на унікальність кожного людського прототипу із доленосним значенням для автора і для літератури Модерну. М. Моклиця у філософських працях розмежує поняття модернізму і розкладає його на складові, де говорить, щоб зрозуміти чи належить митець до модернізму, треба простежити, чи відбулася в його творчості переорієнтація з об’єкта на суб’єкт. Психологічна домінанта є основа для цілісної творчості митця [7, с. 38]. Значення суб’єктивного формуються через структуру присутності (тобто різні способи актуалізації часо-просторового континууму, в якому суб’єкт виявляє свою реальність і активність). Індивідуальний смисл і актуальність присутності людини у світі є опорними для модерного дискурсу [3, с. 25].

Пошуками філософсько-психологічних орієнтирів пронизана творчість Лесі Українки. Звертаючись до літературного поля дослідження антропологічна життєтворчість виявляє специфіку постановки проблеми теми індивідуалізму, в якій поетеса у площині філософського, культурного, естетичного аналізу віддає перевагу сильним, самостійним та незалежним героям. Цей індивідуалізм зумовлений прагненням Лесі Українки показати сильну людину, яка понад усе цінує власну свободу, обороняється словами до вчинків, щоб пробудити людей поруч до оборони кожної індивідуальної незалежності. Філософсько-антропологічна концептуалізація головних персонажів у творі “Лісова пісня” виявляє індивідуалізм, бажання вільного життя та незалежності. Леся Українка відкриває нові лінії самостверджуючої моделі життєвого циклу доленосного концепту у суб’єктивному просторі сприйняття реального світу. Простір індивідуального повсякденного життя, яке проявляється у творі “Конотопська відьма”, де головна героїня виступає проти соціальних норм і встає на захист своєї волі та гідної свободи буття людини. У період розвитку модерного сприйняття світу відбувається феміністичне відокремлення і емансипація жінки, досягнення рівних, політичних, економічних культурних, особистісних і соціальних прав між чоловіком і жінкою. У творі “Кассандра” Л. Українка продемонструвала вольовий початок витоків індивідуального буття людини, було надано голос тим, у кого права голосу не було. Моральна дилема закладалася в тому, що точкою відліку була людина, яка говорить правду - це унікальна думка для сучасності, яка перегукується із античними мотивами сприйняття суб’єктивного потенціалу особистості, і як кінцевий результат – формування індивідуального мислення сприйняття дійсності відносно буття суспільства. “Гола правда - це брехня”, як говорить Кассандра, тобто вона виступає рушійною силою формування екзистенційного виміру людини у стрибку від індивідуальної, суб’єктивної рефлексії, до громадського сприйняття

буття. А ось сенс людського буття Леся Українка вбачала у духовно багатій особистості, яка здатна боротися за волю свого народу, національні інтереси, національну гідність. І. Огородник пише: “Значення індивідуальної значущості людини як суспільної істоти Л. Українка розглядала під кутом зору людської особистості, піднесення її гідності як найвищої цінності в загальнолюдських і національних вимірах, відбиття в ній духу Прометея” [9, с. 121]. Образ Прометея, який Л. Українка підхопила у Т. Шевченка і М. Драгоманова став для поетеси “узагальнюючим образом роздумів про людину і сенс її буття, взаємини індивіда і суспільства, пошуки шляхів побудови нормального суспільства, боротьба проти невірницького становища і національного гноблення” [9, с. 418]. Проте, якщо для М. Драгоманова ім'я Прометея було символом освіти і прогресу, то Леся Українка пішла за думкою Т. Шевченка, де він визначав прометеїзм як символ усього поступового, сміливості думки, доброго серця, міцності духу та безстрашності, силою яка скріплює готовність йти на муки і на смерть в ім'я правди та надії. Розглядаючи алегоричний сенс даних символів і сюжетів прослідковується зв'язок минулого і сучасного, з подальшою трансформацією у майбутньому, яку хотіла показати у своїх творах Л. Українка [9, с. 418].

У Д. Донцова творчість Л. Українки розглянуто через призму сучасної людини, яка закликає народ до національного відродження через індивідуальне пробудження із посланням на те, щоб скинути тягар невірництва і заборони власної думки [9, с. 418]. Адже, коли у творах поетеси йдеться про український дух, національну ідею, авторка висловлювалася завжди конкретно. Це український народ, Україна. Саме до свого народу, до своєї країни линула у думках Л. Українка і писала зі всією щирістю і віруванням у пробудження своєї нації, своєї народної єдності.

Філософський контекст у літературі української прози розглядає сучасні питання життєтворчості як невід'ємні аспекти екзистенції людині, тому як наслідок висвітлюється їх вплив на сприйняття реальності і формування філософсько-психологічних орієнтирів сучасної людини. У концепціях Мирослава Поповича відображається співвідношення особи і нації, і як наслідок він виразно формулює, що індивідуальність і суб'єктивність формують національну ідентичність людини, її філософсько-психологічні орієнтири закладають фундамент до братерства, поваги і розвитку рівності [11, с. 247]. Не особистість, а нація є суб'єктом і історичною індивідуальністю - цю романтичну філософію ХІХ ст. Мирослав Попович і вважав філософією майбутнього.

Висновки. В даній роботі на підставі проведеного аналізу дослідження філософсько-психологічних орієнтирів життєтворчості у літературній антропології доби Модерну виявлено, що життєтворчість індивідів проявляє себе у волі і свободі, у змістовному виявленні форм індивідуального самовираження і породження реалізації суб'єктивного буття. Дані форми направляють нас до почувань людської щирості, розуміння кордоцентричної екзистенції, які виражають себе у початках філософсько-антропологічного буття, які напруму проводять людину через призму випробування екзистенційних викликів сучасності. Аргументовано узагальнене концептуальне осмислення життєтворчості у літературній спадщині доби Модерну крізь призму проблем сучасної людини, які залучають індивіда до національного пробудження. Літературна антропологія модерну може слугувати психолого-філософським орієнтиром для сучасної людини у визначенні та реалізації життєвоважливих стратегій у сучасних соціокультурних умовах, а також може бути використана у якості емпіричного матеріалу для розробки комплексної програми філософської

терапії у подальшому напрацюванні. Крім того, українська література доби Модерну містить плідні імпульси національного і патріотичного пробудження українського народу. Тож, може посилити Концепцію національно-патріотичного виховання.

Список використаних джерел:

1. Агеєва, В 2023, *За лаштунками імперії*, Київ: Віхола, 350 с.
2. Бергсон, А 2015, *Вступ до метафізики*, Київ: Либідь, 378 с.
3. Бехта, І 2002, 'Модернізм як феномен естетико-філософської і лінгвістичної перцепції літературного напрямку', *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: зб. наук. праць*, Вип.3, Київ, с. 135 – 150.
4. Винничук, Ю 2018, *Українська модерна проза*, Харків: Фоліо, 506 с.
5. Ніцше, Ф 2021, *Так казав Заратустра*, Київ: Навчальна книга-Богдан, 352 с.
6. Маланюк, Є 2015, *Невичерпальність*, Київ: Знання, 75 с.
7. Моклиця, М 1998, *Модернізм як структура: Філософія. Психологія. Поетика*, Луцьк, 295 с.
8. Моклиця, М 2022, *Леся Українка: деконструкція прочитань*, Київ: Кондор, 430 с.
9. Огородник, І & Огородник, В 1999, *Історія філософської думки в Україні*, Київ: Вища школа, 543 с.
10. Павличко, С 1999, *Дискурс модернізму в українській літературі*, Київ, 477с.
11. Попович, М 2018, *Філософія свободи*, Харків: Фоліо, 524 с.
12. Семків, Р 2023, *Пригоди української літератури*, Київ: Темпора, 685 с.
13. Фром, Е 2023, *Втеча від свободи*, Київ: КСД, 288 с.
14. Шинкарук, ВІ 2002, *Філософський енциклопедичний словник*, Київ: Абрис, 751 с.
15. Шопенгауер, А 2020, *Світ як воля та уявлення*, Київ: АСТ, 672 с.

References:

1. Aheieva, V 2023, *Za lashtunkamy imperii (Behind the scenes of the empir)*, Kyiv: Vikhola, 350 s.
2. Berhson, A 2015, *Vstup do metafizyky (Introduction to Metaphysics)*, Kyiv: Lybid, 378 s.
3. Bekhta, I 2002, 'Modernizm yak fenomen estetyko-filosofskoi i lnhvistychnoi pertseptsii literaturnoho napriamu (Modernism as a phenomenon of aesthetic-philosophical and linguistic perception of the literary direction)', *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh: zb. nauk. prats*, Vyp.3, Kyiv, s. 135 – 150.
4. Vynnychuk, Yu 2018, *Ukrainska moderna proza (Modern Ukrainian prose)*, Kharkiv: Folio, 506 s.
5. Nitsshe, F 2021, *Tak kazav Zaratustra (Thus Spoke Zarathustra)*, Kyiv: Navchalna knyha-Bohdan, 352 s.
6. Malaniuk, Ye 2015, *Nevycherpalnist (Inexhaustibility)*, Kyiv: Znannia, 75 s.
7. Moklytsia, M 1998, *Modernizm yak struktura: Filosofiia. Psykholohiia. Poetyka (Modernism as a structure: Philosophy. Psychology. Poetics)*, Lutsk, 295 s.
8. Moklytsia, M 2022, *Lesia Ukrainka: dekonstruktsiia prochytan (Lesya Ukrainka: deconstruction of readings)*, Kyiv: Kondor, 430 s.
9. Ohorodnyk, I & Ohorodnyk, V 1999, *Istoriia filosofskoi dumky v Ukraini (History of philosophical thought in Ukraine)*, Kyiv: Vyshcha shkola, 543 s.
10. Pavlychko, S 1999, *Dyskurs modernizmu v ukrainskii literaturi (Discourse of modernism in Ukrainian literature)*, Kyiv, 477 s.
11. Popovych, M 2018, *Filosofiia svobody (Philosophy of freedom)*, Kharkiv: Folio, 524 s.
12. Semkiv, R 2023, *Pryhody ukrainskoi literatury (Adventures of Ukrainian literature)*, Kyiv: Tempora, 685 s.
13. From, E 2023, *Vtecha vid svobody (Escape from freedom)*, Kyiv: KSD, 288 s.
14. Shynkaruk, VI 2002, *Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk (Philosophical encyclopedic dictionary)*, Kyiv: Abrys, 751 s.
15. Shopenhauer, A 2020, *Svit yak volia ta uiavlennia (The world as will and imagination)*, Kyiv: AST, 672 s.

ІННОВАЦІЇ В ОСВІТІ

DOI 10.33930/ed.2019.5007.48(1-3)-4
УДК 530:001.4-129:51

**ФІЗИЧНА ТЕОРІЯ: ЕМПІРИЧНА КОМПОНЕНТА, ЗАГАЛЬНА
ТЕОРІЯ І МОДЕЛЬ**
*PHYSICAL THEORY: EMPIRICAL COMPONENT, GENERAL THEORY AND
MODEL*

**М. Є. Чумак
В. В. Єфименко**

Актуальність теми дослідження. Якою б близькою до досліду не здавалася та чи інша теорія, її емпірична перевірка завжди вимагає допомоги деяких інших теорій, що входять у задум перевірки у конструкцію наукових приладів, включених в експеримент, а також сам спосіб зчитування інформації з них. Іншими словами, в будь-яку експериментальну ситуацію будуть залучатися дві множини теорій: теорія, яка підлягає перевірці, і сукупність фрагментів теорій, що пояснюють експериментальну установку.

Постановка проблеми. Для створення фізичної теорії фізику теоретику необхідно: знайти сукупність даних, формули, що охоплюють їх множини, безліч формул, що охоплюють дані, з'єднати їх в теорію, висувати гіпотези, що далеко йдуть, якщо вони в головному допускають зіставлення з емпіричними даними; представити сукупність спеціальних теорій (теоретичних моделей); знайти загальну теорію, відкинути декілька спеціальних гіпотез й узагальнити інші; загальну теорію з'єднати із спеціальними припущеннями, щоб отримати теоретичну модель. При цьому необхідно враховувати реальні проблеми, що є в наявності, отримати безліч передбачень, здійснюючи зв'язок з реальними даними, зробити ряд передбачень, прослідкувати їх виконання і зробити висновок про цінність передумов. Якщо це необхідно, можна змінити останні, відкинувши невизначені дані.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо теорія не пов'язана з реальністю і не містить ніяких

Urgency of the research. No matter how close a theory may seem to the experiment, its empirical verification always requires the help of some other theories that are included in the design of the scientific instruments included in the experiment, as well as the very way of reading information from them. In other words, in any experimental situation, two sets of theories will be involved: the theory to be tested and a set of fragments of theories that explain the experimental setup.

Target setting. To create a physical theory, a theorist needs to find a set of data, formulas covering their set, a set of formulas covering the data, combine them into a theory, put forward far-reaching hypotheses if they are mainly comparable to empirical data; present a set of special theories (theoretical models); find a general theory, reject several special hypotheses and generalize others; combine the general theory with special assumptions to obtain a theoretical model. At the same time, it is necessary to take into account the real problems that are available, to obtain a set of predictions by linking them to real data, to make a number of predictions, to monitor their fulfillment, and to conclude on the value of the premises. If necessary, you can change the latter by discarding uncertain data.

Actual scientific research and issues analysis. If a theory is not related to reality and does not contain any

тверджень відносно законів, вона не може робити пророцтв. Іншими словами, комбінації даних, отримувані за допомогою наукових теорій, не мають бути ні довільними, ні магичними. При такому обмеженні наукова теорія, звичайно, може розглядатися в чисто практичних цілях як фабрика даних. Фізична теорія повинна мати на вході деякі фактичні дані і бути здатною отримувати з них на виході безліч можливих даних таким чином, щоб як вхід, так і вихід узгоджувалися з припущеннями теорії - законами, зв'язками тощо.

Постановка завдання. Розглянемо емпіричну компоненту фізичної теорії, представлення загальної фізичної теорії та її моделі

Виклад основного матеріалу. У статті розглядаються деякі сучасні проблеми методології основ фізики, зокрема взаємозалежності теорії і даних.

Висновки. Будь-яка наукова теорія є гіпотетико-дедуктивною системою, тобто системою, що ґрунтується на гіпотезах або твердженнях, які йдуть далі спостережень, тобто торкаються цілого класу фактів, а не тільки тих, які нам трапляється спостерігати. Крім того, спостережуваність, або, швидше, вимірність, залежить від теорії. Без теорії ми не отримали б багатьох найбільш цікавих і точних даних. Прогрес науки полягає не у все більшому виключенні неспостережуваних, а в їх примноженні і науковому застосуванні. Доступна дослідженню неспостережувана так чи інакше пов'язана із спостережуваними ефектами і має принаймні таку ж цінність у розкритті значення старих і припущенні нових неспостережуваних, як і змінна, якою можна маніпулювати безпосереднім чином. Вона набагато цінніша, ніж спостережувані, не оброблені за допомогою теорії.

Ключові слова: фізична теорія, загальна фізична теорія, емпірична компонента теорії, модель фізичної теорії

statements about laws, it cannot make predictions. In other words, the combinations of data obtained with the help of scientific theories should be neither arbitrary nor magical. With this restriction, a scientific theory can, of course, be viewed for purely practical purposes as a data factory. A physical theory must have some actual data as input and be able to produce a set of possible data as output in such a way that both input and output are consistent with the assumptions of the theory - laws, relationships, etc.

The research objective. Consider the empirical component of physical theory, the representation of general physical theory and its model.

The statement of basic materials. The article discusses some modern problems of the methodology of the fundamentals of physics, in particular the interdependence of theory and data.

Conclusions. Any scientific theory is a hypothetical and deductive system, i.e., a system based on hypotheses or statements that go beyond observations, i.e., touch on a whole class of facts, not just those that we happen to observe. Furthermore, observability, or rather measurability, depends on theory. Without theory, we would not get much of the most interesting and accurate data. The progress of science lies not in the increasing exclusion of the unobservable, but in their multiplication and scientific application. The unobservables available to research are somehow related to the observed effects and are at least as valuable in revealing the meaning of old unobservables and suggesting new ones as a variable that can be manipulated directly. It is much more valuable than observables that are not processed by theory.

Keywords: physical theory, general physical theory, empirical component of the theory, model of physical theory

Актуальність теми. Якою б близькою до досліду не здавалася та чи інша теорія, її емпірична перевірка завжди вимагає допомоги деяких інших теорій, що входять у задум перевірки у конструкцію наукових приладів, включених в експеримент, а також сам спосіб зчитування інформації з них.

Іншими словами, в будь-яку експериментальну ситуацію будуть залучатися дві множини теорій: теорія, яка підлягає перевірці, і сукупність фрагментів теорій, що пояснюють експериментальну установку.

У теоретичній фізиці зазвичай уникають двох крайностей. Однією з них є *апріорна теорія*, яка не потребує ніяких даних, а інша - теорія, що приймає усі можливі дані, навіть ті, які їй суперечать. Будь-яка, навіть помилкова, достовірно фізична теорія надає місце для деяких даних, а саме взаємно сумісних даних одного виду відносно фізичних систем певного типу і в певних станах. Будь-яка фізична теорія, якщо вона збагачується відповідними частковими передбаченнями, здатна в необмеженій кількості надавати нові можливі дані, тобто робити передбачення - або ретророзповіді. Теорія, позбавлена можливості передбачення, не може бути використана і, отже, не піддається емпіричним перевіркам.

Постановка проблеми. Для створення фізичної теорії фізику теоретику необхідно: знайти сукупність даних, формули, що охоплюють їх множину, безліч формул, що охоплюють дані, з'єднати їх в теорію, висувати гіпотези, що далеко йдуть, якщо вони в головному допускають зіставлення з емпіричними даними; представити сукупність спеціальних теорій (теоретичних моделей); знайти загальну теорію, відкинути декілька спеціальних гіпотез й узагальнити інші; загальну теорію з'єднати із спеціальними припущеннями, щоб отримати теоретичну модель. При цьому необхідно враховувати реальні проблеми, що є в наявності, отримати безліч передбачень, здійснюючи зв'язок з реальними даними, зробити ряд передбачень, прослідкувати їх виконання і зробити висновок про цінність передумов. Якщо це необхідно, можна змінити останні, відкинувши невизначені дані.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Властивість передбачення кожної фізичної теорії підвищує її авторитет, і водночас є настільки дивною, що живить точку зору інструменталізму, згідно з яким наукові теорії зовсім не є картинами світу, а є не що інше, як засоби для отримання даних. Ця популярна точка зору абсолютно помилкова. Якщо теорія не пов'язана з реальністю і не містить ніяких тверджень відносно законів, вона не може робити пророцтв. Іншими словами, комбінації даних, отримувані за допомогою наукових теорій, не мають бути ні довільними (подібно до лотерейних комбінацій), ні магічними. При такому обмеженні наукова теорія, звичайно, може розглядатися в чисто практичних цілях (тобто залишаючи пояснення збоку) як фабрика даних. Фізична теорія повинна мати на вході деякі фактичні дані і бути здатною отримувати з них на виході іншу безліч можливих даних таким чином, щоб як вхід, так і вихід узгоджувалися з припущеннями теорії - законами, зв'язками тощо. Поняття узгодження включає поняття *доцільності* (relevance). Так, поняття граничних умов застосовне тільки по відношенню до теорій польового типу, таким, як гідродинаміка і квантова механіка. Але узгодження є щось більше, ніж доцільність, - це також і логічна *сумісність*. Так, (уявні) дані "швидкість поширення F -поля є нескінченною, навіть якщо вони і були б істинними, несумісні з (уявною) теорією F -поля, і, відповідно, їх не можна застосувати для яких-небудь розрахунків. Однією з часткових форм сумісності є сумісність миттєвих значень (instantiation). Так, початкова ентропія є частковим випадком значення ентропії і тому сумісна з будь-якою теорією, що містить це поняття, поки не будуть незалежно зафіксовані значення інших фізичних величин, пов'язаних з ентропією. Як дані входу, так і дані виходу будуть узгоджуватися з теорією, якщо обчислення правильні. Цей процес не може

сприяти отриманню суттєво глибших потенційних даних, ніж це передбачається законами, що містяться в теорії. Одним словом, його логічна схема така: “Теорія, дані → передбачення”.

Ця схема справедлива незалежно від виду фізичної теорії. Вона може бути феноменологічною, подібно до теорії електричних кіл, або описувати деякий механізм, подібно до теорії провідності у фізиці твердого тіла. Вона може бути стохастичною, подібно до квантової механіки, або нестохастичною (“детерміністичною”), подібно до загальної теорії відносності. Зауважимо також, що, тоді як безліч даних у наведеній вище схемі є кінцевою, багато передбачень потенційно нескінченні. Те, що ми отримуємо в результаті розрахунків у теоретичній фізиці, не є просто сукупність чисел, а безліч співвідношуваних функцій. І безліч значень цих функцій має зазвичай потужність щонайменше множини натуральних чисел.

У цьому немає нічого магічного, а також немає ніякої індукції. Хоча число даних, що вводяться в теорію, звичайно, все ж деякі з гіпотез є універсальними. Вони приймаються як ті, що мають силу для всіх можливих об'єктів якого-небудь виду, всіх можливих значень деякої “незалежної” змінної тощо. Ця універсальність вважається настільки само собою зрозумілою, що ми зазвичай нехтуємо написанням відповідних кванторів перед даними рівняннями. Така зневага неприпустима в аксіоматичному формулюванні. Наприклад, коли ми записуємо в повній формі закон Фарадея для електромагнітної індукції, нам слід передувати йому наступною фразою: “В будь-якій точці просторово-часового різноманіття, для кожного електромагнітного поля і кожного зарядженого тіла існує система відліку така, що” - і тут повинна слідувати перша трійка рівнянь Максвелла.

Постановка завдання. Розглянемо емпіричну компоненту фізичної теорії, представлення загальної фізичної теорії та її моделі

Виклад основного матеріалу дослідження. Попередня оцінка взаємозалежності теорії і даних має на увазі заперечення точки зору, згідно якої теорії є тільки додаванням наявних даних і - найбільше - слабку екстраполяцію за межі останніх. Якби теорії були не чим іншим, як підсумовуванням даних, вони навряд чи передбачали дані, не кажучи вже про передбачення нескінченного числа їх, і давали б значно менше даних, відмінних за якістю від тих, які вводяться в теорію, як відбувається у тому випадку, коли характеристики полів обчислюються по зарядах і струмах. Крім того, якби теорія була тільки “концентрацією” даних, вона не могла б їм суперечити. І ми були б не в змозі зрозуміти (пояснити) що-небудь за допомогою теорії, бо дані незалежно від їх кількості є не поясненням, а щось таке, що саме підлягає поясненню.

Фактуалістичний погляд ігнорує не лише природу теорій, але також їх роль у виявленні даних. У фізиці ця величина зазвичай є витонченим терміном, який не може бути навіть сформульований поза якою-небудь теорією.

Візьмемо, наприклад, трек у бульбашковій камері або у фотографічній емульсії. Для того щоб інтерпретувати його як слід, залишений частинкою, ми повинні припустити: а) що існувала така частинка; б) що ця частинка була електрично зарядженою, як це і вимагається згідно нашої теорії, для того щоб частка залишила слід; в) що ця частинка може взаємодіяти з речовиною; г) що ця гіпотетична частинка задовольняє принаймні закону збереження енергії й імпульсу - бо тільки це дозволить нам розшифрувати деякі цифри у вимірюваних нами величинах (довжини і густину треків). Якби ці теореми збереження не передбачалися, то було б неможливо виявити нейтральні частинки й оцінити

значення їх мас. Ця гіпотеза, поза сумнівом, є теоретичною основою методу “зниклої” маси. Будь-яка невідповідність спостережуваних треків теоремам збереження енергії й імпульсу можна було б приписати або неспроможності самих теорем збереження, або наявності однієї або декількох нейтральних частинок, які несуть із собою частину початкового імпульсу. Фізики-експериментатори принаймні в цьому пункті довіряють теорії. Вони припускають, що ця гіпотеза справедлива, і таким чином отримують можливість відкрити ряд нейтральних частинок.

Роль теорій в експерименті не менш важлива, ніж роль емпіричних даних в активуванні теорій і перевірці їх. Так, астрономові потрібна оптика, щоб спроектувати і настроїти телескопи; подібним же чином фізик, який вивчає елементарні частинки, потребує теорій, що пояснюють функціонування детекторів, в протилежному випадку він міг би зайнятися підрахунком биття свого серця; будь-який учений, який користується гальванометром або навіть просто шкалою, довіряє теорії свого інструменту. Будь-яка теорія відносно експериментальної установки або якій-небудь з її компонент може бути названа інструментальною теорією, тоді як теорія, яка активується або випробовується, є субстантивна (substantive) теорія.

Референтом інструментальної теорії є, таким чином, деякий артефакт, наприклад фотографічна емульсія, а не природний об'єкт на зразок космічних променів. Субстантивні теорії не відносяться ні до яких конкретних артефактів, навіть якщо ці теорії достатньо загальні й охоплюють деякі аспекти багатьох інструментів. Проте деякі гранично загальні теорії, наприклад релятивістська теорія гравітації і квантова механіка, часто викладаються за допомогою посилань на інструменти і вимірювання, такі, як покази годинників і дифракція через систему щілин. Ці посилання помилкові, оскільки загальні теорії не пов'язують себе зі спеціальною апаратурою. Зокрема, релятивістські теорії говорять не про годинник, а про час. Якби вони торкалися годинника, то а) вони містили б часткові припущення відносно реального годинника певного виду (маятникових, атомних, лазерних тощо) і б) не потрібні були б ніякі спеціальні теорії годинника, можна було б використовувати релятивістські теорії для розрахунку, скажімо, періодичних передач імпульсу маятнику, тертя як функції швидкості та інших характеристик будь-яких механічних годинників. Як би то не було, теорія годинника є суто спеціальним додатком загальної теорії - звичайної механіки. Те ж саме справедливе і для уявних вимірювальних установок, що зустрічаються в операціональних формулюваннях квантових теорій. Такі інструменти не можна було б ні винайти, ні оперувати з ними поза квантовою механікою та іншими додатковими теоріями.

Взаємозалежність теорії й експерименту відкидає поширена думка, згідно з якою фізика (і наука взагалі) подібна до плоду з твердим ядром, оточеним ніжним м'якушем. Ядро - це безліч даних, а м'якуш - це теорії, побудовані навколо них. Як ядро, так і м'якуш знаходяться в процесі неперервного зростання (ядро у своєму зростанні випереджає м'якуш), і якщо перше росте кумулятивно, то теорії “відкушуються” кожним новим експериментом. Цю точку зору можна спростувати двояким чином: і за допомогою контрприкладів, і шляхом доведення того, що вона не відповідає реальному методу дослідження. Що стосується контрприкладів, то досить згадати наступне: а) вже після того, як було оголошено про порушення об'єднаного закону збереження заряду і парності, була здійснена послідовність експериментів, результати яких коливалися між альтернативними свідченнями за і проти цього закону; б) у фізиці твердого тіла,

де дуже істотна чистота зразка (бо небажані домішки можуть позначатися на його макровластивостях), дуже часто спостерігається незгода між рівно компетентними експериментаторами. Дані фізики твердого тіла не менш текучі, ніж дані інших галузей.

Відносно методологічної неспроможності аналогії з плодом досить буде відмітити два пункти. Перший полягає в тому, що експериментатори мають справу з реальними матеріалами, які рідко бувають чистими, і маніпулюють ними у сфері активного і забрудненого оточення, що складається з повітря і деякого асортименту полів. Оскільки такі умови не завжди можна контролювати або навіть встановити, експериментатори отримують різні результати за тих же самих умов, бо фактично неможливо в точності відтворити яку-небудь цю умову. Усе, що може зробити експериментатор, полягає в наступному: а) ретельно усувати джерела розбіжностей (наприклад, поліпшити ізоляцію), б) точніше фіксувати дійсні умови експерименту, в) коригувати свої дії за допомогою теорій. Але навіть і в цьому випадку дані обов'язково в чомусь розходяться; точна узгодженість часто обертається випадковим збігом. Друге питання про метод торкається відношення теорії до експерименту. Емпірична інформація добувається як у світлі деякої теорії (хоча, можливо, вона знаходиться в зачатковому стані), так і за допомогою різних інструментальних теорій.

Підсумовуючи, дані можуть бути такими ж суперечливими, як і теорії. Але при досить гнучкому співвідношенні даних і теорії, їх взаємоперевірці ніякі стійкі помилки не неможливі. Постійна можливість двосторонньої корекції властива науці, ніж метод проб і помилок, або кумулятивне зростання, або ж тотальна революція.

Таким чином, взаємовідношенням між теорією і даними є:

- дані можуть стимулювати створення теорій. За умови, якщо вони аномальні (розходяться з якоюсь теорією) або, будучи отримані за допомогою надійних інструментальних теорій, не укладаються в рамки жодної з існуючих незалежних теорій;

- дані можуть активувати теорії. Введення даних в теорію може сприяти отриманню специфічних пояснень або передбачень;

- дані можуть перевіряти теорії. Якщо теоретичні передбачення вступають в протиріччя з даними, то тим самим оцінюється істинність цих передбачень. Проте дані самі по собі не вирішують справи. Для виголошення вироку слід додатково вислухати думку й інших теорій;

- теорія може слугувати провідником у пошуках даних. По-перше, передбачаючи невідомі ще ефекти, по-друге, допомагаючи проектувати експериментальні установки;

- випадкові дані даремні, а іноді можуть вводити в оману. Якщо добре обґрунтовані теорії не беруть участі при отриманні даних, то на ці дані не можна покладатися. Якщо ж вони не узгоджуються принаймні з деякими добре підтвердженими гіпотезами, то це - рідкість, яка може бути пояснена якою-небудь методичною помилкою в проектуванні експерименту або знятті показів;

- теорії не мають ніякого спостережуваного змісту. Якщо потрібно вивести дедуктивно подальшу потенційну інформацію (передбачення), то емпірична інформація (наприклад, початкові температури) має бути введена в теорію ззовні. Отже, а) теорії не можуть бути виведені з даних і б) фізичні теорії не можуть бути інтерпретовані в емпіричних термінах (наприклад, в термінах вимірювання довжини і часу), але в) вони повинні інтерпретуватися в об'єктивних фізичних термінах, тобто шляхом посилання на фізичні системи,

вільні від спостерігача.

Загальна теорія і модель. Механіка суцільних середовищ є вкрай загальною теорією, яка описує тіла всіх видів. Вона є настільки загальною, що не може бути застосована ні до однієї часткової проблеми, якщо до неї не додаються спеціальні припущення відносно розглядуваної системи. З іншого боку, механіка матеріальної точки суттєво спеціальна теорія - настільки спеціальна, що вона здатна розв'язувати лише небагато проблем. А класична теорія гармонічного осцилятора - ще більше спеціальна теорія. Вона є теоретичною моделлю будь-якого вільного вібратора. Так само загальна теорія квантованих полів є настільки загальною, що лише з її допомогою не можна розрахувати жодного поперечного перерізу. З іншої сторони, квантова електродинаміка є більш специфічною теорією. Ще більше спеціальною теорією, а саме теоретичною моделлю пружного розсіювання фотонів на електронах, є теорія ефекту Комптона. В обох випадках спеціальна теорія і часткова теоретична модель системи виходять шляхом додавання допоміжних вторинних припущень до загальної схеми, наприклад, приписуючи конкретні значення гамільтоніану або вводячи рівняння композиції (закони композиції речовин). Сказане вище підсумовується так:

{Загальна теорія. Спеціальні припущення} | Спеціальна теорія.

У нових галузях на перших порах дослідження які-небудь загальні схеми (frameworks), як правило, відсутні, у кращому разі мають теоретичну модель, тобто спеціальну теорію, що охоплює вузькі види, а не широкий рід фізичних систем. І якщо хочуть мати справу із специфічним станом речей, наприклад з рідиною в турбулентному русі або з атомним ядром, що бомбардується протонами, потрібно побудувати їх модель незалежно від того, чи є загальна теорія або ні, тобто деяку ідеалізацію або ескіз реальної речі, який відбив би її характерні риси. Іншими словами, теоретична модель системи укладає схематичне уявлення (модель) реальної або передбачуваної системи. Цю модель іноді називають *модельним об'єктом* (таблиця 1).

Таблиця 1

Система	Модельний об'єкт	Теоретична модель	Загальна теорія
Місяць	Сферичне тверде тіло, яке обертається навколо своєї осі, навколо фіксованої точки тощо	Теорія Місяця	Класична механіка і теорія гравітації
Місячне світло	Плоскополяризована електромагнітна хвиля	Рівняння Максвелла для вакууму	Класичний електромагнетизм
Кусок скла	Безладний лінійний ланцюг бусинок	Статистична механіка випадкових ланцюгів	Статистична механіка
Кристал	ґратка плюс електронна хмара	Теорія Блоха	Квантова механіка

Розглянемо перший приклад. Коли в класичну механіку і класичну теорію гравітації вводяться спеціальні припущення і дані відносно якого-небудь певного тіла, отримують спеціальну теорію цього тіла. Так, ми маємо теорії Місяця, теорії Марса, теорії Венери тощо. Найнижчим рівнем тверджень цих теорій є вирази для координат (сферичні геоцентричні), що відносяться до даного тіла. Ці функції є розв'язком рівнянь руху і представлені у вигляді рядів Фур'є. Для того щоб набути числових значень, треба приписати часу певне значення і просумувати відповідний ряд: підсумовування звично здійснюється приблизно - беруть тільки кінцеве число членів розкладання. Будь-яка розбіжність між спеціальною теорією і результатами спостережень може бути

віднесена або до помилок спостереження, або до деяких інгредієнтів теоретичної моделі. Зазвичай розбіжності приписуються членам, що нехтують при розкладанні ряду. Так було у випадку з відомими “гравітаційними невідповідностями” (доволі дивне вживання термінів!) в сучасній теорії Місяця, відкритими в 1968 році. Було б безглуздо шукати причину цих невідповідностей, наприклад, в ефектах спеціальної і загальної теорії відносності. Загальним теоретичним схемам довіряють тільки тому, що, коли їх доповнюють спеціальними припущеннями, вони рідко призводять до подібних розбіжностей з даними. Проте в принципі під підозрою знаходяться всі інгредієнти: загальна теорія, спеціальні припущення, модельний об’єкт, обчислення і навіть дані. Тільки математичний формалізм, що лежить в основі теорії вищий за підозри, якщо йому, звичайно, не властиві внутрішні протиріччя.

Ніякі специфічні обчислення і, отже, ніякі протиріччя з даними не існують без деякого модельного об’єкта або ескізу розглядуваної фізичної системи. *Модельний об’єкт* у поєднанні з множиною тверджень про закони й іншими передумовами дає *теоретичну модель* реальної речі. Означаючи реальну річ через R , а її модель через M , ми можемо записати: $M \cong R$, тобто “ M представляє R ”. Будь-яке таке представлення часткове: воно не охоплює (і не повинно охоплювати) кожен окрему рису об’єкта, що представляється. Навпаки, деякі риси моделі M можуть абсолютно не відповідати референтові R , тобто бути зайвими. Часткова природа відповідності моделі і речі добре ілюструється двома простими (і дуже бідними) модельними об’єктами: точковою масою і чорним ящиком. Точкова маса, або частинка, - це не річ, а модель тіла. Вона може бути побудована як n -кратно впорядкований перелік з наступними членами: точка у звичайному просторі, маса і швидкість (Усі інші її властивості є похідними від останніх). Поняття чорного ящика також може розглядатися як пара: система - оточення, що має три функції: вхід, перетворювач і вихід.

У будь-якому з цих двох випадків безформність і безструктурність моделі, будь-то точкова маса або чорний ящик, залежать від властивості натуральної системи, що має форму і структуру, які або невідомі, або насправді не мають відношення до задач, що стоять перед дослідником. Таким чином, втрачаються або навмисно стираються деталі представленого об’єкта. Розглянемо уважніше цю частинну відповідність: відношення матеріальна точка - тіло:

Точкова маса	Тіло
Положення точки	Область простору
Швидкість точки	Поле швидкостей
Маса	Розподіл мас
Сила, що діє на точкову масу	Сила, що діє на тіло
Ударна взаємодія	Сили при зіткненні
Розподіл електричних зарядів (струмів)	Характеристики електромагнітного поля (E,B), (B,H)
Теплопровідність	Розподіл температур
Невизначеність системи	Густина ентропії тощо

Якщо замість моделі як точкової маси M в якості картини реального тіла розглядається модель у вигляді суцільного тіла M' , ми отримуємо іншу модель або представлення того ж самого об’єкта, тобто деку його альтернативну теоретичну модель. Будь-яка з моделей у вигляді суцільного тіла M' (з електродинамічними і термодинамічними властивостями або без них) багатше за модель M . Існує функція відображення переліку M в будь-який з переліків M' , але не навпаки. Взагалі кажучи, з двох модельних об’єктів, M і M' , фізичної системи R , M' є складнішим, ніж M , якщо і тільки якщо є відповідне

відображення з M в M' . Дві моделі, M і M' , даного конкретного об'єкта R однаково складні, якщо і тільки якщо існує відповідне відображення f з M в M' і обернене йому. Складніші моделі не обов'язково є істинніші, ніж прості, проте мають для цього більше можливостей.

Будь-який модельний об'єкт не являє собою виключної власності цієї теорії. Наприклад, можна припустити, що точкова маса задовольняє якомусь числу рівнянь руху; таким чином, вона може бути загальною для ряду теоретичних моделей. Власне кажучи, будь-яка ця модель об'єкта в певних межах може бути вписана в множину альтернативних теорій. Оскільки модельний об'єкт є тільки переліком властивостей, ці властивості можуть характеризуватися і взаємно співвідноситися один з одним нескінченним числом способів, створюючи скільки завгодно теоретичних моделей. Навпаки, будь-яка загальна теорія може бути поєднана з альтернативними модельними об'єктами, якщо останні побудовані за допомогою понять, що зустрічаються в загальній схемі. (Це умова дуже важлива, проте про неї часто забувають, коли мова заходить про квантову механіку. Багато з концептуальних труднощів цієї теорії залежить від упертих спроб “прищепити” їй класичні модельні об'єкти, такі, як частинка і хвиля.)

Попередні міркування мають важливі методологічні наслідки. Перший наслідок: емпіричне спростування цієї теоретичної моделі ще не означає спростування загальної теорії, що лежить в її основі, якщо така є. Приклад 1. У деяких неточностях релятивістської теорії гравітаційного поля Сонця слід вважати винним рішення Шварцшільда, засноване на моделі Сонця як точкової маси. Приклад 2. Невдача відповідних теорій ядерних сил при спробі дати задовільне пояснення стабільності, структури і перетворень атомного ядра зовсім не спростовує квантової механіки. Це може залежати від конкретних моделей (тобто від гамільтоніанів), які поки-що не розглядалися.

Другий методологічний наслідок, який витікає з розрізнення загальної теорії, теоретичної моделі і модельного об'єкта, полягає в тому, що загальні теорії, строго кажучи, неперевірні. Насправді, вони не можуть самі по собі розв'язати яку-небудь часткову проблему і, відповідно, зробити які-небудь специфічні передбачення. Тільки теоретична модель може суперечити даним. Наприклад, загальна механіка суцільних середовищ неперевірна без подальших спеціальних передбачень. З іншого боку, механіка матеріальної точки - дуже спеціальна субтеорія (теоретична модель) останньої - є такою, що перевіряється. (Будучи спеціальною, вона не може породити загальної теорії, хоча деякі автори підручників і намагаються побудувати тіла з точок.) Коротше кажучи, перевірні тільки спеціальні теорії (теоретичні моделі) завдяки певним модельним об'єктам, що містяться в них.

Висновки. Нам слід пам'ятати, що ніяка теорія, що перевіряється, не підлягає повній перевірці. По-перше, тому, що неможливо перевірити кожне з нескінченного числа тверджень. По-друге, тому, що навіть теорема низького рівня, наприклад розв'язок рівняння поля, не може бути перевірений, бо для цього кожне значення “незалежних” змінних, серед яких є змінні об'єкта, що представляють дану систему, повинно бути взято до уваги. По-третє, тому що будь-яка множина даних сумісна з необмеженим числом альтернативних формул високого рівня. Навіть ця множина тверджень про закони може бути обґрунтована за допомогою досить різних аксіом. Так, будь-яка множина рівнянь руху може бути виведена з будь-якого числа альтернативних лагранжіанів. По-четверте, тому, що кожна плідна теорія має ряд тверджень, які

занадто далекі від досліду, такі, як формули положення і швидкості руху електрона в атомі. Кінець-кінцем теорії можуть бути підтверджені або спростовані частковою перевіркою, але не можуть бути доведені. Навіть спростування їх є складною (хоча і не неможливою) справою із-за ряду більш або менш невизначених компонент.

Ця невизначеність у встановленні цінності (значення істинності) наукових теорій надихає антитеоретичні упередження, які часто виражаються в спробах очистити теорії від їх трансемпіричних і неспостережуваних інгредієнтів. Але визначення “наукової теорії” говорить про те, що така програма нежиттєздатна. Будь-яка наукова теорія є гіпотетико-дедуктивною системою, тобто системою, що ґрунтується на гіпотезах або твердженнях, які йдуть далі спостережень, тобто торкаються цілого класу фактів, а не тільки тих, які нам трапляється спостерігати. Крім того, спостережуваність, або, швидше, вимірність, залежить від теорії. Без теорії ми не отримали б багатьох найцікавіших і точних даних. Прогрес науки полягає не у все більшому виключенні неспостережуваних, а в їх примноженні і науковому застосуванні. Доступна дослідженню неспостережувана так чи інакше пов'язана із спостережуваними ефектами і має принаймні таку ж цінність у розкритті значення старих і припущенні нових неспостережуваних, як і змінна, якою можна маніпулювати безпосереднім чином. Вона набагато цінніша, ніж спостережувані, не оброблені за допомогою теорії.

На закінчення перерахуємо проблеми, з якими стикається фізик-теоретик.

1. Є сукупність даних. Знайти формули, що охоплюють цю множину. Можна вільно винаходити неспостережувані поняття, оскільки вони доступні дослідженню.

2. Є безліч формул, що охоплюють дані. З'єднати їх в теорію. Фізик-теоретик вільний висувати гіпотези, що далеко йдуть, якщо вони в головному допускають зіставлення з емпіричними даними.

3. Є сукупність спеціальних теорій (теоретичних моделей). Знайти загальну теорію. Можна відкинути декілька спеціальних гіпотез й узагальнити інші.

4. Дана загальна теорія. З'єднати її із спеціальними припущеннями, щоб отримати теоретичну модель. При цьому необхідно враховувати реальні проблеми, що є в наявності.

5. Дана теоретична модель. Потрібно отримати безліч передбачень, здійснюючи зв'язок з реальними даними.

6. Робиться ряд передбачень. Потрібно прослідкувати їх виконання і зробити висновок про цінність передумов. Якщо це необхідно, можна змінити останні, відкинувши невизначені дані.

Список використаної літератури:

1. Bunge, Mario 1973, *Philosophy of physics*. Dordrecht, Holland and Boston, Massachusetts: D. Reidel Publishing Company, 248 p.
2. Gliozzi, Mario 2005, *Storia della fisica*, a cura di Alessandra e Ferdinando Gliozzi, Torino, Bollati Boringhieri, 1143 p.
3. Кордун, ГГ 1974, *Історія фізики*, Київ: Вища школа, 224 с.

Referances:

1. Bunge, Mario 1973, *Philosophy of physics*. Dordrecht, Holland and Boston, Massachusetts: D. Reidel Publishing Company, 248 p.
2. Gliozzi, Mario 2005, *Storia della fisica*, a cura di Alessandra e Ferdinando Gliozzi, Torino, Bollati Boringhieri, 1143 p.
3. Kordun, HH 1974, *Istoriya fiziki (History of Physics)*, Kyiv: Vyscha shkola, 224 s.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.48(1-3)-5
УДК 378.016 : 81'23'243] : 355.01

**ЕКСТРА-ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ФАКТОРИ ВИКЛАДАННЯ
ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПІД ЧАС ВІЙНИ**
*EXTRA-PSYCHOLINGUISTIC FACTORS OF FOREIGN LANGUAGES
TEACHING DURING THE WAR*

Л. Б. Покотило

Актуальність теми дослідження зумовлена нагальною роллю навчання у ЗВО та важливістю вдалої організації навчального процесу для студентів у сучасних умовах України, зокрема під час воєнних дій, з метою виокремлення основних засад та завдань, що спрямовані на подолання психоемоційного навантаження у навчанні під час воєнного стану.

Постановка проблеми. Зважаючи на напруженість ситуації на території України, наймовірно важливим є окреслення основних цілей навчального процесу, що становить базисний, будівельний матеріал майбутнього нашої держави. З'ясування можливостей вдосконалення вищезазначеного процесу у сучасних умовах є найнеобхіднішою складовою успішного подолання наслідків ворожої атаки у сфері педагогіки, становлення особистості молоді у незалежній Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Спираючись на саму суть сучасної ситуації, контекст інформаційного поля, сучасні іт-можливості та характер педагогічного процесу у ЗВО, слід зазначити, що нароццування наукового підходу, а, отже, й публікаційне наповнення у даній сфері, тобто сфері, що стосується навчання у ЗВО під час війни, відбувається саме зараз. Науковий простір України саме зараз насичується дослідженнями у даній галузі.

Постановка завдання. Спираючись на аналіз праць українських авторів та іншого ряду публікацій, визначити та актуалізувати методи та прийоми задля вдалого навчального процесу та підсилення мотивації в умовах війни для студентів ЗВО.

Виклад основного матеріалу ґрунтується на вже існуючій джерельній базі, власних спостереженнях та досвіді, що стосується викладання іноземної мови у ЗВО в умовах війни на території

Urgency of the research topic is due to the urgent role of education in universities and the importance of a successful organization of the educational process for students in modern conditions of Ukraine, in particular during military operations, with the aim of identifying the main principles and tasks aimed at overcoming psycho-emotional stress in education during martial law.

Target setting. Considering the tension of the situation on the territory of Ukraine, it is incredibly important to outline the main goals of the educational process, which is the basic, building material for the future of our country. Clarifying the possibilities of improving the above-mentioned process in modern conditions is the most necessary component of successfully overcoming the consequences of the enemy attack in the field of pedagogy, the formation of the personality of young people in independent Ukraine.

Actual scientific researches and issues analysis. Based on the very essence of the current situation, the context of the information field, modern IT capabilities and the nature of the pedagogical process in universities, it should be noted that the expansion of the scientific approach, and, therefore, the publication content in this field, that is, the field related to education in universities under wartime, happening right now. The scientific space of Ukraine is currently saturated with research in this field.

The research objective is aimed at determining and updating methods and techniques for a successful educational process and strengthening of motivation in the conditions of war for university students, which is based on the analysis of the works of Ukrainian authors and a number of other publications.

The statement of main materials is based on the already existing source framework, own observations and experience related to the teaching of a foreign language in universities in the conditions of war on the

сучасної України.

Висновки. Вважаємо, що інформація, зазначена у статті, допоможе вдало подолати перешкоди, що можуть виникнути під час заняття у ЗВО загалом, та під час вивчення іноземної мови зокрема в умовах війни.

Ключові слова: психологія, лінгвістика, воєнний стан, стрес, заняття.

territory of modern Ukraine.

Conclusions. We believe that the information specified in the article will help to successfully overcome obstacles that may arise during classes at a university in general, and during the study of a foreign language in particular in war conditions.

Key words: psychology, linguistics, martial law, stress, occupation.

Актуальність теми дослідження зумовлена нагальною роллю навчання у ЗВО та важливістю вдалої організації навчального процесу для студентів у сучасних умовах України, зокрема під час воєнних дій, з метою виокремлення основних засад та завдань, що спрямовані на подолання психоемоційного навантаження у навчанні під час воєнного стану.

Постановка проблеми. Зважаючи на напруженість ситуації на території України, наймовірно важливим є окреслення основних цілей навчального процесу, що становить базисний, будівельний матеріал майбутнього нашої держави. З'ясування можливостей вдосконалення вищезазначеного процесу у сучасних умовах є найнеобхіднішою складовою успішного подолання наслідків ворожої атаки у сфері педагогіки, становлення особистості молоді у незалежній Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Спираючись на саму суть сучасної ситуації, контекст інформаційного поля, сучасні іт-можливості та характер педагогічного процесу у ЗВО, слід зазначити, що нарощування наукового підходу, а, отже, й публікаційне наповнення у даній сфері, тобто сфері, що стосується навчання у ЗВО під час війни, відбувається саме зараз. Науковий простір України саме зараз насичується дослідженнями у даній галузі.

Постановка завдання. Спираючись на аналіз праць українських авторів та іншого ряду публікацій, визначити та актуалізувати методи та прийоми задля вдалого навчального процесу та підсилення мотивації в умовах війни для студентів ЗВО.

Виклад основного матеріалу. Як зазначають О. Г. Мороз, О. С. Падалка, В. І. Юрченко: “Провідною діяльністю студентів вищого навчального закладу є навчально-професійна діяльність. Саме у процесі та завдяки неї досягаються основні цілі підготовки спеціалістів. Вона найбільш інтенсивно впливає на особистісне зростання й професійне становлення студентів, набуття ними професійно важливих знань, умінь, навичок. У процесі навчальної діяльності трансформується структура самосвідомості студента, формується соціально-професійний аспект його “Я-концепції”, психічні процеси і стани “професіоналізуються” тощо” [1, с. 147].

На думку дослідників: “Для успішного навчання у ЗВО одного лише сформованого у школі уміння вчитися недостатньо. Важливо, щоб студент не просто умів вчитися самостійно, а й спрямував свою творчу пізнавальну активність на життєве самовизначення й професійне самоствердження. Пізнавальна мотивація, інтерес до професії та її опанування – один із найважливіших факторів успішного навчання студентів” [1, с. 147].

Під час заняття (уроку, проведення пари у ЗВО) саме викладач є ядровою особою, має та зобов'язаний забезпечити його проведення. Саме викладач забезпечує дисципліну, значно впливає на фактор уваги, зацікавленість

матеріалом, атмосферу на занятті. Взаємопов'язаність даних аспектів є нерозривними психологічними чинниками внутрішнього процесу навчання, що у свою чергу пов'язані із зовнішніми.

Зовнішніми чинниками є фактори незалежні від волі та дій безпосередніх учасників навчального процесу.

Наразі зараз навчальний процес значно ускладнюється воєнним станом всередині самої країни. Це основний зовнішній чинник, що є вкрай негативним.

Як вказують М. Тимофієва та В. Осипенко: “Довгоочікуваний вступ на навчання улюбленої професії, новий “дорослий” статус студента та студентське життя – надихають до навчання. Але, не так все райдужно, враховуючи теперішню ситуацію повномасштабної війни в Україні. Насправді мотивація до навчання кульгала і в мирні часи, а зараз ситуація лише ускладнилася. Частина студентів взагалі не розуміє, як вчитися і навіть вчитися та виконувати завдання, коли тривають обстріли міст, скрізь руйнування, смерть, страх, а майбутнє ще більш невизначене. бездіяльність і низька включеність виправдовується високим психологічним напруженням та нездатністю працювати через переживання” [3].

На думку дослідників: “Апатичність студентів цілком може бути пов'язана з тим, що всі ми замкнені у кордонах подій, що відбуваються просто зараз. Але варто пам'ятати, що всі війни рано чи пізно завершуються, тож ми маємо намагатися заглянути в майбутнє, за межі темного місця, в якому Україна тимчасово опинилася. Тому варто спрямовувати погляд студентів у майбутнє. Вчити їх прогнозувати, передбачати, будувати плани. Не варто сприймати воєнний стан як довгі канікули або час, коли певні справи (наприклад, домашні завдання) можна закинути” [3].

Вправна, невтомна, наполеглива протидія негативним зовнішнім чинникам покликана не тільки відновити, покращити навчальний процес. Сам по собі даний процес не є самоціллю. Основною метою є правильно орієнтоване становлення особистості студента в умовах навчального процесу.

Як зазначають О. Г. Мороз, О. С. Падалка, В. І. Юрченко: “Можна виокремити такі загальні тенденції становлення особистості студента як майбутнього фахівця в умовах навчання у ЗВО:

– соціалізація особистості майбутнього фахівця є багатоаспектним явищем і детермінована низкою соціокультурних чинників: ментально-духовною атмосферою сімейно-родинного середовища; особливістю довузівського освітньо-виховного й професійного простору; організацією навчального процесу у вищому педагогічному навчальному закладі;

– протягом навчання відбуваються суттєві зміни в структурі самосвідомості студента, завершується процес професійного самовизначення, що відображається в змісті його “образу-Я”;

– підвищується почуття обов'язку й відповідальності, самостійність і самоконтроль, проявляється індивідуальний стиль і життєва позиція студента;

– зростає рівень досягнень студента у галузі своєї майбутньої професії, формуються мотиви професійного самоствердження й самореалізації; підвищується роль самоосвіти й самовиховання у професійному становленні;

– показником ефективності навчального процесу у вищому навчальному закладі є соціальна, духовна й професійна зрілість особистості студента, цілісність і стійкість його “Я”, психологічна готовність випускника до реалізації професійних функцій” [1, с. 146].

Отже, завдання викладача під час заняття – неймовірно важливе не тільки

для формування покоління освіченої молоді у цілому, а й забезпечення майбутнього держави цінними професійно-орієнтованими особистостями.

Досягнення високої мети неможливе без практичного, побутового подолання зовнішніх перешкод. Враховуючи загальну небезпеку, як зазначає кандидат біологічних наук П. Чорноморець: “Наступні заходи подолання загальної стресової ситуації стосуються поточної ситуації поза фронтом і зонами обстрілу. Коли треба бігти, ховатися, захищатися в моменті, діють інші механізми. Надані поради доречні, поки люди завмерли у очікуванні або рухаються кудись, але без гострого стану” [2].

Зважаючи на власний досвід проведення занять у ЗВО (17 років загального стажу викладання іноземної мови у вищій школі) в офф-лайн та он-лайн режимах, та спираючись на поради професійних психологів, дозволимо собі виділити базові практичні методи та прийоми вдосконалення організації навчального процесу вивчення іноземної мови у ЗВО під час воєнного стану на території України.

Правило №1 – вчимося рухаючись/вчимося діючи

За П. Чорноморцем: “Стрес вимагає фізичної та емоційної дії. Коли починає емоційно накривати, в першу чергу треба рухатися: фізичні вправи, прогулянки (якщо безпечно) тощо. Варто також облаштувати місце, де можна прокричатися та поплакати – і робити це щоразу, коли є напруження” [2].

Як показала моя особиста практика, заняття на свіжому повітрі (звісно, за умови відсутності повітряної тривоги) підтримують та мотивують студентів. Зміна обстановки зменшує психоемоційне навантаження від навчання, покращує взаємовідносини у колективі, сприяє зміцненню імунітету. Але за умови холодної пори року або повітряної тривоги, гарно себе зарекомендував інший вид групової діяльності. Це – колективний спів. Під час заняття було залучено дозволені для скачування та дуже зручні у застосуванні відео з соціальної мережі TikTok. Контент включає в себе яскраву за кольором, але приємну для ока заставку (зазвичай, це зображення природного ландшафту), текстовий та відео-ряд пісні англійською та українською мовами (українською – переклад) та аудіо-звучання, що йде синхронно з текстом. Пісенний трек слід обрати змістовний, але виключно позитивний.

Звісно, співання англомовної пісні у групі студентів буде далеким від правильного хорового співу. Також не треба вишукувати лише тих, хто має музичний слух та голос. Співати мають одночасно усі, обов'язково разом із викладачем, адекватно оцінюючи звучання власного голосу.

Мета даних дій – психоемоційне розвантаження, створення креативної, позитивно-орієнтованої, дружньої атмосфери, атмосфери підтримки. Такий ефект має виконання певної дії у спільноті, відсутність конкурентної боротьби у справі, що дозволить розслабитися, відволіктися.

Більше того – даний вид діяльності суттєво збільшує словниковий запас в ігровій, невимушеній формі. Студенти легко вивчають ідіоми, бо завдання приємне, не стресове. Таке аудіювання допомагає звикнути до звучання англійської мови, відчутти ритміку. Значно покращується вимова, оскільки повторення за професійним виконавцем дає корисний приклад.

Автори статті «Чим корисні співи в хорі» зазначають: “Позитивні емоційні переживання при звучанні приємних мелодій посилюють увагу, активізують ЦНС та стимулюють інтелектуальну діяльність. З часів найдавніших цивілізацій людям відома цілюща сила звуків, що вимовляються власним голосом. Сучасна медицина давно вже звернула увагу на те, що співи, особливо професійне заняття

вокалом, благотворно впливають на здоров'я людини. Відомо давно, що спів – як сольний, так і хоровий – споконвіку використовувався для лікування душевних недуг. Аристотель і Піфагор рекомендували співи при лікуванні душевних розладів. На Тибеті ченці досі лікують нервові хвороби співом. У Стародавній Греції за допомогою хорового співу лікували від безсоння. У давнину люди інтуїтивно вгадували наявність у співі великої оздоровчої сили, але не могли науково довести цей факт. Співати у будь-якому разі корисно, навіть якщо людина вважає, що вона не має ні голосу, ні слуху. Навчившись висловлювати свої емоції голосом, людина отримує ефективний засіб для зняття стресів, внутрішньої напруги. Заняття співом сприяють психічному розвитку та зміцненню нервової системи. Спів – відмінний спосіб зняття стресів, емоційної стабільності. Спів – природний антидепресант. Відомо, що спів сприяє виробленню ендорфінів – гормонів, які змушують вас почувати себе щасливими. Крім того, вчені ідентифікували крихітний орган у вусі, що називається *sacculus*, який реагує на частоти, створені співом. У відповідь виникає безпосереднє почуття задоволення, що не залежить від того, як звучить спів” [4].

Правило №2 – викреслюймо негатив

П. Чорноморець, кандидат біологічних наук, вказує: “Стрес та тривогу необхідно відгальмовувати. Стрес схильний до самопідсилення на багатьох рівнях: від позитивного зворотного зв'язку в катехоламінових синапсах і до накручування себе суто на рівні думок. Тому стрес та тривогу необхідно постійно відгальмовувати. Піймали себе на тривозі – медитуємо. Якщо треба – фізичні вправи, крики – і знову медитуємо. Робимо дихальні практики. І не накручуємо себе. Думати про проблему треба тільки в момент планування дій та під час конкретних дій. Слід максимально зачепитися за теперішнє. Майже весь наш страх знаходиться в майбутньому. Якщо тільки ви просто зараз не біжите від фізично присутньої загрози, ваш страх – це емоційна реакція на прогноз. Це дуже цінно, що наш мозок вміє прогнозувати майбутнє і діяти стратегічно. Але у цієї суперсили є побічка: оскільки страх живе в майбутньому, його зазвичай в сотні разів більше, ніж потрібно для адекватних дій. Страх уже дав вам сигнал. Ви його почули і обрали якусь тактику дій або набір тактик до різних обставин. Далі страх стає ворогом і думки про майбутнє стають ворогом. Тому наша задача – максимально зачепитися за теперішнє. Заземлятися у те, що тут і зараз є у вашому житті та робить його кращим. Стіни є? Супер. Вода є? Чудово. Їжа. Люди. Тварини. Все, що окей тут і зараз, має бути основним фокусом уваги” [2].

Що це означає? Викладач має під час заняття актуалізувати лише ту інформацію, що стосується безпосередньо навчального процесу. Звісно, здоровий гумор, якісний та цікавий ілюстративний матеріал необхідні. Таким чином, об'єктивно керівний дорослий (принаймні, старший за віком, досвідом, посадою) продемонструє студентам у конкретній ситуації – “я з тобою, все спокійно, можеш відчувати себе у безпеці”. І тут на передній план виходить психоемоційний стан викладача. На жаль, саме від нього залежатиме у такій ситуації якість обстановки на заняттях. Тобто, викладач має опанувати не тільки свій стрес від воєнного стану та подій, але й допомогти всім своїм студентам.

Викладачі-професіонали тримають свій фронт – завдяки їх наполегливій праці, студенти, вдало долаючи стрес, та, не втрачаючи мотивації, просуваються далі у навчанні, щоб згодом піднімати економіку країни на належний рівень. Що спеціалісти радять у такій ситуації старшому поколінню? Наступні правила наводять дослідники:

“ а) створюйте компенсатори стресу

Шукайте, що тут і зараз дозволить зробити собі та близьким комфортно. Або відволіче від думок. Але уникайте азартної діяльності: високий рівень збудження в моменті може допомагати, але далі скоріше за все буде підсилювати тривогу.

б) дотримуйтесь інформаційної гігієни

Всі знають, не всі роблять. Оберіть кілька джерел інформації, усі інші не дивіться. У більшості частин країни немає необхідності моніторити ситуацію щохвилини, можна читати новини раз на годину або рідше. Те саме стосується обговорень із близькими: тільки якщо є критично важлива інформація.

в) інтелектуальна діяльність може допомогти

Кора великих півкуль гальмує амігдалу, яка робить нам тривожність. Тому інтелектуальна діяльність може допомагати: шахи, головоломки, математичні задачі, кросворди тощо” [2].

Правило №3 – склянка води

Дослідники стверджують: “Склянка води заспокоює людину, якщо настає підвищене збудження, і важко самостійно повернутися до нормального стану. Дія рідини на організм грає відволікаючу роль і дозволяє виграти час, щоб усі системи почали працювати у нормальному режимі. Коли людина починає пити воду, вона перемикається на процес ковтання, і у деякій мірі це її відволікає від тієї події, яка призвела до нервового збудження. Під час ковтання заспокоюється дихання і зменшується частота серцебиття. Біохіміки Медичної школи Стенфордського університету під час дослідження глибокого дихання виявили, що у стовбурі мозку є крихітний кластер нейронів, який зіставляє глибину вдиху і емоційний стан. З цього вони зробили висновки, що поверхневі і часті вдихи викликають збудження, і навпаки — за наявності глибоких настає розслаблення. Досвід проводився на мишах, але біохіміки вважають, що й у людини є такий взаємозв'язок. Склянка води впливає на дихання, а це означає, що дозволяє у деякій мірі заспокоїтися людині. Щоб був позитивний ефект, пити її потрібно повільно, роблячи окремі ковтки” [5].

Це означає, що під час заняття не просто можна дозволяти пити воду, але й рекомендувати учням мати її з собою. Звісно, за бажанням студента це може бути чай. Категорично виключити під час навчального процесу –вживання енергетичних напоїв (так званих енергетиків), алкогольних напоїв, паління. Їсти слід лише під час перерви, або, якщо це заняття на свіжому повітрі, – у спеціально відведений для цього час.

Вважаємо, що вищезазначена інформація допоможе вдало подолати перешкоди, що можуть виникнути під час заняття у ЗВО загалом, та під час вивчення іноземної мови зокрема в умовах війни.

Висновки. Вважаємо, що результати дослідження представлені у статті, допоможуть запобігти появі та розв'язанню проблемних завдань, що можуть виникнути та виникають під час заняття у ЗВО загалом, та під час вивчення іноземної мови зокрема в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Мороз, ОГ, Падалка, ОС & Юрченко ВІ 2006, *Викладач вищої школи: психолого-педагогічні основи підготовки*, за заг. ред. академіка О.Г. Мороза, Київ: НПУ, 208 с.
2. Чорноморець, П 2023, *Як знизити стрес дорослому і дитині?* Доступно: <<https://osvitoria.media/opinions/yak-znyzty-stres-doroslomu-i-dytni/>>. [14 Січень 2024].

3. Тимофієва, М & Осипенко, В 2022. *Мотивація до навчання під час війни для викладачів та студентів*. Доступно: <<https://www.bsmu.edu.ua/blog/motyvacziya-do-navchannya-pid-chas-vijny-dlya-vykladachiv-ta-studentiv/>>. [14 Січень 2024].
4. *Чим корисні співи в хорі 2022*. Доступно: <<https://mikrocement.com.ua/?p=21766>>. [14 Січень 2024].
5. *Чому для заспокоєння та позбавлення від тривоги треба пити воду 2021*. Доступно: <<https://ukr.media/medicine/435565/>>. [14 Січень 2024].

References:

1. Moroz, OH, Padalka, OS & Yurchenko VI 2006, *Vykladach vyshchoi shkoly: psykholoho-pedahohichni osnovy pidhotovky (Higher school teacher: psychological and pedagogical basics of training)*, za zah. red. akademika O.H. Moroza, Kyiv: NPU, 208 s.
2. Chornomorets, P 2023, *Yak znyzyty stres doroslomu i dytyni? (How to reduce stress for adults and children?)* Dostupno: <<https://osvitoria.media/opinions/yak-znyzyty-stres-doroslomu-i-dytyni/>>. [14 Sichen 2024].
3. Tymofiiieva, M & Osypenko, V 2022, *Motyvatsiia do navchannia pid chas viiny dlia vykladachiv ta studentiv (Motivation to study during the war for teachers and students)*. Dostupno: <<https://www.bsmu.edu.ua/blog/motyvacziya-do-navchannya-pid-chas-vijny-dlya-vykladachiv-ta-studentiv/>>. [14 Sichen 2024].
4. *Чим корисні співи в хорі (What are the benefits of singing in a choir)* 2022. Dostupno: <<https://mikrocement.com.ua/?p=21766>>. [14 Sichen 2024].
5. *Чому для заспокоєння та позбавлення від тривоги треба пити воду (Why you need to drink water to calm down and get rid of anxiety)* 2021. Dostupno: <<https://ukr.media/medicine/435565/>>. [14 Sichen 2024].

DOI 10.33930/ed.2019.5007.48(1-3)-6

УДК [377.3.091.3:004.3/.7-051:005.336.2]:378.22

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З КОМП'ЮТЕРНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ У ЗАКЛАДАХ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

STRUCTURAL-FUNCTIONAL MODEL OF PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION OF FUTURE BACHELORS IN COMPUTER ENGINEERING IN VOCATIONAL HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Л. В. Слободянюк

Актуальність теми дослідження. Сучасний ринок праці потребує фахівців нового покоління, здатних працювати в умовах трансформаційно-інформаційного суспільства, які швидко адаптуються до змін, що постійно відбуваються в галузі інформаційних технологій.

Постановка проблеми. Перед системою закладів фахової передвищої освіти ставиться актуальне завдання – підвищення якості професійної підготов-

Urgency of the research. The modern labor market needs specialists of a new generation who are able to work in the conditions of a transformational information society that quickly adapts to the changes that are constantly occurring in the field of information technologies.

Target setting. The system of professional pre-higher education institutions faces an urgent task - to improve the quality of professional training

ки майбутніх бакалаврів з комп'ютерних технологій, яка полягає у вдосконаленні процесу навчання студентів, що постає можливим завдяки перегляду підходів до організації даного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Увагу до розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців приділено в працях дослідників: В. Андрущенко, В. Бондар, Л. Вітренко, Б. Гершунський, М. Головань, С. Горбань, А. Грітченко, А. Гуржій, Л. Дибкова, Г. Євтушенко, О. Керницький, А. Кокарева, С. Котова, В. Курок, О. Литвин, Н. Литвинова, Е. Лузік, Л. Моторна, А. Нізовцев, Л. Омельченко, В. Семиченко, М. Чаплак та інші.

Формування професійних компетентностей майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії висвітлено в дослідженнях В. Байденко, Т. Вакалюк, І. Зимньої, Л. Зубик, А. Маркова, С. Проскура, К. Михасюк.

Проблему моделювання у педагогічній науці розглядали Н. Боярчук, Т. Ващик, О. Дахін, І. Зязюн, В. Михеев, О. Пірогова, К. Стрюк, Г. Суходольський та інші вчені.

Постановка завдання. Метою цієї статті є розроблення структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії у закладах фахової передвищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Розроблена в рамках проведеного дослідження структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії в закладах фахової передвищої освіти складається з сукупності чотирьох взаємопов'язаних блоків, що забезпечують її функціонування: концептуального, змістово-технологічного, компетентнісного, діагностичного. Наведено опис кожного з компонентів моделі.

Висновки. Ситуація високої конкурентної боротьби на сучасному ІТ-ринку ставить перед закладами освіти завдання вдосконалення професійної підготовки випускників технічних напрямів за рахунок формування професійної компетентності в галузі інформаційних технологій; що має високі

of future bachelors in computer technologies, which consists in improving the student learning process by revising approaches to the organization of this process.

Actual scientific researches and issues analysis. Attention to the development of professional competence of future specialists such as: V. Andrushchenko, V. Bondar, L. Vitrenko, B. Ger-shunskiy, M. Golovan, S. Horban, A. Gritchenko, A. Gurzhii, L. Dybkova, G. Yevtushenko, O. Kernytskyi, A. Kokarieva, S. Kotova, V. Kurok, O. Lytvyn, N. Lytvynova, E. Luzik, L. Motorna, A. Nizovtsev, L. Omelchenko, V. Semichenko, M. Chaplak and others.

The formation of professional competencies of future bachelors in computer engineering is highlighted in the studies of V. Baidenko, T. Vakalyuk, I. Zimnaya, L. Zubyk, A. Markova, S. Proskura, K. Mykhasyuk.

The problem of modeling in pedagogical science was considered by N. Boyarchuk, T. Vaschuk, O. Dakhin, I. Zyazyun, V. Mikhchev, O. Pirogova, K. Stryuk, H. Sukhodolsky and other scientists.

The research objective. The purpose of this article is to develop a structural and functional model of the formation of professional competence of future bachelors in computer engineering in institutions of vocational higher education.

The statement of main materials. The structural-functional model of the formation of professional competence of future bachelors in computer engineering in professional higher education institutions was developed within the framework of the conducted research. It consists of a set of four interrelated blocks that ensure its functioning: conceptual, content-technological, competence, diagnostic. We will describe each of the components of the model in more detail.

Conclusions. The situation of high competition in the modern IT market presents educational institutions with the task of improving the professional training of graduates of technical fields due to the formation of professional competence in the field of information technologies; the formation of professional competence of

перспективи за умови функціонування розробленої структурно-функціональної моделі; включення цієї моделі у систему навчального процесу закладів фахової передвищої освіти сприяє підвищенню ефективності професійної підготовки ІТ-кадрів, конкурентоспроможних на сучасному ринку праці.

Ключові слова: заклад фахової передвищої освіти, майбутні бакалаври з комп'ютерної інженерії, структурно-функціональна модель, професійна компетентність.

future specialists in computer technologies in institutions of professional higher education has high prospects under the condition of functioning of the developed structurally functional model; the inclusion of a structural-functional model of professional competence formation of future specialists in computer technologies in the system of the educational process of institutions of professional advanced education contributes to increasing the efficiency of professional training of IT personnel, competitive in the modern labor market.

Key words: vocational higher education institution, future bachelors in computer engineering, structural-functional model, professional competence.

Актуальність теми. Сучасний ринок праці потребує фахівців нового покоління, здатних працювати в умовах трансформаційно-інформаційного суспільства, що швидко адаптується до змін, які постійно відбуваються в галузі інформаційних технологій. Однак, у вищій школі, під час підготовки бакалаврів технічних напрямів не враховується специфіка нових ІТ-професій та вимог до змісту їх підготовки. Під час підготовки майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії викладачі здебільшого спираються на освітні стандарти вищої професійної освіти [2], зміст яких не відповідає повною мірою вимогам нових професійних стандартів у галузі інформаційних технологій, а, отже, і вимогам роботодавців сфери ІТ-послуг.

Постановка проблеми. Перед системою закладів фахової передвищої освіти ставиться актуальне завдання – підвищення якості професійної підготовки майбутніх бакалаврів з комп'ютерних технологій, яка полягає у вдосконаленні процесу навчання студентів за рахунок перегляду підходів до організації даного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало українських науковців присвятили свою наукову діяльність розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців, а саме: В. Андрущенко, В. Бондар, Л. Вітренко, Б. Гершунський, М. Головань, С. Горбань, А. Грітченко, А. Гуржій, Л. Дибкова, Г. Євтушенко, О. Керницький, А. Кокарева, С. Котова, В. Курок, О. Литвин, Н. Литвинова, Е. Лузік, Л. Моторна, А. Нізовцев, Л. Омельченко, В. Семиченко, М. Чаплак та інші.

Формування професійних компетентностей майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії висвітлено в дослідженнях В. Байденко, Т. Вакалюк, І. Зимньої, Л. Зубик, А. Маркова, С. Проскура, К. Михасюк.

Проблему моделювання у педагогічній науці розглядали Н. Боярчук, Т. Ващик, О. Дахін, І. Зязюн, В. Михеев, О. Пірогова, К. Стрюк, Г. Суходольський та інші вчені.

Постановка завдання. Чимало наукових досліджень у сфері формування професійної компетентності майбутніх фахівців свідчать про актуальність та потребу у нових підходах до її формування, проте недостатньо розкритою лишається проблема формування професійної компетентності

майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії у закладах фахової передвищої освіти. Зокрема, вбачаємо необхідність у розробленні структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії у закладах фахової передвищої освіти.

Саме тому **метою** цієї статті є розроблення структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії у закладах фахової передвищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Результати рецензування педагогічної літератури та освітнього стандарту, документації ЗФПО та методичних портфоліо викладачів; вивчення досвіду підготовки майбутніх фахівців з комп'ютерної інженерії визначило доцільність розробки структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії закладів фахової передвищої освіти.

Моделювання – це метод пізнавальної та управлінської діяльності, який дає змогу адекватно та всебічно відобразити сутність, найважливіші властивості та компоненти модельних уявлень. Є. Лодатко під поняттям “модель” розуміє умовну систему, що імітує або відображає якості та характеристики об'єкта дослідження, принципи його внутрішньої організації [5]. “Моделювання” – це “дослідження всіх об'єктів, систем, явищ, процесів шляхом побудови та визначення їх моделей” [4, с. 535]. Моделювання використовується для вирішення ряду завдань, найважливішими з яких є: оптимізація структури навчального матеріалу; удосконалення планування навчального процесу; управління пізнавальною діяльністю; управління навчально-виховним процесом; діагностика, прогнози, дизайн навчання. Філософський словник соціальних термінів трактує термін “модель” (від лат. Modulus – міра, зразок) як “схему, образ або опис будь-якого явища чи процесу в природі, суспільстві, виробництві тощо”; “образ, аналог певного фрагмента природної чи соціальної дійсності” [8, с. 141].

І. Зязюн під моделлю розуміє “штучно-створений зразок у вигляді схеми, фізичних структур, іконічних форм чи формул, які, як подібне до досліджуваного об'єкта (або явища), відображає і відтворює в простішому вигляді структуру, властивості, зв'язки і відносини між елементами цього об'єкта” [3, с. 209]. Н. Боярчук розкриває сутність поняття “модель”, стверджуючи, що вона дає змогу представити компетентнісний підхід як єдине ціле, тобто від постановки мети до досягнення результату [1, с. 86].

Метою створеної структурно-функціональної моделі є висвітлення освітнього процесу закладу фахової передвищої освіти в контексті формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії.

Професійну компетентність майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії у рамках проведеного дослідження ми визначаємо як “інтегративну якість випускника, що характеризує його здатність успішно застосовувати знання, уміння, навички та особистісні якості в стандартних та мінливих ситуаціях у сфері інформаційних технологій, що відображає їх готовність до здійснення професійної діяльності та виявляється в єдності когнітивного, мотиваційно-ціннісного, діяльнісного та особистісного компонентів”.

Конкретизація кожного із компонентів професійної компетентності майбутніх комп'ютерних інженерів показала, що в основі кожного з перелічених компонентів лежать певні професійно-значущі та особистісні якості, необхідні випускникам технічних ЗФПО для того, щоб бути затребуваними у сфері сучасних інформаційних технологій.

Таким чином, когнітивний компонент включає знання в галузі інформаційних технологій. Діяльнісний компонент включає професійні навички в ІТ-сфері та професійні ІТ-навички. У свою чергу, мотиваційно-ціннісний компонент включає мотиваційну спрямованість на реалізацію в ІТ-сфері. І, нарешті, до особистісної складової відносяться особистісні якості ІТ-фахівця, які дають додаткові конкурентні переваги.

На рисунку 1 зображено структуру професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії і взаємозв'язок компонентів цієї компетентності.

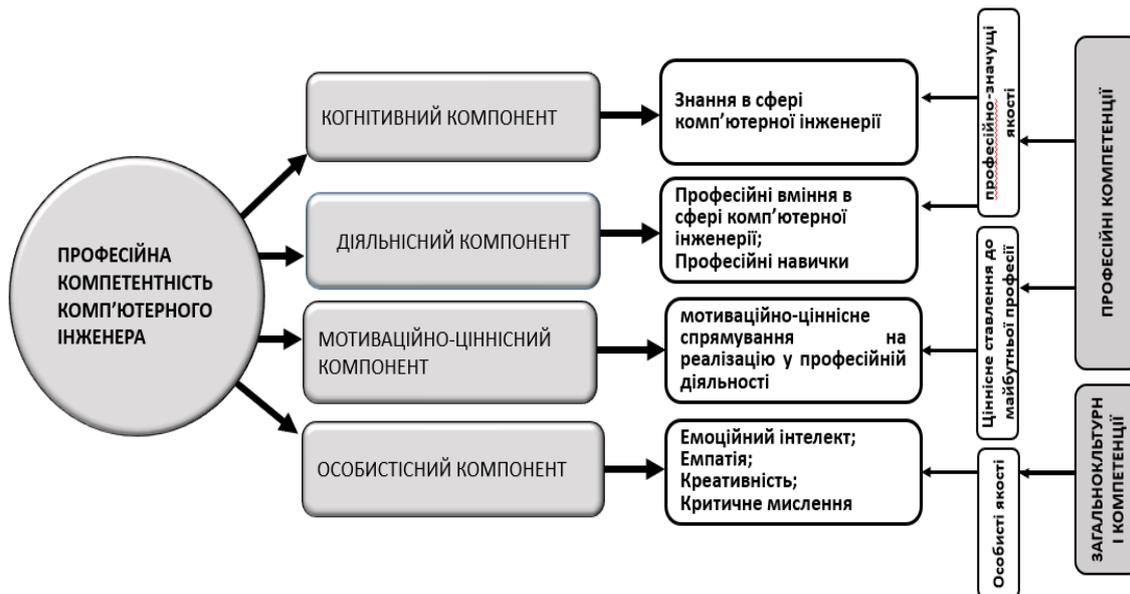

Рис. 1. Структура професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії і взаємозв'язок компонентів цієї компетентності.

Слід зазначити, що перераховані чотири компоненти у структурі професійної компетентності майбутнього фахівця з комп'ютерної інженерії взаємопов'язані між собою і становлять єдине ціле. Володіння випускниками аналізованою інтегративною якістю, зрештою, характеризуватиме ступінь їхньої готовності до професійної діяльності у сфері інформаційних технологій.

У процесі дослідження було спроектовано структурно-функціональну модель формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії у закладах фахової передвищої освіти (рисунок 2). Запропонована модель визначає структуру та норми діяльності на рівні теоретичного уявлення про професійну діяльність у сфері інформаційних технологій, структури особистості фахівця, колективного процесу, що реалізується в професійній підготовці майбутнього фахівця з комп'ютерної інженерії. Цілісність моделі забезпечується єдністю структурних (мета, зміст процесу, результат) та функціональних (принципи, підходи, умови, методи, засоби та критерії, рівні) компонентів.

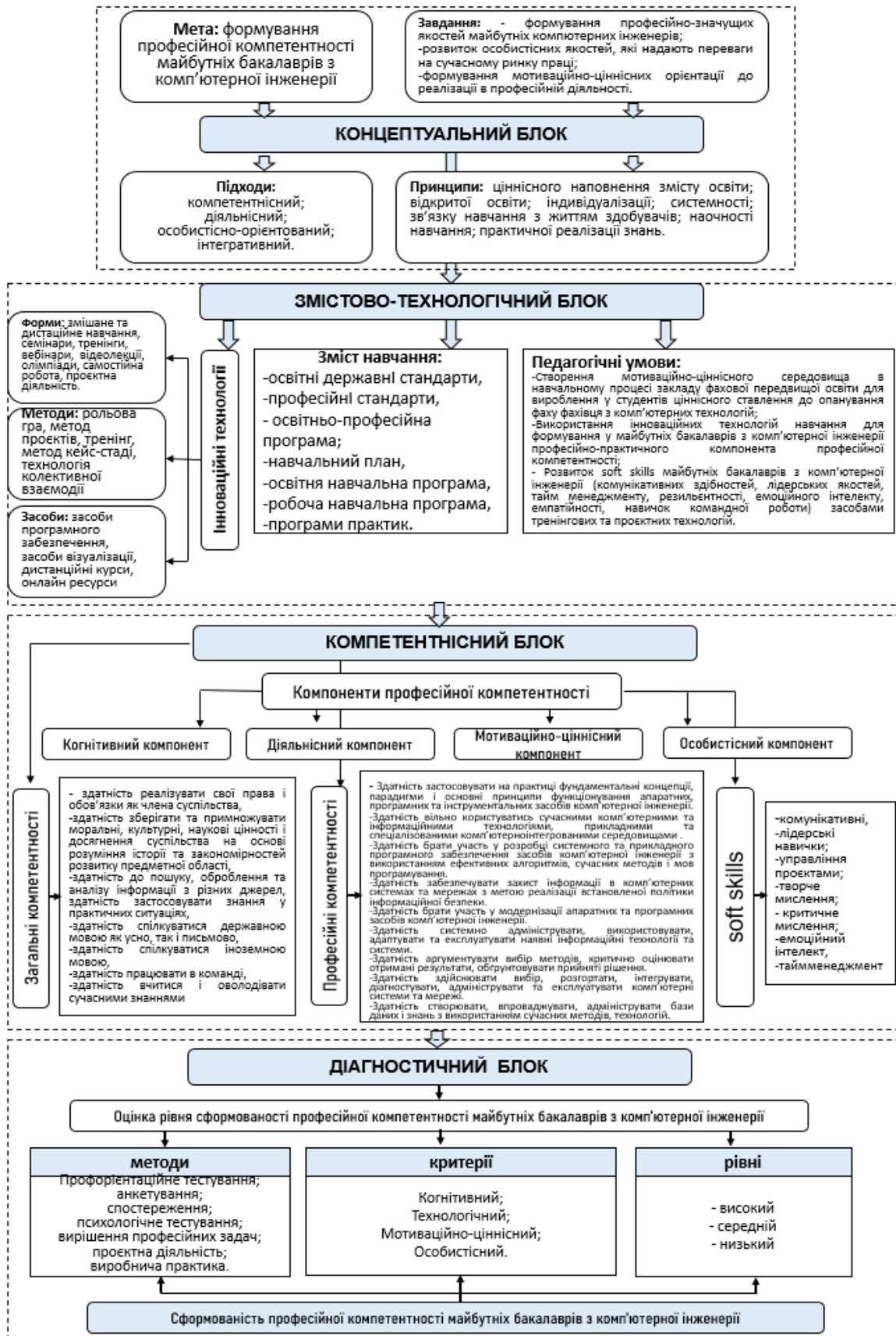

Рис. 2. Модель формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії в закладах фахової передвищої освіти

Розроблена в рамках проведеного дослідження структурно-функціональна модель формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії в закладах фахової передвищої освіти складається із сукупності чотирьох взаємопов'язаних блоків, що забезпечують її функціонування: концептуального, змістово-технологічного, компетентнісного, діагностичного. Наведемо опис кожного з компонентів моделі докладніше.

Концептуальний блок. Цей блок орієнтований на опис науково-теоретичних основ формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії. У рамках цього блоку нами було виявлено та сформульовано мету, яка полягає у формуванні професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії під час навчання у закладі фахової передвищої освіти. На нашу думку, поставлена мета має конкретизуватися шляхом урахування вимог сучасних роботодавців ІТ-індустрії, відображених у професійних стандартах у галузі інформаційних технологій та можливостей фахової передвищої освіти, відображених у Державних стандартах.

Окрім цього, даний блок включає основні дидактичні підходи (компетентнісний; діяльнісний; особистісно-орієнтований; інтегративний), що перебувають у взаємозв'язку і визначають сукупність принципів організації аналізованого процесу.

Аналізуючи сутність кожного із запропонованих підходів, хотілося б зазначити, що реалізація компетентнісного підходу при навчанні майбутніх ІТ-спеціалістів передбачає не просто передачу студентам деякого набору теоретичних знань та практичних навичок, а формування у них певних компетенцій, відповідних завданням та потребам, які ставлять перед ними потенційні роботодавці галузі інформаційних технологій.

Діяльнісний підхід передбачає, що засвоєння змісту навчання відбувається не шляхом передачі інформації, а в процесі власної активної навчально-пізнавальної діяльності студентів. Використання діяльнісного підходу передбачає використання сучасних інтерактивних форм та методів організації навчального процесу при підготовці сучасних ІТ-кадрів.

В основі особистісно-орієнтованого підходу лежить визнання індивідуальності кожного студента, уважне вивчення його особистісних властивостей. При цьому використовуються індивідуальні способи навчальної роботи та індивідуальні механізми засвоєння, реалізація яких відбувається як на аудиторних заняттях, так і при організації самостійної роботи майбутніх комп'ютерних інженерів.

Інтегративний підхід орієнтує на застосування у професійній підготовці майбутніх комп'ютерних інженерів використання інноваційних технологій як цілеспрямованої творчої діяльності студентів, та цілісної системи.

Змістово-технологічний блок. Блок орієнтований на опис науково-теоретичних засад до організації процесу формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії. У рамках даного блоку визначено завдання, які полягають у формуванні професійно-значущих та особистісних якостей, а також ціннісного ставлення майбутніх комп'ютерних інженерів до професійної діяльності у сфері інформаційних технологій.

Даний блок дозволяє наочно представити змістовно-процесуальну сторону процесу, що розглядається. Даний блок структурно представлений змістовними елементами (змістом навчання, комплексом педагогічних умов ефективного функціонування моделі та методикою їх реалізації, що містить інноваційні форми, методи та засоби).

Слід зазначити, що кожна з перерахованих педагогічних умов спрямована на формування відповідного компонента професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерних технологій. Так, перша умова – *створення мотиваційно-ціннісного середовища в навчальному процесі закладу фахової передвищої освіти для вироблення у студентів ціннісного ставлення до опанування фаху майбутнього фахівця з комп'ютерних технологій* полягає у створенні такого освітнього середовища, яке є цілісною спеціально організованою системою методів, засобів, що сприятимуть активній взаємодії учасників освітньо-виховного процесу в межах закладу фахової передвищої освіти, спрямованою на підвищення ефективності процесу формування і розвитку інтересів, потреб та мотивів майбутніх фахівців з комп'ютерної інженерії. Друга педагогічна умова – *використання інноваційних технологій навчання для формування у майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії професійно-практичного компонента професійної компетентності* – спрямована на запровадження інноваційних технологій, що стимулюють розвиток інженерної освіти і вимагають від закладів освіти впровадження нових підходів до навчання.

Третя педагогічна умова – *розвиток soft skills майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії (комунікативних здібностей, лідерських якостей, тайм-менеджменту, резильєнтності, емоційного інтелекту, емпатійності, навичок командної роботи) засобами тренінгових та проєктних технологій* – спрямована на формування практичних навичок майбутнього фахівця, містить необхідність розвитку у фахівців технічного профілю так званих неакадемічних навичок (soft skills), таких як комунікативні, лідерські навички, управління проєктами, творче мислення, емоційний інтелект, тайм-менеджмент.

Для формування професійно-значущих якостей майбутніх бакалаврів з комп'ютерних технологій нами були обрані наступні: змішане та дистанційне навчання, семінари, тренінги, вебінари, відеолекції, олімпіади, самостійна робота, проєктна діяльність, а також технологія розвитку критичного мислення. До методів формування особистісних якостей нами були віднесені рольова гра, метод проєктів, тренінг, метод кейс-стаді, а також технологія колективної взаємодії. І, нарешті, для формування ціннісних відносин нами використовувалися навчальна дискусія, тренінг, творчі завдання з професійної проблематики.

Слід зазначити, що реалізація перерахованих інноваційних форм та методів організації освітнього процесу є найбільш ефективною при використанні зазначених на рисунку 2 засобів інформаційних та комунікаційних технологій. Результатом застосування перерахованого комплексу форм, методів та засобів у результаті буде сформований у випускників певний рівень компетентності в галузі інформаційних технологій.

Компетентнісний блок. Даний блок містить сукупність компонентів професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії (когнітивний, діяльнісний, мотиваційно-ціннісний, особистісний).

Також цей блок включає *загальні компетентності*:

- здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства;
- здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області;
- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;

- здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово;
- здатність спілкуватися іноземною мовою;
- здатність працювати в команді;
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями, та *професійні компетентності*:
  - здатність застосовувати на практиці фундаментальні концепції, парадигми і основні принципи функціонування апаратних, програмних та інструментальних засобів комп'ютерної інженерії;
  - здатність вільно користуватись сучасними комп'ютерними та інформаційними технологіями, прикладними та спеціалізованими комп'ютерно-інтегрованими середовищами;
  - здатність брати участь у розробці системного та прикладного програмного забезпечення засобів комп'ютерної інженерії з використанням ефективних алгоритмів, сучасних методів і мов програмування;
  - здатність забезпечувати захист інформації в комп'ютерних системах та мережах з метою реалізації встановленої політики інформаційної безпеки;
  - здатність брати участь у модернізації апаратних та програмних засобів комп'ютерної інженерії;
  - здатність системно адмініструвати, використовувати, адаптувати та експлуатувати наявні інформаційні технології та системи;
  - здатність аргументувати вибір методів, критично оцінювати отримані результати, обґрунтовувати прийняті рішення;
  - здатність здійснювати вибір, розгортати, інтегрувати, діагностувати, адмініструвати та експлуатувати комп'ютерні системи та мережі;
  - здатність створювати, впроваджувати, адмініструвати бази даних і знань з використанням сучасних методів, технологій [7].

Також до компетентнісного блоку ми внесли розвиток так званих неакадемічних навичок (*soft skills*), що сьогодні є надважливими у формуванні практичних навичок майбутнього фахівця, а, разом з тим, у формуванні професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії, таких як комунікативні, лідерські навички, управління проектами, творче мислення, критичне мислення, емоційний інтелект, тайм-менеджмент [9].

Діагностичний блок. Виділення даного блоку пов'язане з тим, що результат аналізованого процесу (досягнутий рівень сформованості професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії) та ефективність самого процесу мають бути оцінені та співвіднесені з поставленими метою та завданнями. Діагностичний блок містить методи оцінки, критерії, а також рівні сформованості професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії.

Критеріями сформованості компетентності в галузі інформаційних технологій нами були визначені наступні: володіння певними професійно-значущими якостями, наявність необхідних особистісних якостей, а також сформованість мотиваційно-ціннісних орієнтацій майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії.

Для діагностики рівня сформованості компонентів професійної компетентності майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії були обрані методи, що використовуються сучасними роботодавцями при відборі співробітників у сфері ІТ-технологій.

Нами було виявлено, що для оцінки різних професійно-значущих і особистісних якостей, а також ціннісного ставлення використовуються

специфічні домінуючі методи. Так серед методів діагностики професійно-значущих якостей було обрано співбесіду, спостереження, анкетування, портфоліо, тестування на профпридатність, психологічне тестування, стажування на робочому місці, вирішення професійних завдань, ділова гра.

Також ми виділили рівні сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців з комп'ютерних технологій у закладах фахової передвищої освіти: високий, середній, низький.

Таким чином, результатом реалізації запропонованої структурно-функціональної моделі буде формування у майбутніх бакалаврів з комп'ютерної інженерії професійної компетентності, яка полягає у розвитку професійно-значущих і особистісних якостей, а також ціннісного ставлення до майбутньої професії та характеризується готовністю випускників до самореалізації у сфері інформаційних технологій.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Із даного дослідження можемо зробити висновки:

– ситуація високої конкурентної боротьби на сучасному ІТ-ринку ставить перед закладами освіти завдання вдосконалення професійної підготовки випускників технічних напрямів за рахунок формування професійної компетентності в галузі інформаційних технологій;

– формування професійної компетентності майбутніх фахівців з комп'ютерних технологій у закладах фахової передвищої освіти має високі перспективи за умови функціонування розробленої структурно- функціональної моделі;

– включення структурно-функціональної моделі формування професійної компетентності майбутніх фахівців з комп'ютерних технологій у систему навчального процесу закладів фахової передвищої освіти сприяє підвищенню ефективності професійної підготовки ІТ-кадрів, конкурентоспроможних на сучасному ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Боярчук, Н 2013, 'Модель формування професійної компетентності майбутніх економістів', *Педагогічні науки*, Вип.1, с. 85–95.
2. Димчук, Л & Волошина, О 2023, 'Аспекти формування професійних компетенцій у студентів закладів вищої освіти нефілологічного профілю', *Молодь і ринок*, № 1 (209), с. 98-103. Доступно: <<http://mir.dsru.edu.ua/article/view/273167/270059>>. [10 Січень 2024].
3. Зязюн, ІА 2002, 'Світоглядні пріоритети педагогіки', *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, Київ – Вінниця, Вип.2, Ч.1., с. 10–16.
4. Кремінь, ВГ (ред.) 2008, *Енциклопедія освіти*, Київ: "Юрінком Інтер".
5. Лодатко, ЄО 2022, *Педагогічне моделювання*, Тернопіль: *Навчальна книга–Богдан*. Доступно: <https://www.researchgate.net/profile/Evgen-Lodatko/publication/361099124_Pedagogical_modeling_monograph/links/62a21bd3a3fe3e3df86af60a/Pedagogical-modeling-monograph.pdf>. [10 Січень 2024].
6. Проскура, СІ & Литвинова, СГ 2019, 'Формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів комп'ютерних наук', *Фізико-математична освіта*, Випуск 2 (20), с. 137-147.
7. *Стандарт фахової передвищої освіти освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра спеціальності 123 Комп'ютерна інженерія 2022*, Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2022 р. № 366. Доступно: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/Fakhova%20peredvyshcha%20osvita/Zatverdzh>>

- heni.standarty/2022/04/20/123-Kompyuterna.inzheneriya-366-20.04.2022.pdf>. [10 Січень, 2024].
8. *Філософський словник соціальних термінів 2005*, Редакційна рада: Андрущенко, ВП, Губерський, ЛВ, Михальченко, МІ, Кремень, ВГ та інші; Заг. ред. Андрущенко, ВП, Київ -Харків: *Р.И.Ф.*
  9. Kolmos, A 2019, *New trends in Engineering Education: Mega projects and globalization*. Available from: <<http://www.euceet.upatras.gr/Content/Uploads/KOLMOS.pdf>>. [25 December 2023].

References:

1. Boiarchuk, N 2013, 'Model formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv (Model of formation of professional competence of future economists)', *Pedahohichni nauky*, Vyp.1, s. 85–95.
2. Dymchuk, L & Voloshyna, O 2023, 'Aspekty formuvannia profesiinykh kompetentsii u studentiv zakladiv vyshchoi osvity nefilolohichnoho profilu (Aspects of the formation of professional competences among students of higher education institutions of non-philological majors)', *Molod i rynok*, № 1 (209), s. 98-103. Dostupno: <<http://mir.dspu.edu.ua/article/view/273167/270059>>. [10 Sichen 2024].
3. Ziaziun, IA 2002, 'Svitohliadni priorytety pedahohiky (Worldview priorities of pedagogy)', *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*, Kyiv –Vinnytsia, Vyp.2, Ch.1., s. 10–16.
4. Kremin, VH (red.) 2008, *Entsyklopediia osvity (Encyclopedia of education)*, Kyiv: "Iurinkom Inter".
5. Lodatko, YeO 2022, *Pedahohichne modeliuвання (Pedagogical modeling)*, Ternopil: *Navchalna knyha–Bohdan*. Dostupno: <https://www.researchgate.net/profile/Evgen-Lodatko/publication/361099124_Pedagogical_modeling_monograph/links/62a21bd3a3fe3e3df86af60a/Pedagogical-modeling-monograph.pdf>. [10 Sichen 2024].
6. Proskura, SL & Lytvynova, SH 2019, 'Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh bakalavriv kompiuternykh nauk (Formation of professional competence of future bachelors of computer sciences)', *Fizyko-matematychna osvita*, Vypusk 2 (20), s. 137-147.
7. *Standart fakhovoi peredvyshchoi osvity osvitno-profesiinoho stupenia fakhovoho molodshoho bakalavra spetsialnosti 123 Kompiuterna inzheneriia (The standard of professional preliminary education of the educational and professional degree of professional junior bachelor, specialty 123 Computer engineering) 2022*, Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 20.04.2022 r. № 366. Dostupno: <<https://mon.gov.ua/storage/app/media/Fakhova%20peredvyshcha%20osvita/Zatverdzeni.standarty/2022/04/20/123-Kompyuterna.inzheneriya-366-20.04.2022.pdf>>. [10 Sichen, 2024].
8. *Filosofskiyi slovnyk sotsialnykh terminiv (Philosophical dictionary of social terms) 2005*, Redaktsiina rada: Andrushchenko, VP, Huberskyi, LV, Mykhalchenko, MI, Kremen, VH ta inshi; Zah. red. Andrushchenko, VP, Kyiv -Kharkiv: *R.Y.F.*
9. Kolmos, A 2019, *New trends in Engineering Education: Mega projects and globalization*. Available from: <<http://www.euceet.upatras.gr/Content/Uploads/KOLMOS.pdf>>. [25 December 2023].

DOI 10.33930/ed.2019.5007.48(1-3)-7

УДК 35-057.34

**СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ТА
ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ**
*MODERN CHALLENGES OF ENSURING EFFECTIVE AND RESPONSIBLE
CIVIL SERVICE*

Т. В. Копил-Філатова

Актуальність теми дослідження. Державна служба є стрижнем управлінської діяльності у будь-якій країні. Від якості виконання державними службовцями своїх професійних обов'язків на пряму залежить політико-правовий, соціально-економічний, духовно-культурний прогрес країни, врешті-решт рівень її суб'єктності на міжнародній арені.

У статті актуалізується забезпечення ефективної та відповідальної підготовки державних службовців у сучасних умовах.

Постановка проблеми. Ефективність процесу державотворення, здійснення соціально-економічних змін, управління державою залежить від професійних здібностей і культури державних службовців як справжніх лідерів у виконанні своїх основних обов'язків і реалізації державних завдань функції. Тому професійний розвиток має бути гнучким та оперативним інструментом для набуття державними службовцями новітніх практичних навичок та компетентностей, необхідних у певний момент часу для вирішення конкретних завдань у їхній професійній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика забезпечення ефективної підготовки державних службовців та реформ державної служби є предметом наукових досліджень таких вітчизняних вчених, як: Н. Алюшина, Т. Василевська, М. Головань, Г. Єрмолаєва, Н. Ласна, В. Козаков, Н. Корчак, О. Мельников, О. Пархоменко-Куцевіл, Б. Панченко, М. Рудакевич, І. Чаплай і т.д.

Постановка завдання. Визначити професійні здібності та компетентності державних службовців для забезпечення ефективної та відповідальної державної служби в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Аналізується формування професійної етики та добросовісності держслужбовців

Urgency of the research. Civil service is the core of management activity in any country. The political-legal, socio-economic, spiritual and cultural progress of the country, ultimately the level of its subjectivity in the international arena, directly depends on the quality of the performance of professional duties by civil servants.

The article updates the provision of effective and responsible training of civil servants in modern conditions.

Target setting. The effectiveness of the state-building process, the implementation of socio-economic changes, and state management depends on the professional abilities and culture of civil servants as real leaders in the performance of their main duties and the implementation of state functions. Therefore, professional development should be a flexible and operational tool for civil servants to acquire the latest practical skills and competencies, that are needed at a certain point in time to solve specific tasks in their professional activities.

Actual scientific researches and issues analysis. The issue of ensuring effective training of civil servants and civil service reforms is the subject of scientific research by such domestic scientists as: N. Alyushina, T. Vasylevska, M. Golovan, G. Yermolayeva, N. Lasna, V. Kozakov, N. Korchak, O. Melnikov, O. Parkhomenko-Kutsevil, B. Panchenko, M. Rudakevich, I. Chaplai, etc.

The research objective. To determine the professional abilities and competencies of public servants in order to ensure effective and responsible public service in modern conditions.

The statement of basic materials. The formation of professional ethics and integrity of civil servants is analyzed as an

як важлива передумова забезпечення ефективної та відповідальної державної служби.

Наголошується на швидкоплинності й динамічності реалій сьогодення, що потребує від державних службовців постійного вдосконалення своїх професійних якостей. Підкреслюється, що інформаційне суспільство та суспільство знань, у порівнянні з традиційним суспільством, вимагає нової якості державної служби й відповідно фахових, сучасних за своїм світоглядом й професійними навичками державних службовців. Окреслюється необхідність сприяння реалізації реформ державної служби в контексті переходу до суспільства знань, наукове забезпечення модернізації державної служби на основі міжнародного досвіду.

Висновки. Доведено важливість використання інноваційних методів навчання державних службовців, серед яких самоосвіта, електронні консультування та навчання, співпраця з професіоналами, коучинг тощо. Зазначено, що сучасний державний службовець це не тільки професіонал-управлінець, а й моральний зразок для громадян, оскільки він у суспільній свідомості асоціюється з державою. Саме тому, формування професійної етики та доброчесності держслужбовців стає одним з першочергових завдань. Загалом, сучасний стан процесу професійної підготовки державних службовців обумовлений потребами здійснення реформи державної служби в Україні, її можливостями оперативно перебудувати свою діяльність згідно з новими суспільними потребами.

Ключові слова: освіта, управління, державний службовець, професійна підготовка держслужбовців, реформа державного управління, професійна етика, доброчесність.

important prerequisite for ensuring effective and responsible civil service.

Emphasis is placed on the rapidity and dynamism of today's realities, which requires civil servants to improve their professional qualities constantly. It is emphasized that the information society and society of knowledge, in comparison with the traditional society, requires a new quality of public service and, accordingly, professional civil servants who are modern in their worldview and professional skills. It is in need to promote the implementation of civil service reforms in the context of the transition to society of knowledge, scientific support for civil service modernization based on international experience is outlined. The importance of using innovative methods of training civil servants, including self-education, electronic counseling and training, cooperation with professionals, coaching, etc., has been proven.

Conclusions. The importance of using innovative methods of training civil servants, including self-education, electronic counseling and training, cooperation with professionals, coaching, etc., has been proven. It is noted that a modern civil servant is not only a professional manager, but also a moral example for citizens, as he is associated with the state in public consciousness. That is why the formation of professional ethics and integrity of civil servants becomes one of the primary tasks. In general, the current state of the process of professional training of civil servants is determined by the needs of the reform of the civil service in Ukraine, its opportunities to reorganize its activities quickly in accordance with new social needs.

Keywords: education, management, civil servant, professional training of civil servants, public administration reform, professional ethics, integrity.

Постановка проблеми. Ефективність процесу державотворення, здійснення соціально-економічних змін, управління державою залежить від професійних здібностей і культури державних службовців як справжніх лідерів у виконанні своїх основних обов'язків і реалізації державних завдань функції.

Тому професійний розвиток має бути гнучким та оперативним інструментом для набуття державними службовцями новітніх практичних навичок та компетентностей, необхідних у певний момент часу для вирішення конкретних завдань у їхній професійній діяльності.

Аналіз публікацій за темою дослідження. Проблематика забезпечення ефективної підготовки державних службовців та реформ державної служби є предметом наукових досліджень таких вітчизняних вчених, як: Н. Алюшина (2021), Т. Василевська (2011), М. Головань (2008), Г. Єрмолаєва (2018), Н. Ласна (2018), В. Козаков (2014), Н. Корчак (2021), О. Мельников (2011), О. Пархоменко-Куцевіл (2021), Б. Панченко (2014), М. Рудакевич (2007), І. Чаплай (2014) та багато інших. Актуальною для українських науковців є можливість аналізувати і досліджувати професійні навички та компетентності державних службовців, а також функціональність системи державного управління за умов надзвичайної ситуації, коли проявляються всі недоліки та слабкість даної системи, готовність її суб'єктів діяти в складних обставинах.

Мета статті – визначити професійні здібності та компетентності державних службовців для забезпечення ефективної та відповідальної державної служби в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Сучасні держслужбовці у результаті фахової підготовки опановують важливі загальні та професійні навички й компетентності. Для успішного виконання професійних обов'язків державний службовець повинен володіти рядом здібностей, зокрема:

- ефективно використання здібностей, що призводить до успішного виконання професійних обов'язків відповідно до посадової інструкції;
- поєднання цих трьох речей призводить до того, що працівники мають знання, здібності та переваги, необхідні для роботи в галузі, а також сприяють автономії та гнучкості у вирішенні спеціалізованих проблем;
- розвивав стосунки з колегами та створював професійну атмосферу з іншими;
- комплексне поєднання знань, здібностей і ставлень, що полегшує виконання їхніх обов'язків на сучасному робочому місці;
- високий ступінь саморегуляції, саморефлексії, самооцінки та здатності ефективно функціонувати в різноманітних контекстах, демонструючи швидку, гнучку та адаптивну реакцію на розвиток подій та процесів [3].

Особливої ваги вищенаведені компетентності державних службовців набувають у період системних реформ, які започаткувала Україна після 2014 року.

На переконання вітчизняних науковців, у сучасних умовах система підготовки компетентних посадових осіб державної служби повинна відповідати потребам державних органів влади у працівниках, які є високопрофесійними та високоосвіченими, здатними компетентно і відповідально виконувати управлінські функції, впроваджувати інноваційні соціальні технології. Це дозволить визначити шляхи вдосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення професійної кваліфікації державних службовців. Вони визначатимуться насамперед стратегією та змістом реформування і перетворень, спрямованих на посилення ролі наукових знань, високого рівня професіоналізму та компетентності фахівців. Зміст професійної, професійно-технічної та фахової підготовки державних службовців має відповідати стратегічним напрямкам державотворення, мати випереджальний характер, урахувати високу динамічність соціально-економічних процесів та основні виклики

адміністративної реформи. Рівень же професійної компетентності осіб визначається їх освітньо-кваліфікаційним рівнем, досвідом роботи та володінням спеціальними знаннями, уміннями та навичками [4, с. 985].

Також важливість професійної підготовки державних службовців в Україні визначається курсом на євроінтеграцію, який набув реального змісту за останні роки. Для того щоб професійні показники вітчизняних державних службовців відповідали європейським стандартам необхідно вирішити низку нагальних проблем:

1) відсутність чіткого правового розподілу адміністративних та політичних завдань у системі управління державного апарату, що не завжди виправдовує плинність кадрів з державної служби у ситуаціях політичних змін;

2) відсутність закріплених правил щодо найму посадових осіб із законними повноваженнями, це призводить до нечіткого розуміння осіб, на яких поширюється законодавство про державну службу;

3) діяльність державних службовців є недостатньо відкритою та прозорою, а також відсутні умови для надійного громадського контролю за їх діяльністю, що збільшує можливості для зловживань владою, злочинів, хабарництва та безвідповідальності;

4) якість управлінських послуг, що надаються державними службовцями, залишається низькою, а процедури та національні стандарти надання послуг є чітко не визначеними;

5) система державної служби є недосконалою, зокрема, система відбору, призначення та просування по службі [11, с. 28].

Загалом, цілком очевидно, що професійно підготовлені державні службовці в Україні мають надавати населенню управлінські послуги європейського зразка, забезпечити якісне врядування у всіх сферах суспільного життя.

У цьому контексті Н. Алюшина доводить, що побудова компетентної сервісної та цифрової держави в Україні з використанням стандартів, прийнятих у європейських країнах та накопиченого досвіду є головною метою адміністративної реформи в Україні на найближче майбутнє. У результаті такої реформи суспільство отримає якісні та доступні адміністративні послуги через зручні та зрозумілі процедури для громадян і бізнесу, професійну та політично нейтральну публічну службу, яка захищає інтереси громадян, та ефективні й підзвітні державні інституції, які формують та успішно реалізують державну політику задля сталого розвитку держави. Зрозуміло, що робота професійної державної служби та органів місцевого самоврядування є важливою на шляху до досягнення цієї мети. Тому, питання формування професійного, компетентного, вмотивованого персоналу органів державної влади та місцевого самоврядування, зосередження їх уваги на професійний розвиток та кар'єрне просування осіб для якісного виконання функцій держави та місцевого самоврядування є вкрай важливим, стає загальносуспільною і управлінсько-кадровою вимогою сьогодення [13, с. 5].

Під час російсько-української війни професійна підготовка державних службовців набуває стратегічного значення й потребує від управлінців якостей антикризових менеджерів, неординарних підходів до вирішення складних проблем сьогодення. Необхідно зазначити, що процедура призначення на посади державної служби в Україні набула змін під час війни, що на думку експертів має свої ризики щодо якості кадрів.

Так, змінено порядок призначення до органів державної служби українців

згідно закону від 20 травня 2022 року – Закон “Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану”. Згідно з цим законом, вся відповідальність за організацію призначень під час воєнного стану покладається на органи державної влади. Тому перед кадровими службами залишається питання, яких заходів можна вжити для своєчасного та якісного добору кадрів на посади державної служби. Таке заповнення посад має свої ризики – немає можливості скористатися усіма етапами конкурсу, тому неможливо оцінити знання, досвід та навички тих, хто виявив бажання стати держслужбовцями [10].

Таким чином, значення підготовки державних службовців у сучасних умовах посиленої соціальної турбулентності лише зростає й потребує від держави здійснення системної політики у цьому напрямку.

Продовжуючи вищеозначену логіку зауважимо, що професійна державна служба базується не тільки на якісних показниках управлінської діяльності, а й на відповідному етичному кодексі. Саме тому *формування професійної етики та доброчесності держслужбовців є важливим завданням для забезпечення ефективної та відповідальної державної служби.*

Термін “формування професійної етики”, як і термін “професійна етика”, застосовується не тільки до окремих державних службовців, а й робочих груп державних установ і держслужби в цілому. Тому мораль державних службовців не може бути відокремлена від організаційної моралі та етичних принципів організації діяльності колективу. На думку науковців, процес формування етики державних службовців має відбуватися стадійно, бути цілеспрямованим і базуватися на відповідних нормативних документах держави, державних інституцій і громадянського суспільства. Відповідно до запропонованої моделі етичної поведінки державного службовця, формування професійної етики має ґрунтуватися на органічному поєднанні етичної освіти, заснованої на відповідних принципах, й організації професійної діяльності колективу на цих засадах. Ця закономірність визначає, з одного боку, зміст і методи вивчення професійної етики у структурі навчання та підвищення кваліфікації працівників державної служби, а з іншого – процес етичної соціалізації в трудових колективах. Це гарантує послідовну інтериоризацію й екстериоризацію етичних принципів і норм, що призводить до емоційного та інтелектуального засвоєння принципів та їх структурування на рівні моральної думки, яка стає інтелектуальним і емоційним комплексом, що проявляється в практичних діях і дії морально-етичного характеру. Впровадження цього підходу вимагає розробки етичної політики співробітників і програми її реалізації. Умовою, що визначає ефективність процесу формування професійної етики держслужбовців є моральна позиція керівників та лідерів [6, с. 139].

Також, формування професійної етики та доброчесності держслужбовця напряму пов'язане з належною професійною комунікацією, яке характеризує рівень розвитку його моральної свідомості. До основних критеріїв розвиненості професійної етики та професійного спілкування на основі норм моралі належать:

- знання правил і норм ділового спілкування;
- толерантність як основа моральної комунікації;
- самоповага як основа для конструктивного спілкування;
- імператив поваги гідності партнера як спосіб підтвердження його автономії й моральної незалежності, а також статусу цілісності суб'єкта;
- небайдужість, яка визначається готовністю та здатністю зосередитися на інтересах і вимогах інших у спільній діяльності;

– відкритість і прозорість є прикладами автономного характеру моралі в офіційній поведінці.

– спільна відповідальність і відданість досягненню спільних цілей; – культура морального самовираження, моральних дебатів і морального дискурсу; – службовий етикет [14, с. 257].

Для формування професійної етики та доброчесності держслужбовців вкрай важливою є духовна атмосфера, цінності й переконання, які є домінуючими у системі державної служби взагалі, та окремої структурної одиниці зокрема. Духовна атмосфера колективу відповідно певним чином впливає й на окремого держслужбовця, виховує його, спонукає до виконання принципів професійної етики, відтворення прийнятних моделей службової поведінки.

На переконання Т. Василевської, формування професійної мотивації та професійної етики державних службовців має ґрунтуватися на концепції служіння народу (а не особистим інтересам), а також поваги до прав і свобод людини, необхідності захищати власне інтереси та ін. На її думку, служіння інтересам громадськості вимагає розуміння та сприяння задоволенню потреб, виконанню очікувань та врахуванню пріоритетів кожного громадянина. Ідея служіння суспільству має бути реалізована як на державному рівні в цілому, і на рівні кожної окремої людини. Очікується, що поведінка бюрократичних “представників” ґрунтуватиметься на прагненні до найбільшої користі для суспільства та відповідатиме моральним цінностям, прийнятим у суспільстві як норма. Професійний успіх групи в першу чергу походить від інтерналізації основної мети та курсу дій кожного члена. Ефективний контроль за суспільними процесами неможливий без ретельного спостереження за особистим життям державних службовців. Сьогодні обговорюються не лише правила щодо цінності державної служби, а й власне схильності та цілі чиновників, визначення державної служби для особистості кожного державного службовця, а також правила просування по службі. Очевидно, що якщо мета місії професії не є значущою для співробітників, вони не можуть стати поштовхом для їхніх зусиль, предметом їх свідомої самовіддачі. Нейтральний погляд на справу та інших не здатний надихнути волю чи викликати емоційні реакції (Д. фон Гільденбрандт). У мотивації питання служіння кожному розглядається індивідуально – як служіння інтересам справи, обов’язку, загального добра, правди, Батьківщини [2, с. 338].

Отже, державний службовець має усвідомлювати свою місію у житті суспільства та країни, дотримуючись при цьому певних стандартів та принципів професійної етики.

Експерти вважають, що принципами державної служби є стандарти професійно-етичної якості державної служби, задекларовані у Законі України “Про державну службу”: верховенство права; відповідність закону; професійна компетентність; любов до рідної країни; моральна чесність; результативність; рівний доступ до державної служби; політична об’єктивність; відкритість; постійність [5].

З точки зору вітчизняних дослідників Н. Корчак та О. Пархоменко-Куцевіл, з метою формування принципів доброчесності в державних установах слід запровадити посаду уповноваженого з питань етики. Особа, яка обіймає спеціальну посаду директора з питань етики центральних органів виконавчої влади, здійснює контроль за діяльністю та проводить методичні інструктажі для керівників з питань етики підпорядкованих органів, управлінь, регіональних

органів, іноземних органів та органів місцевого самоврядування, що входить до складу організації ці державні організації та підпорядковується державі Секретарю центрального органу виконавчої влади, або особі, яка має повноваження призначати чи понижувати. Посада уповноваженого з етики включає як запобігання корупції в конкретних установах, так і а також дотримання етичних стандартів поведінки серед державних службовців [7, с. 81-82].

Вочевидь, формування професійної етики та доброчесності держслужбовців потребує постійної уваги як відповідних державних органів, так і громадянського суспільства з метою забезпечення функціонування ефективної та відповідальної державної служби.

У контексті вищезначеного розкриємо особливості *сучасного стану процесу професійної підготовки державних службовців*.

Аналізуючи проблему у цілому зазначимо, що розвиток національної системи професійного навчання державних службовців має здійснюватися шляхом внесення системності у професійно-освітній процес через реалізацію узгодженої політики у сфері кадрів на державній службі, визначивши модель державного службовця, її структуру та зміст, професійно-кваліфікаційні характеристики посад державної служби, цілі, пріоритети та принципи професійного навчання, запровадження єдиних державних стандартів професійного навчання та критеріїв оцінювання їх досягнення, беручи до уваги різноманіття термінів, форм і методів навчання. Це саме те, що повинно забезпечити професійній освіті достатню визначеність і легітимність, гарантувати послідовність і безперервність освітнього процесу [8, с. 44].

На веб-ресурсі “Національне агентство України з питань державної служби” (далі – НАДС) професійне навчання – це набуття та підвищення професійних здібностей державних службовців, керівників місцевих органів державної влади, їх перших заступників та органів місцевого самоврядування. посадових осіб. Ця підготовка спрямована на забезпечення належного рівня професійних знань, умінь і навичок. Типи професійного навчання включають в себе магістерські програми, підвищення кваліфікації, стажування та самоосвіту. Професійній підготовці сприяє система установ, організацій і осіб. Допускається будь-яка форма власності, ці установи, організації, громадяни мають право надавати освітні послуги за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, а також з інших джерел, які не заборонені законодавством [9].

Сучасний стан процесу професійної підготовки державних службовців обумовлений потребами здійснення реформи державної служби. Реформування державного управління розпочато у 2016 році із затвердженням розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 року № 474 Стратегії реформування державного управління в Україні на період до 2021 року (Стратегія державного управління України до 2021 року) та продовжується відповідно до Стратегії реформування державного управління України на 2022 – 2025 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 року № 831 (далі – Стратегія РДУ до 2025 року). У 2019 році було дотримано Стратегії РДУ до 2021 року та враховано принципи державного управління SIGMA у процесі прийняття рішень Постанови Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 року № 106, яка має назву “Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування”. Цю систему правил створено з метою реалізації

Стратегії РДУ до 2021 року та врахування принципів державного управління SIGMA, нею визначено, що:

– при підготовці кошторисів міністерства, центральні та місцеві органи влади роблять це в межах відповідних бюджетних асигнувань, затверджених урядом, а також повинні передбачати, починаючи з 2020 року, кошти на професійний розвиток державним службовцям цих органів, головам місцевих державних адміністрацій, їх першим заступникам та заступникам виплачується сума, що не перевищує 2% фонду оплати праці;

– державні службовці повинні мати загальну та/або спеціальну професійну освіту (сертифікат) та підвищення кваліфікації за короткостроковими програмами.

Згідно зі Стратегією РДУ до 2025 р., уряд сповнений рішучості продовжувати створювати професійну, чесну та політично нейтральну державну службу, спрямовану на захист інтересів українського населення. Прогрес у досягненні результатів за Стратегією РДУ до 2025 р. щодо напряму “Професійна публічна служба та управління персоналом” визначається, зокрема, за такими показниками як частка державних службовців, які підвищили кваліфікацію (у відсотках до загальної кількості державних службовців), та частка витрат органів державної влади на професійний розвиток державних службовців їх апарату (у відсотках до фонду оплати праці). Заплановані значення показника “Частка державних службовців, які підвищили кваліфікацію” у 2022 році становлять – 55% від загальної кількості державних службовців; 60% – у 2023 році, 65% та 70% – у 2024 та 2025 роках відповідно. Цільовий показник “Відсоток державних видатків на професійний розвиток державних службовців” на 2022 рік становить 1% від фонду оплати праці, на 2023 рік – 1,5%, на 2024 та 2025 роки – 1,75% та 2% відповідно [1, с. 2-3].

Згідно з “Аналітичним звітом щодо організації професійного навчання державних службовців у 2022 році” у 2022 році професійне навчання пройшли 56 737 державних службовців, у тому числі: 146 державних службовців категорії “А”, 16 634 державні службовці категорії “Б”, 39 957 державних службовців категорії “В”. У відсотковому вираженні – 33% державних службовців категорій “А”, “Б”, “В” завершили проходження професійного навчання у 2022 році, зокрема, за відповідними категоріями посад: державних службовців категорії “А” – 80%, категорії “Б” – 38 % та категорії “В” – 32% [1, с. 6].

Аналіз інформації стосовно професійної підготовки службовців держави категорій “Б” і “В” в регіональних відділах центральних установ виконавчої влади у розрізі адміністративно-територіальних одиниць свідчить про наступне:

– із загальної кількості державних службовців у звітному році більшість територіальних органів виконавчої влади на відповідній адміністративній території очолювали Волинську, Черкаську, Чернігівську, Тернопільську, Житомирську, Івано-Франківську, Кіровоградську та Чернівецьку області;

– із загальної кількості найнижчий відсоток державних службовців, які пройшли професійне навчання у звітному році, мають Луганська, Запорізька, Донецька, Миколаївська та Харківська області. Серед загальної кількості державних службовців територіальних органів центральної виконавчої влади на кожній адміністративній території ці регіони мали найменший відсоток [1, с. 10-11].

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 6 лютого 2019 року №106 “Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших

заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад” [12] передбачає систематизацію програм професійного навчання на:

– загальні (програми професійного розвитку, спрямовані на підвищення рівня професійних знань відповідно до загальних вимог органів влади та на основі попереднього професійного та особистого досвіду);

– спеціальні (програми підвищення кваліфікації, які ґрунтуються на раніше набутому професійному та життєвому досвіді і спрямовані на підвищення рівня професійної компетентності відповідно до особистих потреб персоналу та особливих потреб органів державної влади і місцевого самоврядування).

Загальні та спеціальні програми згідно з Постановою Кабінету Міністрів України поділяються на такі категорії:

– професійні (сертифікаційні) курси є довготривалими програмами підвищення кваліфікації, які передбачають отримання не менше 2 кредитів Європейської кредитної трансферної системи (ЄКТС).

– короткострокові курси є програмами підвищення кваліфікації, які передбачають отримання від 0,2 до 1 кредиту Європейської кредитної трансферної системи (ЄКТС).

Професійні (довгострокові, кваліфікаційні) програми є обов’язковими (не рідше одного разу на три роки) для всіх державних службовців, які вже обіймали державні посади, а також для новоприйнятих на роботу (через рік після призначення). Вони розробляються та затверджуються відповідними органами (провайдерами), що надають освітні послуги у сфері професійної освіти, та підлягають перевірці згідно з установленим протоколом. Спеціальні професійні (сертифікатні) програми розробляються та затверджуються вищезазначеними органами та узгоджуються з відповідними замовниками освітніх послуг за такими програмами.

Висновки. Значення професійної підготовки державних службовців у сучасних умовах значно зростає у зв’язку з необхідністю суб’єктів управлінської системи ефективно реагувати на нові виклики та загрози, важливістю надання якісних управлінських послуг громадянам, посиленням вимог з боку громадянського суспільства до професіоналізації та профілізації управлінської діяльності тощо.

Важливо підкреслити, що сучасний державний службовець це не тільки професіонал-управлінець, а й моральний зразок для громадян, оскільки він у суспільній свідомості асоціюється з державою. Саме тому, формування професійної етики та доброчесності держслужбовців стає одним з першочергових завдань. Загалом, сучасний стан процесу професійної підготовки державних службовців обумовлений потребами здійснення реформи державної служби в Україні, її можливостями оперативного перебудовувати свою діяльність згідно з новими суспільними потребами.

Список використаних джерел:

1. Аналітичний звіт щодо організації професійного навчання державних службовців у 2022 році 2023. Національне агентство України з питань державної служби, 17 с. Доступно: <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/професійне%20навчання/Звіт%20SIGMA%202023_04_14.pdf>. [4 Січень 2024].
2. Василюк, Т 2011, ‘Особистісні зрізи служіння як місії державної служби’, *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, Вип. 2, с. 331-341.

3. Головань, МС 2008, 'Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду', *Вища освіта України*, № 3, с. 23-30. Доступно: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/52560/5/Holovan_competence.pdf>. [4 Січень 2024].
4. Єрмолаєва, ГА & Ласна, НГ 2018, 'Підвищення кваліфікації державних службовців в умовах євроінтеграції України', *Молодий вчений*, № 11(2), с. 983-986.
5. Закон України "Про державну службу" 2016, Документ № 889-VIII, *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, № 4, ст. 43. Доступно: <<http://zakono.rada.gov.ua/laws/show/889-19>>. [4 Січень 2024].
6. Козаков, ВМ & Чаплай, ІВ 2014, 'Формування моделі етичної поведінки державних службовців в умовах демократизації і професіоналізації державного управління', *Інвестиції: практика та досвід*, № 15, с. 137-139.
7. Корчак, НМ & Пархоменко-Куцевіл, ОІ 2012, 'Доброчесність державного службовця: етичний та юридичний виміри', *Юридичний вісник*, № 2 (59), с. 78-84.
8. Мельников, ОФ 2011, 'Проблеми професійної підготовки державних службовців та перспективи їх вирішення', *Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. пр.* Харків: Вид-во Асоціації докторів наук з державного управління, № 2 (6), с. 40-44.
9. Національне агентство України з питань державної служби (н.д.), Офіційний сайт. Доступно: <<https://nads.gov.ua/diyalnist/profesiijne-navchannya>>. [4 Січень 2024].
10. Нові правила призначення на держслужбу прокоментували в НАДС 2022, Закон і бізнес. Доступно: <<https://zib.com.ua/ua/151487.html>>. [4 Січень 2024].
11. Панченко, БС 2014, 'Реформування державної служби в умовах євроінтеграції', *Реформи законодавства України в умовах євроінтеграції: збірка наукових праць*, с. 28-29.
12. Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад, 2019, Постанова Кабінету Міністрів України, Документ № 106-2019-п, від 06 лютого 2019 р., № 106. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2019-%D0%BF>>. [4 Січень 2024].
13. Розвиток системи професійного навчання державних службовців, голі місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад у 2018-2021 роках 2021, Доповідь, автори: Алюшина, Н (кер. авт. колективу), Рикова, Л, Горбатюк, С, Козловський, О, Жук, Ю, Кльоц, О & Бутко О, (заг. ред.: Алюшина, Н), Київ: Національне агентство України з питань державної служби, 240 с.
14. Рудакевич, МІ 2007, *Професійна етика державних службовців: теорія і практика формування в умовах демократизації державного управління*. Монографія, Тернопіль: Вид-во АСТОН, 400 с.

References:

1. *Analitichnyi zvit shchodo orhanizatsii profesiinoho navchannia derzhavnykh sluzhbovtsiv u 2022 rotsi (Analytical report on the organization of professional training of civil servants in 2022)* 2023. Natsionalne ahentstva Ukrainy z pytan derzhavnoi sluzhby, 17 s. Доступно: <https://nads.gov.ua/storage/app/sites/5/profesiijne%20navchannia/Zvit%20SIGMA%202023_04_14.pdf>. [4 Січень 2024].
2. Vasylevska, T 2011, 'Osobystisni zrzy sluzhinnia yak misii derzhavnoi sluzhby (Personal aspects of service as a public service mission)', *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*, Vyp. 2, с. 331-341.
3. Holovan, MS 2008, 'Kompetentsiia i kompetentnist: dosvid teorii, teoriia dosvidu (Competence and competence: theory experience, theory of experience)', *Vyshcha osvita Ukrainy*, № 3, с. 23-30. Dostupno: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/52560/5/Holovan_competence.pdf>. [4 Січень 2024].

4. Iermolaieva, HA & Lasna, NH 2018, 'Pidvyshchennia kvalifikatsii derzhavnykh sluzhbovtsiv v umovakh yevrointehratsii Ukrainy (Improving the qualifications of civil servants in the conditions of European integration of Ukraine)', *Molodyi vchenyi*, № 11(2), c. 983-986.
5. *Zakon Ukrainy "Pro derzhavnu sluzhbu" (Law of Ukraine "On State Service")* 2016, Dokument № 889-VIII, *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, № 4, st. 43. Dostupno: <<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/889-19>>. [4 Sichen 2024].
6. Kozakov, VM & Chaplai, IV 2014, 'Formuvannia modeli etychnoi povedinky derzhavnykh sluzhbovtsiv v umovakh demokratyzatsii i profesionalizatsii derzhavnogo upravlinnia (Formation of a model of ethical behavior of civil servants in conditions of democratization and professionalization of public administration)', *Investytsii: praktyka ta dosvid*, № 15, c. 137-139.
7. Korchak, NM & Parkhomenko-Kutsevil, OI 2012, 'Dobrochesnist derzhavnogo sluzhbovtsia: etychni ta yurydychni vymiry (Integrity of a civil servant: ethical and legal dimensions)', *Yurydychni visnyk*, № 2 (59), c. 78-84.
8. Melnykov, OF 2011, 'Problemy profesiinoi pidhotovky derzhavnykh sluzhbovtsiv ta perspektyvy yikh vyrishennia (Problems of professional training of civil servants and prospects for their solution)', *Publichne upravlinnia: teoriia ta praktyka: zb. nauk. pr. Kharkiv: Vyd-vo Asotsiatsii doktoriv nauk z derzhavnogo upravlinnia*, № 2 (6), c. 40-44.
9. *Natsionalne ahentstvo Ukrainy z pytan derzhavnoi sluzhby (National Agency of Ukraine for Civil Service)* (n.d.). Ofitsiinyi sait. Dostupno: <<https://nads.gov.ua/diyalnist/profesiijne-navchannya>>. [4 Sichen 2024].
10. *Novi pravyla pryznachennia na derzhsluzhbu prokomentuvaly v NADS (The new rules for appointment to the civil service were commented on in NADS)*, 2022, *Zakon i biznes*. Dostupno: <<https://zib.com.ua/ua/151487.html>>. [4 Sichen 2024].
11. Panchenko, BS 2014, 'Reformuvannia derzhavnoi sluzhby v umovakh yevrointehratsii (Reforming the civil service in the conditions of European integration)', *Reformy zakonodavstva Ukrainy v umovakh yevrointehratsii: zbirka naukovykh prats*, c. 28-29.
12. *Polozhennia pro systemu profesiinoho navchannia derzhavnykh sluzhbovtsiv, holiu mistsevykh derzhavnykh administratsii, yikh pershykh zastupnykiv ta zastupnykiv, posadovykh osib mistsevoho samovriaduvannia ta deputativ mistsevykh rad (Regulations on the system of professional training of civil servants, heads of local state administrations, their first deputies and deputies, officials of local self-government and deputies of local councils)* 2019, Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy, *Dokument № 106-2019-p*, vid 06 liutoho 2019 r., № 106. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2019-%D0%BF>>. [4 Sichen 2024].
13. *Rozvytok systemy profesiinoho navchannia derzhavnykh sluzhbovtsiv, holi mistsevykh derzhavnykh administratsii, yikh pershykh zastupnykiv ta zastupnykiv, posadovykh osib mistsevoho samovriaduvannia ta deputativ mistsevykh rad u 2018-2021 rokakh (Development of the system of professional training of civil servants, heads of local state administrations, their first deputies and deputies, officials of local self-government and deputies of local councils in 2018-2021)* 2021, Dopovid, avtory: Aliushyna, N (ker. avt. kolektyvu), Rykova, L, Horbatiuk, S, Kozlovskiyi, O, Zhuk, Yu, Klots, O & Butko O, (zah. red.: Aliushyna, N), Kyiv: *Natsionalne ahentstvo Ukrainy z pytan derzhavnoi sluzhby*, 240 s.
14. Rudakevych, MI 2007, *Profesiina etyka derzhavnykh sluzhbovtsiv: teoriia i praktyka formuvannia v umovakh demokratyzatsii derzhavnogo upravlinnia (Professional ethics of civil servants: theory and practice of formation in the conditions of democratization of public administration)*. Monohrafiia, Ternopil: *Vyd-vo ASTON*, 400 s.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.48(1-3)-8
УДК 004.5.655[374.7]

**ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
ФАХІВЦІВ ПОЛІГРАФІЧНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ
НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

**THE PROBLEM OF THE DEVELOPMENT OF DIGITAL COMPETENCES OF
PRINTING SPECIALISTS IN THE CONDITIONS OF NON-FORMAL
EDUCATION**

Я. В. Бруйка

Актуальність теми дослідження. Прискорена цифровізація суспільства та автоматизація процесів у різних галузях економіки, зокрема, у поліграфічній сфері, ставить перед роботодавцями ряд актуальних питань: Як швидко навчити персонал опанувати посадові обов'язки? Як підвищити рівень цифрових компетентностей персоналу? Як провести навчання з мінімальним відривом від виробничого процесу та з мінімальними затратами? тощо. Ефективним рішенням даних запитів може стати неформальна освіта персоналу, яка значно сприятиме працівникам підвищити рівень своїх професійних компетентностей, зокрема, цифрових.

Постановка проблеми. Поліграфічна сфера в сучасних реаліях стикається з різними викликами та проблемами, зокрема, з втратою кадрового потенціалу та недостатнім рівнем професійного розвитку персоналу в часи цифровізації та автоматизації. Тому розвиток цифрових компетентностей фахівців поліграфічної сфери в умовах неформальної освіти є вкрай необхідним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням цифрових компетентностей займалися В. Биков, О. Овчарук, Т. Балановська, А. Олешко, Є. Грабовський, О. Данніков, О. Кравчук, Б. Виржиковська, О. Бережна, О. Пушкар, Т. Андрющенко та ін. Питання неформальної освіти розглядали в своїх працях А. Кроплі, Ч. Дьюк, Е. Хьюмел, П. Вільямс, К. Кнаппер, Н. Ничкало, О. Огієнко, Л. Лукьянова, В. Давидова, В. Кушерець, О. Паращук та ін. Проблемою розвитку та використання цифрових технологій в поліграфічній сфері займалися Є. Грабовський, М. Оленич, О. Пушкар, І. Бондар,

Urgency of the research. The accelerated digitization of society and the automation of processes in various economic sectors, including the printing industry, pose several pressing questions for employers: How can the staff be quickly trained to master their job responsibilities? How can the level of digital competencies among the personnel be raised? How can training be conducted with minimal disruption to the production process and minimal costs, and so on? An effective solution to these challenges may lie in the realm of non-formal education for the staff, which can significantly help employees elevate their professional competencies, especially in the digital domain.

Target setting. The printing industry in modern realities faces various challenges and problems, in particular, with the loss of personnel potential and insufficient level of professional development of personnel in times of digitalization and automation. Therefore, the development of digital competences of specialists in the printing industry in the conditions of non-formal education is absolutely necessary.

Actual scientific researches and issues analysis. Research on digital competencies has been conducted by V. Bykov, O. Ovcharuk, T. Balanovska, A. Oleshko, Ye. Hrabovsky, O. Dannikov, O. Kravchuk, B. Virzhikovska, O. Berezhna, O. Pushkar, T. Andryushchenko, and others. The issue of non-formal education was considered in their works by A. Croypley, Ch. Duke, E. Hummel, P. Williams, K. Knapper, N. Nychkalo, O. Ohienko, L. Lukyanova, V. Davydova, V. Kusherets, O. Parashchuk and others. The development and utilization of digital technologies in the printing industry have been explored by Ye. Hrabovsky, M. Olenych, O. Pushkar,

V. Gavrilov, Yu. Sisoieva, V. Chy-chuk, L. Potrashkova, P. Kyrychok, Yu. Barnych, S. Knyazev, Ya. Yatskiy and others.

Постановка завдання. Проаналізувати проблему розвитку цифрових компетентностей фахівців поліграфічної сфери в умовах неформальної освіти та з'ясувати стан її дослідження у теорії та практиці.

Виклад основного матеріалу. Проаналізовано виклики та проблеми, з якими стикаються поліграфічні підприємства в сучасних реаліях при недостатньому рівні розвитку персоналу, в часи цифровізації та автоматизації суспільних процесів. Розкрито важливість розвитку цифрових компетентностей фахівців на підприємствах, зокрема, в поліграфічній сфері. Розкрито важливість застосування цифрових інструментів у неформальній освіті фахівців поліграфічної сфери.

Висновки. Розвиток цифрових компетентностей фахівців поліграфічної сфери в умовах неформальної освіти підвищує рівень взаємодії працівників всередині виробничого процесу та сприяє ефективній діяльності підприємства в цілому. Важливу роль у розвитку цифрових компетентностей фахівців поліграфічної сфери відіграє їх неформальна освіта, яка, завдяки розвитку цифрових технологій, стає більш доступна для широкого загалу, та в стислі терміни може підвищити рівень знань фахівця та покращити його професійні навички.

Ключові слова: цифрові компетентності, поліграфічна сфера, неформальна освіта, фахівці поліграфічної сфери, автоматизація процесів, цифровізація процесів.

I. Bondar, V. Havrilov, Yu. Sisoieva, V. Chy-chuk, L. Potrashkova, P. Kyrychok, Yu. Barnych, S. Knyazev, Ya. Yatskiy and others.

The research objective. Analyze the problem of developing digital competencies among professionals in the printing industry within the context of non-formal education and assess the state of its research in theory and practice.

The statement of basic materials. Challenges and problems faced by printing enterprises in modern realities, particularly in the context of insufficient personnel development, during the times of digitization and automation of societal processes, have been analyzed. The importance of developing digital competencies among specialists in the printing industry, especially within enterprises, has been emphasized. The importance of the use of digital tools in the non-formal education of specialists in the printing industry has been revealed.

Conclusions. The development of digital competences of specialists in the printing industry in the conditions of non-formal education increases the level of interaction of employees within the production process and contributes to the efficient operation of the enterprise as a whole. An important role in the development of digital competences of specialists in the printing industry is played by their non-formal education, which, thanks to the development of digital technologies, becomes more accessible to the general public, and in a short period of time can increase the level of knowledge of the specialist and improve his professional skills.

Keywords: digital competencies, printing industry, non-formal education, specialists in the printing industry, process automation, process digitization.

Актуальність теми. Для успішного розвитку будь-якого поліграфічного підприємства у реаліях сьогодення необхідно активно запроваджувати інновації у виробничі процеси, автоматизувати процеси виробництва та випуску продукції, а також активно сприяти на належному рівні розвитку цифрових компетентностей працівників.

Стрімкий процес цифровізації в поліграфічній сфері вимагає від фахівців поліграфії знань, умінь та навичок для використання передових цифрових технологій та програмного забезпечення, які сприятимуть оптимізації їх роботи та розширенню професійних можливостей. Однак з огляду на стрімкий розвиток цифрових технологій, фахівцям поліграфічної сфери необхідно постійно

підвищувати рівень своєї цифрової компетентності.

Розвиток цифрових компетентностей фахівців поліграфічної сфери може покращити внутрішню взаємодію в організації між працівниками, що в результаті зможе підвищити ефективність, швидкість та якість обслуговування споживачів поліграфічних товарів та збереже високий рівень діяльності підприємства [3].

Постановка проблеми. Важливий вплив на навчання та розвиток цифрових компетентностей фахівців у будь-якій галузі, у тому числі і в поліграфічній сфері, може зробити неформальна освіта. Проведення тренінгів, семінарів, вебінарів, майстер-класів для фахівців поліграфічної сфери сприятиме підвищенню їх професійного рівня, а, завдяки цифровим інструментам, навчальні заходи можна перевести в онлайн-формат, що допоможе мінімізувати втрати робочого часу та зможе надати працівникам можливість навчатися без відриву від виробничого процесу.

Нові методичні матеріали, які будуть враховувати особливості використання цифрових технологій у поліграфічній сфері в умовах неформальної освіти, можуть сприяти більш ефективному навчанню та розвитку професійних компетентностей серед фахівців поліграфії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням цифрових компетентностей займалися В. Биков, О. Овчарук, Т. Балановська, А. Олешко, Є. Грабовський, В. Кохан, О. Гавриш, О. Данніков, М. Женченко, О. Кравчук, Т. Андрющенко, Б. Виржиковська, О. Пушкар, О. Бережна та ін.

В описі рамки цифрової компетентності для громадян України (DigComp 2.1) “цифрова компетентність” визначається як інтегральна характеристика особистості, яка надає можливість виконувати комплексні завдання в цифровому середовищі. Цифрова компетентність поєднує в собі знання, уміння та навички, які дозволяють належним чином (відповідально, безпечно та етично), а також відповідно до сфери компетенцій, використовувати цифрові технології для навчання та роботи, спілкування та участі в суспільній діяльності, для саморозвитку [6, с. 52-53].

В Законі України “Про освіту” (стаття 8, пункт 3) “неформальна освіта” визначається як освіта, яку, зазвичай, здобувають за освітніми програмами та яка не передбачає присудження освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, що визнаються державою. Проте, така форма здобуття освіти може передбачати присвоєння професійних та/або присудження часткових освітніх кваліфікацій [8].

Питання неформальної освіти розглядали в своїх працях багато закордонних та вітчизняних науковців, зокрема: А. Кроплі, Ч. Дьюк, Е. Хьюмел, Р. Дейв, П. Вільямс, К. Кнаппер, Е. Фор, Н. Ничкало, О. Огієнко, Л. Лукьянова, С. Коваленко, В. Давидова, В. Кушерець, О. Паращук, Л. Сігаєва та ін.

Проблемою розвитку та використання цифрових технологій в поліграфічній сфері займалися ряд науковців, серед яких: Є. Грабовський, М. Оленич, О. Пушкар, І. Бондар, В. Гаврілов, Ю. Сисоєва, В. Чичук, В. Браткевич, В. Климнюк, Л. Потрашкова, П. Киричок, Ю. Барнич, Я. Котляревський, Б. Дурняк, Р. Машталер, О. Мельников, С. Князев, Я. Яцків та ін.

Проте, проблема розвитку цифрових компетентностей фахівців поліграфічної сфери в умовах неформальної освіти є мало дослідженою і потребує детального вивчення.

Постановка завдання. Проаналізувати проблему розвитку цифрових компетентностей фахівців поліграфічної сфери в умовах неформальної освіти та з'ясувати стан її дослідження у теорії та практиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Успішність сучасного

підприємства, крім інших важливих факторів, визначається також рівнем розвитку його персоналу та слідуванням працівників новим тенденціям у власній роботі. Роботодавці повинні безперервно сприяти розвитку кадрового складу на підприємстві, адже вмотивований, навчений працівник – це запорука безперебійної роботи підприємства.

Н. Маркова вважає, що одним з найважливіших чинників успішного управління підприємством є ефективний та результативний кадровий менеджмент. У сучасних умовах стрімкого розвитку технологій та економіки, коли на ринку панує жорстка конкуренція, велике значення має професійно-кваліфікаційний потенціал персоналу та його постійне підвищення. Керівництво повинно забезпечити наявність висококваліфікованих працівників, впроваджувати ефективну кадрову політику щодо навчання та розвитку особистісних якостей всього колективу. Тому, однією з найважливіших задач є забезпечення підприємства висококваліфікованими кадрами, які здатні не лише вирішувати рутинні завдання, а й сприяти розвитку підприємства в цілому, займати міцні конкурентні позиції на ринку, визначати та втілювати стратегічні цілі [5]. А в сучасних реаліях, де на передній план виходить автоматизація процесів та розвиток цифрових технологій досить важливо не тільки підтримувати, а й розвивати цифрові компетентності працівників.

У статті [7] зазначається, що формування цифрової компетентності персоналу передбачає їх адаптацію до світових стандартів. Процес цифрового розвитку українського суспільства потребує перейняття європейського досвіду у слідуванні глобальним цифровим трендам. Це включає впровадження позитивного досвіду у встановленні вимог до цифрових компетентностей, що сприятиме технологічному прориву та забезпечить рівноправне положення України в світових економічних процесах.

Враховуючи, що за останнє десятиліття кількість фахівців у сфері цифрових технологій в країнах Європейського Союзу збільшилася на 33%, отримання освіти в галузі цифрових технологій є дуже перспективною для працевлаштування на ринку праці. Зокрема, у 2016 році в країнах ЄС понад 91% людей з освітою в галузі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) були зайняті саме як фахівці з ІКТ. Такі дані можуть свідчити про високий попит цифрових навичок на ринку праці. Цифрові навички персоналу можуть бути сформовані на трьох рівнях (рис.1).

Рис.1. Рівні цифрових навичок [7]

Що стосується поліграфічної сфери, В. Гаврілов зазначає, що поліграфічна промисловість є однією з найбільш динамічних галузей у світі, що

стрімко розвивається. Її успіхи визначаються швидким розвитком сфери інформаційних та комп'ютеризованих технологій. Сучасні поліграфічні технології існують в тісному взаємозв'язку, взаємно впливаючи одна на одну. Зокрема, важливе місце в цьому взаємозв'язку відводиться технологіям формування та передачі інформації через мережу Інтернет, відомі як Digital-Asset-Management. Ці технології можуть забезпечити абсолютну "прозорість" у виробництві, надаючи клієнтам можливість відстежувати виконання своїх замовлень на всіх етапах. Також такі технології використовують формат даних JDF (Job Definition Format), який призначається для роботи в міжнародному масштабі та дозволяє об'єднувати технічні та організаційні потоки даних у робочому процесі та встановити зв'язок між клієнтами і друкарнями [4].

Важливість розвитку цифрових компетентностей та використання інформаційних ресурсів у поліграфічній сфері розглядають О. Пушкар та Є. Грабовський. Автори зазначають, що створення всесвітніх комунікаційних мереж визначило нові пріоритети для видавничо-поліграфічної діяльності, орієнтуючись на інтенсифікацію управління інформацією та встановлення потужної інформаційної системи у поліграфії. Процеси інформатизації та віртуалізації видавничо-поліграфічної діяльності передбачають посилення важливості інформаційної компоненти у загальній структурі ресурсної бази поліграфії та залучення фахівців поліграфічної сфери до аспектів розвитку інформаційної інфраструктури. Основним фактором успішного розвитку будь-якого підприємства, у тому числі поліграфічного, є інформаційні ресурси, які мають бути одними з ключових складових у такій діяльності. Звідси виникає об'єктивна потреба в аналізі інформаційних ресурсів, необхідних для функціонування поліграфічної промисловості, їх основних характеристик і класифікації, а також вивчення тенденцій розвитку цих ресурсів у поліграфічній галузі [9].

У посібнику [12] досліджуються аспекти організації виробничого процесу на поліграфічних підприємствах та визначено основні труднощі, які можуть виникнути на різних етапах виробництва. Ці труднощі пропонуються вирішувати, використовуючи виробничі інформаційні системи. Автор посібника наводить класифікацію цих систем, а також проводить порівняльний аналіз функціональних можливостей виробничих інформаційних систем. Окрема увага приділена специфіці застосування систем автоматизації у поліграфії. Також зазначається, що розвиток цифрових технологій суттєво впливає на управління діяльністю поліграфічних підприємств, особливо в контексті використання спеціалізованих систем автоматизації бізнес-процесів. Ці системи не лише автоматизують ряд функцій, таких як оформлення замовлень і планування виробництва, але також забезпечують "прозорість" виконання цих функцій та підвищують ефективність виробничої діяльності підприємства в цілому.

Видавничо-поліграфічна галузь представляє собою виробництво з високим рівнем технологічності та технічної складності, але нові технології переважно застосовуються на етапі додрукарської обробки, що включає в себе дизайн, верстку, програмну обробку кольорів тощо. У той же час, автоматизована підтримка управлінських процесів, таких як планування виробництва, оптимізація обробки замовлень за технологічними маршрутами, моніторинг виконання замовлень, управління взаємовідносинами між відділами, формування контактів з клієнтами та постачальниками підприємства, залишається на досить низькому рівні [12].

Системи автоматизації також розглядаються І. Бондарем. Зокрема,

дослідник зазначає, що враховуючи швидкий розвиток цифрових технологій в сучасному світі, виникає актуальне питання вибору системи автоматизації, яка зможе оптимізувати керування бізнес-процесами поліграфічного підприємства та зробити ці процеси прозорішими не лише для самого підприємства, але й для замовників поліграфічної продукції. Останні зможуть оперативнo отримувати інформацію про стан виконання своїх замовлень на будь-якому етапі. Вибір системи автоматизації потребує такого підходу, який враховуватиме специфіку поліграфічного виробництва, рівень розвитку підприємства та його структурні особливості [2, с. 210].

Поліграфічна промисловість є важливою складовою інформаційно-комунікаційного сектору. Серед інформаційних систем велике значення мають системи управління цифровим обладнанням, формування та передачі інформації. Багато компаній все більше розуміють, що для досягнення максимальної ефективності необхідно постійно утримувати контакт з клієнтами. Сучасні дослідження підтверджують, що існування міцної бази лояльних клієнтів є ключовим фактором стійкості та розвитку бізнесу підприємства. Аспекти, пов'язані із взаємодією підприємства з клієнтами та постачальниками матеріалів, набувають великого значення та високого попиту при використанні цифрових технологій у поліграфічній сфері [10, с. 237].

Важливість цифровізації процесів та розвитку цифрових технологій у всіх секторах економіки, зокрема у поліграфічній сфері, відзначають не тільки науковці, а й провідні виробники обладнання для видавничо-поліграфічних підприємств, зокрема компанія XEROX. Протягом останніх років цифрові технології використовуються для вирішення зростаючої кількості різноманітних завдань. Виникає безліч нових інструментів, які дозволяють втілити найскладніші ідеї та сприяють підвищенню продуктивності бізнесу. Для досягнення цих цілей необхідна цифровізація виробничих процесів [13].

Для того, щоб залишатися однією з передових галузей промисловості, поліграфічне виробництво потребує постійного врахування розвитку цифрових технологій. Фахівці поліграфічної сфери, для підвищення своєї ефективності, затребуваності та конкурентоспроможності, повинні удосконалювати власні цифрові компетентності. Саме неформальна освіта є важливою для розвитку цих компетентностей.

При виборі методів та способів навчання працівників в сучасному світі, зокрема і в Україні, досить широко розвивається напрям неформальної освіти, який включає в себе тренінги, вебінари, курси, семінари, майстер-класи та ін.

Неформальна освіта стає все більш важливою для забезпечення сталого та гармонійного розвитку суспільства. В освітній політиці провідних країн світу важливе значення має освіта дорослих у контексті навчання протягом життя (Lifelong Learning). Дослідження освіти дорослих визнає її соціальним індикатором ефективності державної політики, інструментом для просування ідей інформаційного суспільства та ключовим засобом досягнення соціально-економічного добробуту. Освітні системи повинні бути адаптовані до нових реалій XXI століття, а неперервна освіта має стати частиною головної політичної програми громадянського суспільства, що буде спрямована на соціальну єдність та зайнятість громадян. Дослідження результатів впровадження неформальної освіти в різних країнах можуть свідчити про її демократичний та гуманістичний характер, який враховує індивідуальні інтереси та потреби, сприяє освіті для кожного, незалежно від віку, статі, соціального статусу та місця проживання. У цьому контексті неформальна освіта є людиноцентричною, тобто сприяє

формуванню унікальної особистості, а взаємодія такої форми освіти з різними соціальними, професійними, етнічними та віковими групами населення сприяє подальшій соціалізації особистості. В Україні важливість розвитку неформальної освіти дорослих визначається рядом чинників, серед яких: труднощі, які можуть виникати у дорослого населення через неможливість швидко адаптуватися до нових соціально-економічних умов; втрата кваліфікації; відсутність потрібних навичок; високий рівень безробіття та ін. [1].

Погоджуємось з думкою Т. Скорик та В. Вергунової, які відзначають, що важливою формою подальшого розвитку компетентностей, що були набуті у формальній освіті, є неформальна освіта. Така форма освіти також дозволяє набуті нові знання та вміння. Таким чином, неформальна освіта дозволяє значно підвищити конкурентоспроможність фахівців [11].

Розвиток неформальної освіти визначається численними методами, які впливають на спосіб навчання і засвоєння знань поза формальними освітніми установами. Зокрема:

Онлайн-навчання. Завдяки доступності інтернету та розвитку цифрових технологій, онлайн-навчання стало надзвичайно популярним. Можна навчатися як у вільний час, так і без відриву від робочого процесу.

Використання відкритих ресурсів. Багато освітніх ресурсів, включаючи підручники, відео, блоги та інші матеріали, доступні безкоштовно або за невеликі гроші. Це сприяє самонавчанню та розвитку навичок.

Розвиток соціальних мереж (Facebook, Instagram, LinkedIn, YouTube та ін.). Соціальні мережі можуть бути ефективними платформами для обміну досвідом, що створює можливості для навчання та саморозвитку.

Акцент на розвиток навичок. Крім технічних умінь, велика увага приділяється розвитку міжособистісних навичок, таких як комунікація, креативність, розв'язання проблем, лідерство тощо.

Навчання протягом життя. Ідея навчання протягом усього життя стає все більше поширеною. Люди розвиваються, навчаються та переосмислюють свої знання протягом всього життя.

Розвиток індивідуалізованого навчання. Неформальна освіта дозволяє більше уваги приділяти врахуванню індивідуальних потреб.

Ці методи відображають розвиток неформальної освіти у сучасному світі та відкривають нові можливості для навчання та саморозвитку фахівців поліграфічної сфери.

Висновки. Проаналізувавши наукові праці з даної проблеми та дослідивши важливість розвитку цифрових компетентностей фахівців у різних галузях економіки, зокрема, в поліграфічній сфері, можна зробити висновок, що у часи активної цифровізації та автоматизації процесів розвитку цифрових технологій постає питання, як ефективно використати ці технології у діяльності сучасного підприємства. Один із важливих рішень може стати розвиток цифрових компетентностей персоналу, який підвищує рівень взаємодії працівників як всередині виробничого процесу, так і сприяє ефективній діяльності підприємства в цілому.

У поліграфічній сфері розвиток цифрових компетентностей фахівців підвищить продуктивність праці працівників, зменшить кількість помилок в оформленні та супроводу замовлень, розширить можливості по створенню нових типів продуктів, підвищить рівень контролю над виробничим процесом, зменшить ризики та мінімізує виникнення неякісної продукції, підвищить рівень обслуговування клієнтів.

Важливу роль у розвитку цифрових компетентностей відіграє неформальна освіта (курси, тренінги, семінари, вебінари, майстер-класи), яка, в свою чергу, завдяки розвитку цифрових технологій стає більш доступна для широкого загалу, та в стислі терміни може підвищити рівень знань фахівця та покращити його професійні навички.

Список використаних джерел:

1. Аніщенко, ОВ, Лук'янова, ЛБ & Прийма СМ 2017, 'Неформальна освіта дорослих – освітній тренд ХХІ століття', *Рідна школа*, № 11-12, с. 3-7.
2. Бондар, ІО 2011, 'Використання системи автоматизації для оформлення замовлень на поліграфічну продукцію та розрахунку їх вартості', в *Комп'ютеризовані системи і технології видавничо-поліграфічних виробництв*, ред. ОІ Пушкар, ІНЖЕК, Харків, с. 210-221.
3. Бруяка Я 2023, 'Про розвиток цифрових компетентностей фахівців поліграфічної сфери в умовах неформальної освіти', *XI Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених "Наукова молодь-2023"*, ред. А. Яцишин, ЦП "КОМПРИНТ", Київ, с. 25-27. Доступно: <http://www.uinte.kiev.ua/sites/default/files/zbirnik_konferenciyi_naukova_molod_2023.pdf#page=25> [10 Січень 2024].
4. Гаврілов, ВП 2011, 'Аналіз сучасних комп'ютеризованих технологій поліграфічного виробництва', в *Комп'ютеризовані системи і технології видавничо-поліграфічних виробництв*, ред. ОІ Пушкар, ІНЖЕК, Харків, с. 30-56.
5. Маркова, НС 2012, *Розвиток персоналу*, ХНЕУ, Харків.
6. Міністерство цифрової трансформації України 2021, *Опис рамки цифрової компетентності для громадян України (DigComp 2.1)*. Доступно: <https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/%D0%9E%D0%A0%20%D0%A6%D0%9A.pdf>. [10 Січень 2024].
7. Олешко, АА & Усатенко АО 2019, 'Формування та розвиток цифрової компетентності персоналу', *Інвестиції: практика та досвід*, № 23, с. 16-19.
8. Закон України "Про освіту" 2017, Документ № 2145-VIII, *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, № 38-39, ст. 380. Доступно: <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>>. [10 Січень 2024].
9. Пушкар, ОІ & Грабовський, ЄМ 2011, 'Розробка системи інформаційного забезпечення поліграфічного виробництва', в *Комп'ютеризовані системи і технології видавничо-поліграфічних виробництв*, ред. ОІ Пушкар, ІНЖЕК, Харків, с. 78-87.
10. Сисоєва, ЮА 2011, 'Розробка підсистем "Взаємодія поліграфічного підприємства з клієнтами" та "Взаємодія поліграфічного підприємства з постачальниками поліграфічних матеріалів"', в *Комп'ютеризовані системи і технології видавничо-поліграфічних виробництв*, ред. ОІ Пушкар, ІНЖЕК, Харків, с. 237-257.
11. Скорик, ТВ & Вергунова, ВС 2021, 'Неформальна освіта як чинник професійного розвитку майбутніх учителів', в *Синергія формальної, неформальної та дуальної освіти майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти: Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю*, Чернігів, с. 86-89. Доступно: <<https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/7396>>. [12 Січень 2024].
12. Чичук, ВМ 2016, *Видавничі системи*, Видавничо-поліграфічний центр "Візаві", Умань.
13. *Цифрова трансформація: переваги та основні напрямки*. Доступно: <<https://www.xerox.com/uk-ua/services/insights/shcho-take-tsifrov-zats-ya-nav-shcho-vona-potr-bna>>. [11 Січень 2024].

References:

1. Anishchenko, OV, Lukianova, LB & Pryima SM 2017, 'Neformalna osvita doroslykh – osvitnii trend XXI stolittia' (Informal education of adults – an educational trend of the 21st

- century), *Ridna shkola*, № 11-12, s. 3-7.
2. Bondar, IO 2011, 'Vykorystannia systemy avtomatyzatsii dlia oformlennia zamovlen na polihrafichnu produktsiiu ta rozrakhunku yikh vartosti (Use of the automation system for placing orders for printing products and calculating their cost)', v *Kompiuteryzovani systemy i tekhnologii vydavnycho-polihrafichnykh vyrobnytstv*, red. OI Pushkar, INZhEK, Kharkiv, s. 210-221.
  3. Bruiaka Ya 2023, 'Pro rozvytok tsyfrovyykh kompetentnosti fakhivtsiv polihrafichnoi sfery v umovakh neformalnoi osvity (About the development of digital competences of specialists in the printing industry in the conditions of informal education)', *XI Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia molodykh vchenykh "Naukova molod-2023"*, red. A Yatsyshyn, TsP "KOMPRYNT", Kyiv, s. 25-27. Dostupno: <http://www.uintai.kiev.ua/sites/default/files/zbirnik_konferenciyi_naukova_molod_2023.pdf#page=25> [10 Sichen' 2024].
  4. Havrilov, VP 2011, 'Analiz suchasnykh kompiuteryzovanykh tekhnologii polihrafichnoho vyrobnytstva (Analysis of modern computerized technologies of printing production)', v *Kompiuteryzovani systemy i tekhnologii vydavnycho-polihrafichnykh vyrobnytstv*, red. OI Pushkar, INZhEK, Kharkiv, s. 30-56.
  5. Markova, NS 2012, *Rozvytok personal (Personnel development)*, KhNEU, Kharkiv.
  6. Ministerstvo tsyfrovoy transformatsii Ukrainy 2021, *Opys ramky tsyfrovoy kompetentnosti dlia hromadian Ukrainy (DigComp 2.1) (Description of the framework of digital competence for citizens of Ukraine (DigComp 2.1))*. Dostupno: <https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoy-kompetentnosti-dlya-gromadyan/%D0%9E%D0%A0%20%D0%A6%D0%9A.pdf>. [10 Sichen' 2024].
  7. Oleshko, AA & Usatenko AO 2019, 'Formuvannia ta rozvytok tsyfrovoy kompetentnosti personalu' (Formation and development of digital competence of personnel), *Investytsii: praktyka ta dosvid*, № 23, s. 16-19. Dostupno: <http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2019/5.pdf>. [12 Sichen' 2024].
  8. *Zakon Ukrainy "Pro osvitu" (Law of Ukraine "On Education")* 2017, Dokument № 2145-VIII, *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, № 38-39, st. 380. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>>. [10 Sichen' 2024].
  9. Pushkar, OI & Hrabovskyi, YeM 2011, 'Rozrobka systemy informatsiinoho zabezpechennia polihrafichnoho vyrobnytstva (Development of the information support system for printing production)', v *Kompiuteryzovani systemy i tekhnologii vydavnycho-polihrafichnykh vyrobnytstv*, red. OI Pushkar, INZhEK, Kharkiv, s. 78-87.
  10. Sysoieva, YuA 2011, 'Rozrobka pidsystem "Vzaiemodiia polihrafichnoho pidpriemstva z kliientamy" ta "Vzaiemodiia polihrafichnoho pidpriemstva z postachalnykamy polihrafichnykh materialiv" (Development of subsystems "Interaction of a printing company with customers" and "Interaction of a printing company with suppliers of printing materials")', v *Kompiuteryzovani systemy i tekhnologii vydavnycho-polihrafichnykh vyrobnytstv*, red. OI Pushkar, INZhEK, Kharkiv, s. 237-257.
  11. Skoryk, TV & Verhunova, VS 2021, 'Neformalna osvita yak chynnyk profesiinoho rozvytku maibutnikh uchyteliv (Informal education as a factor in the professional development of future teachers)', v *Synerhiia formalnoi, neformalnoi ta dualnoi osvity maibutnikh fakhivtsiv doshkilnoi ta pochatkovoї osvity: Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia z mizhnarodnoiu uchastiu*, Chernihiv, s. 86-89. Dostupno: <<https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/7396>>. [12 Sichen' 2024].
  12. Chychuk, VM 2016, *Vydavnychi systemy (Publishing systems)*, Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr "Vizavi", Uman.
  13. *Tsyfrova transformatsiia: perevahy ta osnovni napriamky (Digital transformation: advantages and main directions)*. Dostupno: <<https://www.xerox.com/uk-ua/services/insights/shcho-take-tsifrov-zats-ya-nav-shcho-vona-potr-bna>>. [11 Sichen 2024].

DOI 10.33930/ed.2019.5007.48(1-3)-9

УДК 378.091.2:004.77

**ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНОГО СЕРВІСУ WORDWALL У
НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**
*USE OF THE WORDWALL CLOUD SERVICE IN THE EDUCATIONAL
PROCESS OF A HIGHER EDUCATION INSTITUTION*

О. В. Галицький
А. В. Джурляк

Актуальність теми дослідження. У сучасному світі, де технології швидко розвиваються, важливо інтегрувати інноваційні інструменти до навчальних програм. WordWall, як хмарний сервіс, дає можливість викладачам створювати навчальні матеріали у вигляді ігор та завдань, створених в сучасному цифровому середовищі. Даний хмарний сервіс сприяє активному навчанню, роблячи процес засвоєння матеріалу цікавим та захоплюючим. Відгуки педагогічної спільноти підтверджують, що використання інтер-активних ігор з WordWall сприяє покращенню рівня залученості студентів та їхнього розуміння навчального матеріалу.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку суспільства та обмеженнях, викликаних епідемією та інших складних факторів, питання вибору та використання сучасних хмарних технологій в освітній галузі потребує все більшої уваги. Існує велика кількість технологій та сервісів, які дають можливість значно підвищити ефективність навчального процесу. Один з таких – це залучення хмарного сервісу WordWall до навчального процесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти впровадження сучасних хмарних технологій в освіті багато розглянуто в роботах В. Бикова, О. Спіріна, О. Гриб'юк, Р. Гуревич, А. Гуржія, М. Жалдака, Н. Морзе, І. Войтовича, В. Франчука, П. Микитенка та ін.

Постановка завдання. Завданням даного дослідження є аналіз можливостей хмарного сервісу WordWall. Ознайомитися з сервісом WordWall - дослідити, які доступні шаблони та навчитися створювати інтерактивні вправи. Навчитися використовувати WordWall.

Urgency of the research. In today's world, where technology is developing rapidly, it is important to integrate innovative tools into educational programs. WordWall, as a cloud service, enables teachers to create educational materials in the form of games and tasks created in a modern digital environment. This cloud service promotes active learning, making the process of learning the material interesting and exciting. Feedback from the teaching community confirms that the use of interactive games with WordWall helps to improve the level of student engagement and their understanding of the educational material.

Target setting. In the modern conditions of the development of society and restrictions caused by the epidemic and other complex factors, the issue of choosing and using modern cloud technologies in the educational field requires more and more attention. There is a large number of technologies and services that make it possible to significantly increase the effectiveness of the educational process. One of these is the involvement of the WordWall cloud service in the educational process.

Actual scientific researches and issues analysis. Various aspects of the implementation of modern cloud technologies in education are extensively discussed in the works of V. Bykov, O. Spirin, O. Hrybyuk, R. Hurevich, A. Hurzhiya, M. Zhaldaka, N. Morze, I. Voytovych, V. Franchuk, P. Mykytenko, and others.

The research objective. The task of this study is to analyze the capabilities of the WordWall cloud service. Familiarize yourself with the WordWall service - explore the available templates and learn how to create interactive exercises. Learn how to use WordWall in education.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку суспільства відбуваються значні зміни в засобах та технологіях поширення та використання відомостей, що призвело до значних змін у застосуванні освітніх технологій, що сприяє досить активному впровадженню дистанційної та змішаної форм навчання, як одного із напрямів реформування системи освіти. Залучення більш сучасних сервісів та їх використання дають змогу оптимізувати освітній процес зробити його більш ефективнішим, забезпечити комфортні умови для учасників навчального процесу. Серед значної кількості хмарних сервісів варто звернути увагу на хмарний сервіс WordWall.

Хмарний сервіс WordWall – це багатофункціональний інструментарій для створення дидактичних навчальних матеріалів та подальшого їх використання під час проведення занять з різних навчальних дисциплін. Даний сервіс дає можливість створювати інтерактивні вправи, а також їх друковані версії (формат pdf), що значно спрощує роботу науково-педагогічних працівників за відсутності доступу до глобальної мережі.

Висновки. Використання хмарного сервісу WordWall є вдалим та виваженим рішенням, адже це значно збільшить привабливість опанування навчальної дисципліни та її матеріалів з точки зору естетичності, досить значна кількість дидактичних матеріалів, які можна використовувати повторно з іншими студентами. Ранжування студентів під час виконання навчальних завдань, тобто швидкості (часу) їх виконання. Хмарний сервіс має ряд досить велику кількість шаблонів, що дає можливість науково-педагогічним працівникам адаптувати вправи до своїх навчальних цілей та вимог.

Ключові слова: навчальні матеріали, викладачі, шаблон, хмарні сервіси, WordWall.

The statement of basic materials

At the current stage of the development of society, significant changes are taking place in the means and technologies of the dissemination and use of information, which has led to significant changes in the application of educational technologies, which contributes to the rather active implementation of distance and mixed forms of learning, as one of the directions of reforming the education system. The involvement of more modern services and their use make it possible to optimize the educational process, make it more efficient, and provide comfortable conditions for the participants of the educational process. Among the large number of cloud services, it is worth paying attention to the WordWall cloud service.

The WordWall cloud service is a multifunctional toolkit for creating didactic educational materials and their further use during classes in various educational disciplines. This service makes it possible to create interactive exercises, as well as their printed versions (pdf format), which greatly simplifies the work of scientific and pedagogical workers in the absence of access to the global network.

Conclusions. The use of the WordWall cloud service is a good and well-considered decision, because it will significantly increase the attractiveness of mastering the academic discipline and its materials from the point of view of aesthetics, a fairly significant amount of didactic materials that can be reused with other students. Ranking of students during the performance of educational tasks, that is, the speed (time) of their performance. The cloud service has a fairly large number of templates, which enables scientific and pedagogical workers to adapt exercises to their educational goals and requirements

Keywords: educational materials, teachers, template, cloud services, WordWall.

Актуальність дослідження. Використання хмарного сервісу WordWall у навчальному процесі в закладах вищої освіти є актуальною та перспективною темою, оскільки вона відкриває нові можливості для покращення якості

навчання та залучення студентів. Цей інноваційний підхід в освіті пропонує низку переваг, які відповідають сучасним вимогам та потребам освітнього процесу.

У сучасному світі, де технології швидко розвиваються, важливо інтегрувати інноваційні інструменти в навчальні програми. WordWall, як хмарний сервіс, дає можливість викладачам та студентам взаємодіяти з навчальним матеріалом у вигляді ігор та завдань, створених в цифровому середовищі [4].

Даних хмарний сервіс сприяє активному навчанню, роблячи процес засвоєння матеріалу цікавим та захоплюючим. Відгуки педагогічної спільноти підтверджують, що використання інтерактивних ігор з WordWall сприяє покращенню рівня залученості студентів та їхнього розуміння навчального матеріалу.

Різноманітність завдань, які можна створити в WordWall, робить його універсальним інструментарієм для різних дисциплін та типів навчання. Викладачі можуть створювати кросворди, відгадування слів, пазли та інші завдання, спрямовані на підвищення якості навчання та розвиток ключових навичок студентів.

Однією з основних переваг використання хмарного сервісу є можливість відслідковування прогресу студентів та збір даних для подальшого аналізу. Це дає можливість викладачеві адаптувати свою методику відповідно до потреб групи та індивідуальних особливостей студентів [6].

Враховуючи зручність та доступність хмарних сервісів, таких як Wordwall, студенти можуть працювати з матеріалами навчання в будь-який час та з будь-якого пристрою, що підключений до глобальної мережі. Це сприяє гнучкості в навчанні та підвищує загальний рівень технологічної грамотності серед студентів.

Метою дослідження є аналіз можливостей хмарного сервісу Wordwall. Ознайомлення з сервісом WordWall - дослідити, які доступні шаблони та навчитися створювати інтерактивні вправи.

Аналіз джерел. Використання сучасних хмарних сервісів є досить актуальним питанням, існує велика кількість робіт вітчизняних науковців з цього питання. Значна увага приділяється проблемам методики використання хмарних сервісів та їх функціональним можливостям зустрічається у працях Т. А. Вакалюк [2], О. М. Спіріна [9], В. М. Франчука [10; 11] та інших. У роботі О. Пилипенко [8] розглядається хмарний сервіс WordWall, де наголошується саме про важливість використання даного сервісу для навчального процесу, в роботі [6] автор рекомендує використовувати інноваційні цифрові технології та методи для підвищення мотивації підростаючого покоління до навчання та виховання, зокрема, виокремлює особливості, саме використання хмарного сервісу WordWall.

Виклад основного матеріалу. Хмарний сервіс WordWall – це багатofункціональний інструментарій для створення дидактичних навчальних матеріалів для подальшого їх використання під час проведення занять. Даний хмарний сервіс дає можливість створювати інтерактивні вправи, а також їх друковані версії (формат pdf), що значно спрощує роботу викладачеві за відсутності доступу до глобальної мережі [4].

У сервісі Wordwall є значна кількість шаблонів (Рис. 1.) для створення навчальних ресурсів – це: “Відповідники” де потрібно перетягнути усі ключові слова до їх визначень; “Вікторина” - це серія запитань з декількома варіантами

відповіді, а щоб продовжити виконання завдання потрібно натиснути на правильну відповідь; “Відсутнє слово” – це завдання, де необхідно перетягувати слова у тексті на місця пропусків; “Сортування за групами” потрібно перемістити кожний з елементів у правильну групу; “Відкрийте коробку” потрібно торкнутися до кожної “коробки” по черзі, аби відкрити її і побачити елементи, що містяться всередині; “Знайти відповідність” потрібно натискати на відповідні варіанти, щоб використати їх і здійснювати повторення доти, поки всі варіанти не будуть використані; “Анаграма” потрібно перетягнути літери в правильне положення, щоб розшифрувати слово або фразу; “Наведіть порядок” потрібно перемістити слова так, щоб в результаті отримати правильне речення (твердження); “Діаграма з мітками” потрібно перетягнути “шпильки” у правильне місце на зображенні (карті); “Відповідні пари” потрібно торкнутися пари “плиток” одночасно, щоб виявити, чи вони відповідають одна одній; “Шибениця” потрібно дописати слово, обираючи правильні літери; “Пошук слів” потрібно знайти всі слова, які приховані у сітці з літерами і це потрібно зробити якомога швидше; “Кросворд” використовуючи підказки потрібно вирішити кросворд; та інші.

Рис. 1. Різновиди шаблонів Wordwall

Під час організації дистанційної та змішаної форм навчання, було використано, саме цей хмарний сервіс. Було розроблено такі завдання, як: використовуючи шаблон “Анаграми” (Рис.2.)

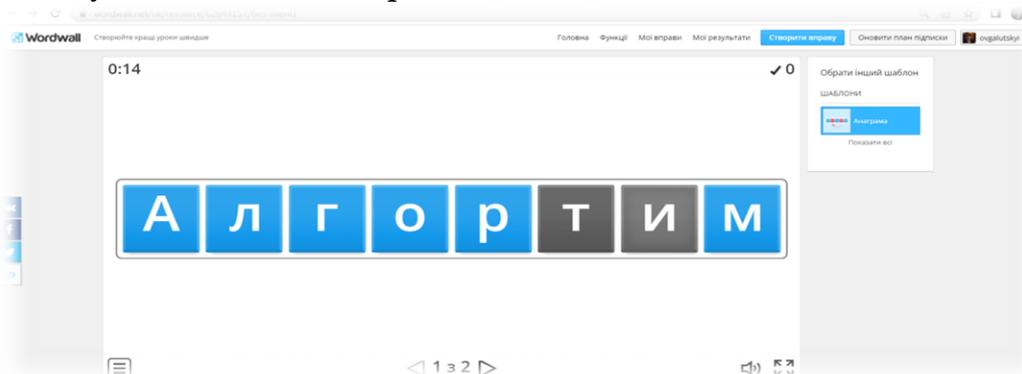

Рис. 2. Приклад створеного навчального ресурсу з використанням шаблону “Анаграми”

Суть цього шаблону полягає в тому, щоб перетягнути літери в правильне положення для того, щоб у результаті вийшло правильне слово. Шаблон “Пошук слів” (Рис.3.) були реалізовані завдання з основних ключових термінів навчальної дисципліни “Алгоритми та структури даних”, а студенти в свою чергу мали їх згадати (терміни) та виконати відповідні завдання [4].

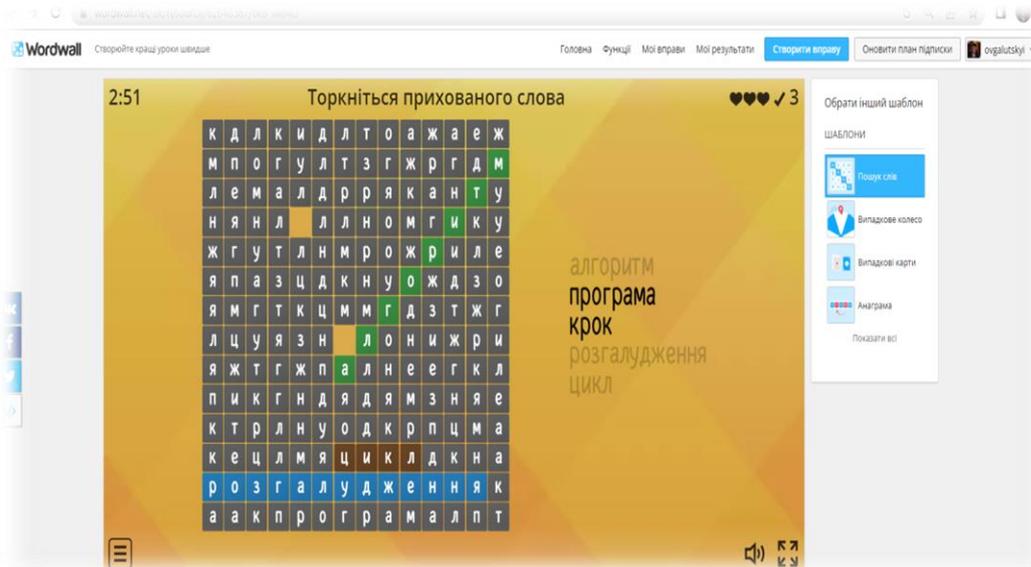

Рис. 3. Приклад створеного навчального ресурсу з використанням шаблону “Пошук слів”

Шаблон “Відповідники” (Рис. 4.) суть цього шаблону полягає в тому, щоб перетягнути слово в правильне положення для того, щоб у результаті вийшло правильне твердження.

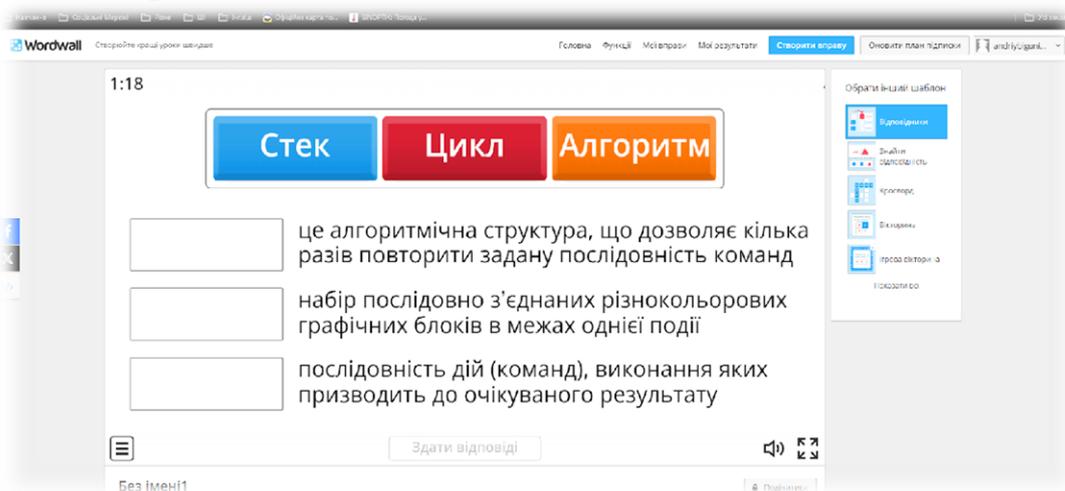

Рис. 4. Приклад створеного навчального ресурсу з використанням шаблону “Відповідники”

Після виконання вправи, потрібно натиснути на кнопку “здати відповіді”. Далі на екрані з'являються результати та час виконання цієї вправи (Рис. 5). Також є можливість переглянути список переможців – ті хто отримав найвищі результати за виконання завдання. Ще можна повитися список переможців, показати відповіді, або почати знову

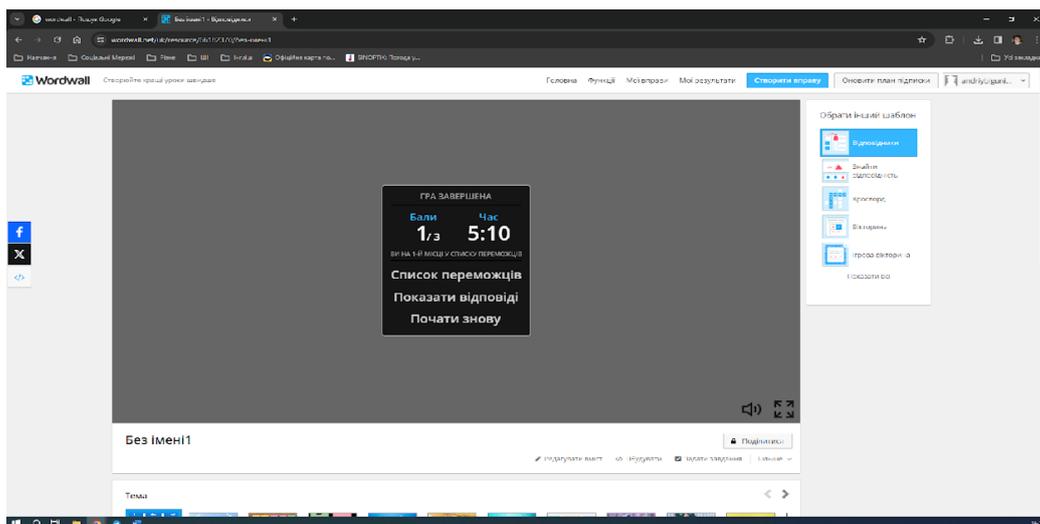

Рис. 5. Результати виконання вправи

Для того аби новостворений ресурс – завдання отримали студенти і могли його виконувати, потрібно натиснути на кнопку “Поділитися” у правому нижньому куті екрану. Після натиснення кнопки “Поділитися”, відкриється вікно з налаштуванням, де потрібно буде дати назву новоствореному ресурсу, обрати групу та навчальну дисципліну, за необхідності.

Використання хмарного сервісу WordWall має як свої переваги, так і недоліки. Серед переваг даного хмарного сервісу є [6]:

- можливість створювати різноманітні інтерактивні вправи та ігри для студентів, що поліпшує їхнє засвоєння матеріалу;
- сервіс пропонує різноманітні шаблони для створення різних видів завдань, що робить процес навчання більш цікавим;
- викладачі мають можливість створювати завдання, адаптовані до потреб кожного студента, сприяючи індивідуалізації навчання;
- хмарний сервіс дає можливість викладачеві отримувати миттєвий доступ до результатів виконання завдань студентами, що полегшує відстеження їхнього прогресу на дистанційному курсі;
- сервіс дозволяє викладачеві та студентам спільно працювати над завданнями, навіть віддалено.

Серед недоліків хмарного сервісу, на нашу думку є:

- використання WordWall передбачає доступ до глобальної мережі, що може бути недоцільним в умовах обмеженого з'єднання або відсутності підключення до глобальної мережі.
- у деяких випадках може виявитися важко створити деякі специфічні типи завдань або ігор, які не входять в стандартний функціонал платформи.
- для повноцінного використання WordWall викладачеві може знадобитися певний час для ознайомлення та освоєння функціоналу.

Висновки. Отже, використання хмарного сервісу WordWall є вдалим та виваженим рішенням, адже це значно збільшить привабливість до вивчення дисципліни. Для викладача використання хмарного сервісу також є вдалим рішенням, щодо естетичності, тобто вигляду і привабливості завдань та значної кількості дидактичних матеріалів, які можна використовувати повторно з іншими студентами під час вивчення дисципліни. Ранжування студентів під час виконання завдань розміщених на дистанційному курсі, тобто швидкості їх виконання тощо. Хмарний сервіс, пропонує широкий вибір шаблонів, що

дозволяє викладачам адаптувати завдання з дисциплін до своїх навчальних цілей та вимог. Хмарний сервіс WordWall є простим у використанні та доступним для всіх викладачів, незалежно від їхнього рівня комп'ютерної грамотності. Це потужній інструментарій, який може допомогти викладачам зробити навчання більш інтерактивним та ефективним. Хмарний сервіс пропонує широкий вибір можливостей для створення вправ, які відповідають конкретним навчальним цілям та вимогам. А, щоб отримати максимальну користь від сервісу, вчителям необхідно мати певні навички та ресурси.

Список використаних джерел:

1. Биков, ВЮ, Вернигора, СМ, Гуржій, АМ, Новохатько, ЛМ, Спірін, ОМ & Шишкіна, МП 2019, 'Проектування і використання відкритого хмаро орієнтованого освітньо-наукового середовища закладу вищої освіти', *Інформаційні технології і засоби навчання*, Том 74, № 6, с. 1-19.
2. Вакалюк, ТА 2016, 'Хмарні технології в освіті', *Навчально-методичний посібник*, Житомир: ЖДУ, 72 с.
3. Галицький, ОВ 2021, *Управління електронними освітніми ресурсами з використанням веб-орієнтованих комп'ютерних систем*. Автореферат дисертації кандидата наук, *Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова*, Київ, 24 с.
4. Галицький, ОВ 2023, 'Створення навчальних матеріалів з використанням хмарного сервісу Wordwall', *Інформаційні технології в професійній діяльності: матеріали XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції*, Рівне: РДПУ, с. 106-108.
5. Галицький, ОВ 2015, 'Web-орієнтовані комп'ютерні системи для управління інформаційними ресурсами в освітніх закладах', *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*, № 15 (22), с. 131-135.
6. Матвієнко, НЛ 2023, *Використання інтерактивного сервісу WordWall на уроках фізики*. Доступно: <<https://ed.pano.pl.ua/bitstream>> . [8 Березень 2024].
7. Микитенко, ПВ & Галицький, ОВ 2021, 'Використання сучасних хмарних технологій у навчальному процесі закладу вищої освіти', *Освітній дискурс: збірник наукових праць*. Вип. 33 (5), с. 7-17.
8. Пилипенко, ОС 2021, *Можливості навчального сервісу WordWall*. Доступно: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/4545/3/Pylypenko_2021_Kropuvn.pdf>. [8 Березень 2024].
9. Спірін, ОМ & Вакалюк, ТА 2017, 'Критерії добору відкритих web-орієнтованих технологій навчання основ програмування майбутніх учителів інформатики', *Інформаційні технології і засоби навчання*, Том 60, №4, с. 275-287.
10. Франчук, ВМ, Галицький, ОВ & Микитенко, ПВ 2015, 'Хмарні технології як засіб підтримки онлайн-заходів', *Новітні комп'ютерні технології*, Кривий Ріг: Видавничий центр ДВНЗ "Криворізький національний університет", Том XIII: спецвипуск "Хмарні технології в освіті", с. 158-167.
11. Франчук, ВМ & Галицький, ОВ 2016, 'Використання хмарних сервісів у навчальному процесі', *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова, Серія № 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*, № 18 (25), с. 39-42.

References:

1. Bykov, VYu, Vernyhora, SM, Hurzhii, AM, Novokhatko, LM, Spirin, OM & Shyshkina, MP 2019, 'Proyektuvannya i vikoristannya vidkritogo hmaro oriyentovanogo osvitno-naukovogo seredovisha zakladu vishoyi osviti (Design and use of open cloud-oriented educational and scientific environment of higher education institution)', *Informacijni tehnologiji i zasobi navchannya*, № 6 (74), s. 1-19.
2. Vakaliuk, TA 2016, 'Khmarni tekhnolohii v osviti (Cloud technologies in education)', *Navchalno-metodychnyi posibnyk*, Zhytomyr: ZhDU, 72 s.

3. Halytskyi, OV 2021, *Upravlinnia elektronnykh osvithnykh resursamy z vykorystanniam veb-oriientovanykh kompiuternykh system (Management of electronic educational resources using web-based computer systems)*, Avtoreferat dysertatsii kandydata nauk, *Nats. ped. un-t im. M. P. Dragomanova*. Kyiv, 24 s.
4. Halytskyi, OV 2023, 'Stvorennia navchalnykh materialiv z vykorystanniam khmarnoho servisu Wordwall (Creation of educational materials using the Wordwall cloud service)', *Informatsiini tekhnolohii v profesiinii diialnosti: materialy XVI Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii*, Rivne: RDPU, s. 106-108.
5. Halytskyi, OV 2015. 'Web-oriientovani komp'yuterni sistemi dlya upravlinnya informacijnymi resursami v osvithnih zakladah (Web-based computer systems for managing information resources in educational institutions)', *Naukovij chasopis NPU imeni M.P. Dragomanova. Seriya №2. Komp'yuterno-oriientovani sistemi navchannya*, № 15 (22), s. 131-135.
6. Matviienko, NL 2023, *Vykorystannia interaktyvnoho servisu WordWall na urokakh fizyky (Using the WordWall interactive service in physics lessons)*. Dostupno: <<https://ed.pano.pl.ua/bitstream>>. [8 Berezyn 2024].
7. Mykytenko, PV & Halytskyi, OV 2021, 'Vykorystannia suchasnykh khmarnykh tekhnolohii u navchalnomu protsesi zakladu vyshchoi osvity (The use of modern cloud technologies in the educational process of a higher education institution)', *Osvitnii dyskurs: zbirnyk naukovykh prats*, Vyp. 33 (5), s. 7-17.
8. Pylypenko, OS 2021, *Mozhlyvosti navchalnoho servisu WORDWALL (Features of the WordWall educational service)*. Dostupno: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/123456789/4545/3/Pylypenko_2021_Kropyvn.pdf> . [8 Berezyn 2024].
9. Spirin, OM & Vakaliuk, TA 2017, 'Kryterii doboru vidkrytykh veb-oriientovanykh tekhnolohii navchannya osnov prohramuvannia maibutnykh uchyteliv informatyky (Criteria for selecting open web-oriented technologies for teaching the basics of programming for future computer science teachers)', *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannya*, Tom 60, №4, s. 275-287.
10. Franchuk, VM, Halytskyi, OV & Mykytenko, PV 2015, 'Khmarni tekhnolohii yak zasib pidtrymky onlain-zakhodiv (Cloud technologies as a means of supporting online events)', *Novitni komp'yuterni tekhnolohii. Kryvyi Rih: Vydavnychyj tsentr DVNZ "Kryvorizkyj natsionalnyi universytet"*, Tom XIII: spetsvypusk "Khmarni tekhnolohii v osviti", s. 158-167.
11. Franchuk, VM & Halytskyi, OV 2016, 'Vikoristannia hmarnih servisiv u navchalnomu procesi (Use of cloud services in the educational process)', *Naukovij chasopis NPU imeni M. P. Dragomanova, Seriya № 2. Komp'yuterno-oriientovani sistemi navchannya*, № 18 (25), s. 39-42.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Анацька Наталія Василівна	кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії, Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського” (Київ, Україна) e-mail: anat_ska@ukr.net https://orcid.org/0000-0003-3958-4093
Бруяка Ярослав Віталійович	аспірант, Інститут цифровізації освіти НАПН України (Київ, Україна) e-mail: bruyaka.yaroslav@gmail.com https://orcid.org/0009-0002-0745-3865
Галицький Олександр Вадимович	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри комп’ютерної та програмної інженерії, Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна) e-mail: o.v.galutskyi@udu.edu.ua https://orcid.org/0000-0002-7694-3019
Джурляк Андрій Володимирович	магістр, завідувач лабораторією кафедри освіти дорослих, Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна) e-mail: a.v.dzhurliak@udu.edu.ua https://orcid.org/0000-0001-8439-127X
Єфименко Василь Володимирович	кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри інформаційних технологій і програмування, Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна) e-mail: v.v.efimenko@npu.edu.ua https://orcid.org/0000-0002-3595-6139
Зінов'єва Катерина Федорівна	аспірантка кафедри філософії, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна) e-mail: ekaterinalisishina@gmail.com https://orcid.org/0009-0006-0476-5475
Кислий Анатолій Олександрович	доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії та культурології, Національний університет “Чернігівський колегіум” ім. Т.Г.Шевченка (Чернівці, Україна) e-mail: a.kysliy@ukr.net https://orcid.org/0000-0001-8988-8242
Копил-Філатова Тетяна Василівна	здобувач, Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна) e-mail: kopyl-filatova@ukr.net https://orcid.org/0009-0001-6819-5487
Кравченко Ірина Анатоліївна	старший викладач кафедри філософії, Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського” (Київ, Україна) e-mail: kpi.fsp.kia@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-2582-444X

**Пенюк Вадим
Богданович**

викладач кафедри філософії, Національний технічний університет України “Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського” (Київ, Україна)
e-mail: posteidos@yahoo.com
https://orcid.org/0000-0003-1136-6596

**Покотило (Кротенко)
Лідія Борисівна**

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов, філології та журналістики, Київський університет інтелектуальної власності та права (Київ, Україна)
e-mail: krotenko_lidija@ukr.net
https://orcid.org/0000-0002-2331-7954

**Слободянюк
Людмила
Володимирівна**

методист вищої категорії; викладач-методист вищої категорії, Київський фаховий коледж зв'язку; здобувач кафедри інформаційних технологій і програмування, Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна)
e-mail: ldmlslbdk@gmail.com
https://orcid.org/0009-0004-7603-1572

**Чумак Микола
Євгенійович**

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної фізики та методики навчання фізики, Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна)
e-mail: m.e.chumak@npu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0002-9956-9429

AUTHORS

Nataliia Anatska	Doctor of Philosophy, Senior teacher, Department of Philosophy, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute" (Kyiv, Ukraine) e-mail: anat_ska@ukr.net https://orcid.org/0000-0003-3958-4093
Yaroslav Bruiaika	PhD student, Institute for Digitalisation of Education of the NAES of Ukraine (Kyiv, Ukraine) e-mail: bruyaka.yaroslav@gmail.com https://orcid.org/0009-0002-0745-3865
Oleksandr Halytskyi	PhD in Pedagogy, Associate professor, Department of Computer and Software Engineering, Drahomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine) e-mail: o.v.galutskyi@udu.edu.ua https://orcid.org/0000-0002-7694-3019
Andrii Dzhurliak	Master's degree, Head of the Laboratory of the Department of Adult Education, Drahomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine) e-mail: a.v.dzhurliak@udu.edu.ua https://orcid.org/0000-0001-8439-127X
Vasyl Yefymenko	PhD in Pedagogy, Associate professor, Head of the Department of Information Technologies and Programming, Drahomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine) e-mail: v.v.efimenko@npu.edu.ua https://orcid.org/0000-0002-3595-6139
Kateryna Zinovieva	PhD student, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine) e-mail: ekaterinalisishina@gmail.com https://orcid.org/0009-0006-0476-5475
Anatoliy Kyslii	Doctor of Philosophical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Philosophy and Cultural Studies, T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium" (Chernivtsi, Ukraine) e-mail: a.kyslii@ukr.net https://orcid.org/0000-0001-8988-8242
Tetyana Kopyl-Filatova	Applicant at the Drahomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine) e-mail: kopyl-filatova@ukr.net https://orcid.org/0009-0001-6819-5487
Iryna Kravchenko	Senior Lecturer, Department of Philosophy, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute" (Kyiv, Ukraine) e-mail: kpi.fsp.kia@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-2582-444X
Vadim Penyuk	Lecturer, Department of Philosophy, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute" (Kyiv, Ukraine) e-mail: posteidos@yahoo.com https://orcid.org/0000-0003-1136-6596

**Lidiia Pokotylo
(Krotenko)**

PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Foreign Languages, Philology and Journalism, Kyiv University of Intellectual Property and Law (Kyiv, Ukraine)

e-mail: krotenko_lidija@ukr.net

https://orcid.org/0000-0002-2331-7954

**Liudmyla
Slobodianiuk**

Methodist of the Highest Category, Teacher-methodologist of the Highest Category, Kyiv Vocational College of Communication;

Applicant at the Department of Information Technologies and Programming, Drahomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine)

e-mail: ldmlslbdk@gmail.com

https://orcid.org/0009-0004-7603-1572

Mykola Chumak

Doctor of Pedagogic Sciences, Professor, Professor of the Department of General Physics and Methods of Teaching Physics, Drahomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine)

e-mail: m.e.chumak@npu.edu.ua

https://orcid.org/0000-0002-9956-9429

**ІНДЕКСУВАННЯ ВИДАННЯ
“ОСВІТНІЙ ДИСКУРС: ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ”**

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАННЯ РУКОПISУ ДО НАУКОВОГО ВИДАННЯ “ОСВІТНІЙ ДИСКУРС: ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ”

1. Мова написання рукопису статті: українська, російська, англійська, німецька, французька, польська.
2. Рукопис статті подається до редакції у формі: файлу рукопису, який надсилається на електронну адресу редакції *journal.discourse@gmail.com* у форматі “Автор-Назвастатті.doc”.
3. Рукопис статті, підписаний авторами, супроводжується:
  - зовнішньою рецензією (для авторів без вченого ступеня) із зазначенням наукового ступеня рецензента, вченого звання, посади, місця роботи (без скорочень), завіреною печаткою;
  - якщо рукопис публікується іноземною мовою, стаття супроводжується перекладом завіреним фахівцем з іноземної мови (бюро перекладів, або викладачем ВНЗ іноземної мови);
  - розширеною анотацією (двома мовами, одна з яких англійська) в залежності від мови написання рукопису статті (додаток 2);
  - відомостями про автора (авторів) (додатку 1).
4. Рукопис статті не має містити заборонених до друку матеріалів, оскільки журнал є відкритим джерелом інформації. Авторський текст не має бути опублікованим раніше та не бути перекладом раніше опублікованої статті. За зміст статті та інформаційне наповнення несе відповідальність автор (автори) статті та рецензенти.
5. Форма подання статті:
  - обсяг рукопису – 20-24 тис. знаків (як виняток, не більше 40 тис. знаків), включаючи рисунки та таблиці;
  - кількість співавторів – не більше чотирьох, як виняток до п’яти;
  - стаття повинна бути підготовлена за допомогою редактора *Microsoft Word for Windows®* (версії 97, 2000, XP, 2003, 2007) або сумісного редактора;
  - рукопис повинен мати наскрізну нумерацію сторінок із вільним розміщенням нумерації в листі;
  - формат аркуша – А4 (210×297), орієнтація сторінки – “книжна”; поля: ліворуч – 2,5 см; праворуч – 2 см; зверху – 2 см; знизу – 2 см; інтервал між рядками – 1,5 пт.; інтервал між абзацами “до”, “після” – 0 пт; відступи “праворуч”, “ліворуч” – 0 пт; відступ першої строчки – 1,27 см;
  - рисунки, фотографії, графіки слід вставляти в текст статті як об’єкт. Положення об’єкта – “в тексті”;
  - рисунки, створені у вбудованому у *Microsoft Word* редакторі рисунків, слід подавати як згруповані об’єкти;
  - рисунки та таблиці не повинні розривати речення в абзаці, тобто вони мають бути розташовані після того абзацу, в якому на них робиться перше посилання в тексті.
  - Текст рукопису має бути побудований за загальноприйнятою схемою:
    - індекс УДК у верхньому лівому кутку листа (Time New Roman, 12 пт.);
    - ініціали та прізвища авторів у верхньому правому кутку листа (Time New Roman, 12 пт.). Порядок подання: ім’я, по батькові, прізвище;
    - науковий ступінь, вчене звання (Time New Roman, 12 пт.);
    - електронна пошта автора;
    - *порожній рядок*;
  - назва статті – великими літерами, по центру, українською (або регіональною мовою) та англійською мовами (Time New Roman, 14 пт., жирний). Назва статті
  - подається без використання вузькоспеціалізованих скорочень, крапка в кінці назви не ставиться;
  - *порожній рядок*;
  - анотація (Time New Roman, 12 пт., *курсив*) (додаток 2);

- порожній рядок;
  - ключові слова (3-10 слів) українською, або регіональною мовою та англійською мовами (Time New Roman, 12 пт., курсив);
  - Основний текст статті повинен містити наступні рубрики:
    - актуальність теми дослідження (Time New Roman, 14 пт.);
    - постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями (Time New Roman, 14 пт.);
    - аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття (Time New Roman, 14 пт.);
    - постановка завдання (Time New Roman, 14 пт.);
    - виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів (Time New Roman, 14 пт.);
    - висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку (Time New Roman, 14 пт.).
  - порожній рядок;
  - Список використаних джерел (Time New Roman, 12 пт., жирний, по центру)
  - References (Time New Roman, 12 пт., жирний, по центру);
  - надійшла стаття до редакції у нижньому правому кутку листа (Time New Roman, 12 пт.) у форматі (ДД.ММ.РРРР);
  - бібліографічний опис для цитування (Time New Roman, 12 пт.) (додаток3).
6. Літературні джерела, що цитуються, повинні бути пронумеровані. Посилання на джерело подається у квадратних дужках, наприклад: "... відомо з [4]. ..." або "... розглянуто у [4, с. 203] ...". Список літератури наводиться наприкінці статті у алфавітному порядку на мові оригіналу, відповідно до Harvard Referencing style (гуманітарні науки та суспільні науки) – (http://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/16051/22/Harvard_Referencing_style.PDF).
7. Список літератури транслітерується латинськими літерами (References). Якщо наукова праця написана мовою, що використовує кириличний алфавіт, то її бібліографічний опис необхідно транслітерувати латинськими літерами. Після назви праці латинськими літерами зазначається переклад англійською мовою у дужках.

Автор (автори) може бути ознайомлений з коректурою статті. Зміна верстки автором, за виключенням виправлення помилок, не допускається. Виправлену та підписану коректуру слід повернути до редакції протягом двох днів після її отримання.

Рішення про можливість публікації статті приймає редколегія та незалежні рецензенти.

Робота, що не відповідає вищезазначеним вимогам, буде повернена відповідальним секретарем редколегії.

Додаток 1

Відомості про автора (авторів)

	Українською мовою	Англійською мовою
Прізвище, ім'я, по батькові		
Науковий ступінь		
Учене звання		
Посада		
Кафедра		
Місце роботи (вищий навчальний заклад, кафедра без скорочень)		
Сфера наукових інтересів		
Джерело фінансування, напр., "Виконано за грантом <i>назва</i> , №..., НДР №..." або інше.		
Адреса надсилання видання		
Електронна адреса		
Номер мобільного телефону		
ID (у системі наукової ідентифікації)	Якщо є, або ж зареєструватися	
ORCID (http://orcid.org/)	Обов'язково	
Назва статті		

Додаток 2

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ АНОТАЦІЇ

Актуальність теми дослідження.
Постановка проблеми.
Аналіз останніх досліджень і публікацій.
Постановка завдання.
Виклад основного матеріалу.
Висновки.
Ключові слова:

Urgency of the research.
Target setting.
Actual scientific researches and issues analysis.
The research objective.
The statement of basic materials.
Conclusions.
Keywords:

Додаток 3

Бібліографічний опис для цитування:

Петренко, ТГ & Бойко, ВВ 2017, 'Вплив соціуму на девіантну поведінку дітей та молоді', *Освітній дискурс : збірник наукових праць*, № 1 (1). с. 15-21.

Наукове видання

ОСВІТНІЙ ДИСКУРС: збірник наукових праць

Випуск 48(1-3), 2024

Scientific edition

EDUCATIONAL DISCOURSE: collection of scientific papers

Volume 48(1-3), 2024

Шеф-редактор: В. П. Андрущенко
Головний редактор: О. П. Кивлюк
Відповідальний редактор: І. О. Мордоус

Співзасновники:

ТОВ “Науково-інформаційне агентство “Наука-технології-інформація”
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Підписано до друку 18 березня 2024 р.
Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 7,3. Наклад 300 пр. Зам. № 289

Друк:
ФОП Корзун Д.Ю.
21027, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
тел.: (0432) 69-67-69, 603-000, (096) 97-30-934, (093) 89-13-852
e-mail: tvory2009@gmail.com
<http://www.tvoru.com.ua>